

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Ústav sociální práce

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Lucie Mrázková

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Dopady rozvodu na dítě

Diplomová práce

Autor: Bc. Lucie Mrázková

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor:	Lucie Mrázková
Studium:	U15027
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název diplomové práce:	Dopady rozvodu na dítě
Název diplomové práce AJ:	The Effects of Divorce on Child

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zaměřovat na sociální začlenění dětí z rozvedených manželství jejich rodičů a bude zkoumat vliv rozpadu rodiny na jejich důvěru v rodinné vazby, na partnerský život a pozdější zakládání vlastní rodiny.

Matoušek, O. a kol. 2015. Děti a rodiče v rozvodu. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0968-3

Matoušek, O., H. Pazlarová. 2014. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha: Portál. ISBN 978-

80-262-0522-7 Matějček, Z., Z. Dytrych. 2002. Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist

žárlost, nevěra a rozvod nový partner v rodině, nevlastní sourozenci vzpomínky z dětství.

Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0332-7

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	prof. PhDr. Jana Levická, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla
jsem všechny použité prameny a literaturu

V Hradci Králové dne:

Bc. Lucie Mrázková

.....

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce, PhDr. Daniele Květenské Ph. D., za její podporu, pomoc, cenné rady a připomínky při psaní této práce. Děkuji také informantům, kteří se mnou spolupracovali. V neposlední řadě chci poděkovat svým blízkým za jejich psychickou podporu.

Abstrakt

MRÁZKOVÁ, Lucie. 2017. *Dopady rozvodu na dítě*. Hradec Králové: Ústav sociální práce, Univerzita Hradec Králové. 114 s., Diplomová práce

Tato diplomová práce s názvem *Dopady rozvodu na dítě* se zabývá problematikou sociálního začleňování osob, jejichž rodiče se v jejich dětství rozvedli.

Teoretická část práce se věnuje tématům související s manželstvím, rozvodovostí, problematikou dětí v rozvádějících se rodinách a sociální práci s rodinou v rozvodu

Cílem empirické části je zjistit a popsat, jaké jsou dopady rozvodu na dítě v jeho sociálním začleňování. Tato část popisuje dopady rozvodu na život informantů, je zaměřena na samotné výsledky výzkumu a jejich vyhodnocení. Zde je podrobně vysvětleno, jaké dopady rozvodu informanti pocítili v oblastech vztahů s rodinou, vzdělání, profesního začlenění, partnerských vztahů a také, jaký vliv měl rozvod na jejich důvěru v rodinné vazby, partnerský život a zakládání vlastní rodiny. Pro zpracování výzkumu jsou použity strategie kvalitativního výzkumu a metoda polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova:

Rozvod, manželství, rodina, rodiče, děti, sociální začlenění, sociální práce s rodinou

Abstract

MRÁZKOVÁ, Lucie. 2017. *The Effects of Divorce on Child*. Hradec Králové: Institute of Social Work, University of Hradec Králové. 114 Pp. Master Degree Thesis

This diploma thesis entitled “The Effects of Divorce on Child” deals with the issue concerning the social inclusion of people whose parents got divorced in their childhood.

The theoretical part discusses topics associated with marriage, divorce, the problems of children in families that are being divorced and social work with families in divorce.

The aim of the empirical part is to find out and to describe the effects of divorce on a child in his/her social inclusion. This part describes the effects of divorce on the lives of informants and it also concentrates on the research results and their evaluation. The section explains the effects of divorce that the informants realized in the area of family relationships, education, career integration and partnerships. Further, it also investigates the impact of divorce on informants’ confidence in family ties, partnership and on building their own families. As a research tool, qualitative research and semi-structured interviews were used.

Keywords:

Divorce, marriage, family, parents, children, social inclusion, social work with families

Obsah:

Úvod	10
1 Rodina	11
1.1 Pojem rodina	11
1.2 Funkce rodiny.....	12
1.3 Odložené mateřství	13
1.4 Manželství	14
1.4.1 Statistické údaje o sňatečnosti.....	15
1.5 Rozvodovost	15
1.5.1 Statistické údaje o rozvodovosti.....	16
1.6 Singles	16
1.7 Rodičovství	17
1.7.1 Vztah rodičů a jeho vliv na dítě	18
1.7.2 Domácí násilí	18
2 Dítě a rozvod.....	20
2.1 Fáze před rozvodem.	21
2.2 Dítě v rozvodu	23
2.2.1 Komunikace s dítětem o rozvodu.....	23
2.2.2 Projevy prožívání rozvodu u dětí.	24
2.3 Dítě po rozvodu	26
2.3.1 Syndrom zavrženého rodiče.	27
2.3.2 Svěření dítěte do péče po rozvodu	28
2.3.3 Rodiny s jedním rodičem	30
2.3.4 Osamělé matky a otcové.....	31
2.3.5 Rodiny s nevlastním rodičem.	32
2.3.5.1 Fenomén nevlastní matky.....	33
2.3.5.2 Nevlastní rodič není rodič.	34
2.3.6 Střídavá péče.	35
2.3.7 Výjimečné případy uspořádání po rozvodu	36
3 Sociální práce s rodinou postihnutou rozvodem	38

3.1 Práce s rodiči.	38
3.1.1 Kolizní opatrovník.....	38
3.2 Práce s dítětem	40
3.2.1 Rozhovor.	41
3.3 Hodnocení získaných informací	43
3.4 Ohrožené dítě.	45
3.5 Rodinná konference.....	46
3.6 Případová konference.....	47
3.6.1 Průběh případové konference	48
3.7 Rodinná mediace	48
4 Metodika	51
4.1 Cíl práce a výzkumné otázky.	51
4.1.1 Hlavní výzkumná otázka.	51
4.1.2 Vedlejší výzkumné otázky.	52
4.1.3 Transformační tabulka.....	53
4.2 Realizace výzkumu	55
4.2.1 Cílová skupina	55
4.2.2 Výběr vzorku informantů	55
4.2.3 Zvolená výzkumná metoda a technika sběru dat	56
4.2.4 Rozhovor	57
4.3 Vyhodnocování	58
5 Výsledky	59
5.1 Informace o příčinách rozvodu a rodinných poměrech a působení profesionála	60
5.2 Vedlejší výzkumná otázka č. 1	62
5.3 Vedlejší výzkumná otázka č. 2	75
5.4 Vedlejší výzkumná otázka č. 3	80
5.5 Vedlejší výzkumná otázka č. 4	82
5.6 Vedlejší výzkumná otázka č. 5	88
5.7 Vedlejší výzkumná otázka č. 6	94

5.8 Doplnující informace	101
5.8.1 Nevlastní rodiče a nevlastní sourozenci	101
5.8.2 Zkušenosti se sociální prací při rozvodu.	101
5.8.3 Doplnující odpovědi informantů.	102
5.9 Shrnutí výsledků	104
5.9.1 Hlavní výzkumná otázka	104
5.9.2 Vedlejší výzkumné otázky.	104
Závěr	107
Seznam použité literatury a zdrojů	109
Přílohy	114

Úvod

Diplomová práce se zaměřuje v teoretické i praktické části na problematiku rozvodu a jeho dopadu na život dítěte, především s ohledem na jeho sociální začlenění, vliv rozvodu na životní etapy, vzdělání, profesi, budoucí či aktuální rodičovskou roli, partnerské vztahy a vstupování osob do manželství. Tomuto tématu jsem se rozhodla věnovat především z důvodu časté rozvodovosti manželství v české společnosti.

Teoretická část je věnována hlavním tématům okolo rozvodu, tedy manželství, rodině, rozvodu samotnému a především dítěti, které se ocitá v této životní situaci. Také se zde věnuji sociální práci s rodinou v rozvodu a možnostem, jak může sociální práce postupovat při řešení sporů mezi rodiči při rozvodovém procesu. V neposlední řadě se zabývám problematikou samotné péče o dítě po rozvodu a jejím úskalím.

V praktické části je realizován výzkum pomocí polostrukturovaného rozhovoru s osmi osobami ve věku od 19 do 34 let, které v dětství nebo dospívání prožily rozvod svých rodičů. Ve svém výzkumu se snažím zaměřit a identifikovat možné dopady rozvodu na oblasti jejich života jako je vzdělání a s ním související profesní život, pozitivní a negativní vliv na určité životní etapy, na jejich důvěru v rodinu a rodinné vazby, dopad na partnerský život a jejich názory ohledně instituce manželství a zakládání vlastní rodiny. Zabývám se osobami, které demonstrují českou většinovou společnost, u informantů je požadovaný několikaletý odstup od rozvodu rodičů z důvodu možného sledování dopadů rozvodu.

Před vytvořením této práce byl proveden průzkum literatury zabývající se podobnou tematikou pro vytvoření si vědomostního rámce a získání informací, které pomohly lépe identifikovat danou problematiku. Symbolickým cílem práce je získat povědomí, jaké dopady má rozvod na osoby, jejichž rodiče se rozvedli, na jejich život a sociální začlenění, případně jak negativním vlivům předcházet. Tato studie je primárně určena pro sociální pracovníce a pracovníky, kteří se věnují rodinám v rozvodu, především pak v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, ale i pro laickou veřejnost.

1 Rodina

Člověk jako tvor společenský vytváří společenské vazby. Již od pradávna je lidská existence závislá na ostatních, především na těch, kteří jsou mu pokrevně blízcí neboli rodině. Tato kapitola bude věnována vysvětlení pojmu rodina, jejím funkcím, dále potom odloženému mateřství, manželství a rozvodovosti. Na závěr se zabývá tématy singles a rodičovství.

1.1 Pojem rodina

Definice rodiny užívaná dříve, kdy se jedná o příbuzenství vzniklé sňatkem nebo narozením vlastních dětí, již není používána a pojem rodina není jednoznačně vymezen. (Matoušek, Pazlarová, 2014) Podle slovníku sociální práce jde vysvětlit tento pojem jako skupinu lidí, která je spojena pokrevním příbuzenstvím nebo právními svazky, jako je sňatek, nebo například adopce. Existují však i vysvětlení, která vidí rodinu i ve vztazích bez příbuzenství jedinců nebo formálních svazků. (Matoušek, 2008) Za nejvýstižnější definování dnešní rodiny se považuje, že rodina je rodinné soužití blízkých osob. (Matoušek, 2013)

Rodina v institucionálním pojetí vyjadřuje základní svazky, které tvoří společnost. Vytváří prostředí, kde se člověk socializuje a přebírá i kulturní zvyklosti daného společenství. Právě kultura je výrazným činitelem v případě výchovy jedince. O tom, jak je zacházeno s dětmi v rodině rozhodují nejen starší členové rodiny, ale i společnost, kde převládá jistá tradice a podle té je většinou i výchova do značné míry ovlivněna. Pokud se podíváme na formální písemné znázornění jakékoliv osoby, je obvykle uvedeno nějaké jméno a příjmení. Jméno vybírají rodiče, nebo starší členové rodiny při narození dítěte individuálně podle sympatií, nebo podle tradic. Má za úkol označit jedince v jeho rodinném uskupení a označit kým je. Naproti tomu příjmení se dědí po rodičích a vyjadřuje, ke které rodině osoba patří. (Matoušek, Pazlarová, 2014) Není ale už ani výjimkou, že dítě dostává příjmení po obou rodičích a ne jen tradičně po otci a tím se stává formálně členem více rodin.

Současné pojetí rodiny už není tak biologicky podmíněno, jako tomu bylo před průmyslovou revolucí. Lidé vytváří vazby podobné těm rodinným i s jinými skupinami

lidí, především vztahy na pracovišti jsou stále častěji velmi významné. (Matoušek, Pazlarová, 2014) Především u lidí, kteří tráví většinu svého času v práci, přerůstají pracovní vztahy k více osobním. Často díky pracovním povinnostem a nedostatku volného času ochabují rodinné vazby a pracovní vztahy je nahrazují.

1.2 Funkce rodiny

Do 18. století měla rodina funkci určitého zabezpečení, především ekonomického rázu. Rodina zajišťovala spojení majetku, zabezpečení vzdělání a jistotu péče v nemoci nebo ve stáří. Zároveň ale byla rodina společensky velmi ceněna, dá se říci, že mimo rodinné vazby nebylo možné žít. Lidé, kteří nevstoupili do svazku, i tak žili v prostředí jejich rodiny. Pokud člověk nebyl příslušníkem rodiny, obvykle patřil na okraj společnosti. (Matoušek, Pazlarová, 2014) Především ženám sňatek zajišťoval formu ekonomického zajištění, protože samy obvykle nepracovaly a manželství jim poskytovalo potřebné finance. Často byly závislé na svém manželovi a jeho rodině. Proto rodina dané ženy se jí snažila najít manžela, jehož rodina byla dostatečně movitá, aby ženě a jejím potomkům zajistila klidný život. Také děti, které se narodily v manželství svých rodičů, byly společensky jinak postavené, než děti narozené svobodným matkám, obvykle výrazně společensky znevýhodněné. Tyto děti, často bez otce, bývaly společností spíše odstrkovány a stejně tak jejich matky byly kritizovány.

Nemanželské děti a jejich matky byly do značné míry pronásledovány, což vedlo často ke kriminalitě a také vzrůstající chudobě. Zlepšení situace těchto osob přinesla vláda Marie Terezie, přesto rovnoprávnost nemanželských dětí, zvaných také jako levobočci, ustanovil až Josef II. vydáním několika předpisů a patentů. Manželský patent, vydaný v roce 1783, zajistil všem dětem právní rovnost, do té doby byly děti narozené mimo manželství právně znevýhodněny. Zároveň v roce 1786 panovník Josef II. vydal Všeobecný občanský zákoník, v němž bylo ustanoveno, že církev sice může uzavírat sňatky, ale nemůže řešit manželské spory a rozvody. Tato funkce byla předána do kompetence světské justice. (Novák, Naše rodina)

Dnešní trend rodiny se poměrně změnil od dob před průmyslovou revolucí. Lidé často během života přichází o svého partnera a to nejen jeho smrtí, jako tomu bylo dříve, ale častěji rozchodem nebo rozvodem. Někteří jedinci si už dalšího partnera nenajdou a žijí

osamoceně. Zároveň ale výrazně stoupá počet lidí, kteří záměrně do vztahů nevstupují, protože dávají přednost svobodě před vztahy. Rodina dnes slouží především k ekonomickému zajištění všech členů, výchově dětí a také vzájemné vztahové podpoře mezi dospělými, hlavně partnery. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

České kulturní prostředí dává důraz na vliv rodičovské péče, která má dopad na povahu dítěte a také na duševní rovnováhu dospělého člověka. Avšak dnešní trendy jsou takové, že spíše nevyžadují, aby jedinec rodinu vůbec zakládal. Spíše se od něj požadují vlastnosti a možnosti, které jsou s rodinným životem v rozporu, nebo se dají skloubit jen velmi obtížně. Díky stále větší individualitě a její žádanosti nemá jedinec výraznou potřebu žít rodinným životem, ženy jsou daleko samostatnější, emancipovanější a dokážou svou vlastní prací si vydělat dostatek peněz na svůj život. I jejich biologická role matky již od nich není požadována tak, jako tomu bylo v minulých letech. (Matoušek, 1997)

Novinkou, která se začíná objevovat ve světě v oblasti rodiny a výchovy, jsou i případy, kdy dítě samo prostřednictvím svého právního zástupce vyvolá spor, ve kterém obviní své rodiče z nedostatečné péče o ně. Dokonce americká psycholožka Forwardová nabádá ve své knize děti, aby konfrontovaly své rodiče za to, co špatného v dětství prožily. Podle ní rodiče tyto události zavinili svými vlastními chybami. (Matoušek, 1997) Zřejmě se jedná o důsledek přílišné benevolence ve výchově, kde dítě je spíše partnerem rodiče a nedodrhuje se zde postavení rolí rodiče, jako výchovného činitele a dítěte. Nová vlna v oblasti výchovy, tzv. kult dítěte, postupně přichází i do České republiky a zaplavuje společnost. Dříve bylo výchovné bití dětí normou, dnes už je např. pohlavek společností kritizován. Dále se především u mladších matek objevují názory, že dítě není třeba vychovávat, že je individuální bytost, která se bude formovat sama. Vystává však otázka, jak bude za pár let vypadat společnost složená z velmi silně vyhraněných individuí.

1.3 Odložené mateřství

Odkládání mateřství na pozdější věk je další ze současných trendů. Od devadesátých let se zvýšilo procento žen, které ve třiceti letech neporodily dítě. Projevuje se oproti

západním zemím s mírným zpožděním, přesto je zřejmý. Především u vysokoškolsky vzdělaných žen je mateřství odkládáno na pozdější věk. Tyto ženy mají podle statistických údajů obvykle méně dětí a mnohem častěji zůstávají bezdětné než ženy s nižším vzděláním. 19 % žen, které mají vysokoškolské vzdělání, jsou bezdětné, případně nechtějí mít ani v budoucnu dítě. Oproti tomu pouze 5 % žen s nižším vzděláním zastává stejný názor na vlastní mateřství. S tím souvisí i nižší porodnost a vyšší věk prvorodiček. (Sobotková, 2007)

Ženy odkládající své mateřství na pozdější věk mají obvykle vyšší vzdělání a i profesní pozici, což naznačuje, že jejich profesní život si chtějí vybudovat předtím, než se jim narodí první potomek. Přesto je paradoxní, že starší prvorodičky neuvádí jako důvod odložení mateřství právě kariéru. Mateřství má vliv na život hned z několika hledisek. První z nich je kariéra, která se s příchodem dítěte u ženy obvykle zpomaluje, nebo zastavuje. S tím souvisí i ekonomická nezávislost žen, která s mateřstvím klesá, a žena jako matka má mnohem méně financí než dříve. Také je výrazně omezena svoboda ženy, jelikož dítě vyžaduje časově náročnou péči a to má vliv na její životní styl. Mateřství má ale vliv i na partnerský vztah, po narození dítěte dochází k upření pozornosti a aktivit na novorozence a vztah stagnuje. (Sobotková, 2007)

Odkládání mateřství je často ženami odůvodňováno, že čekají na tzv. vhodnou dobu, obvykle definovanou biologicky, na doporučení lékařů či sociálně. Ačkoliv se žena již před třicátým rokem života cítí na to, že by mohla mít dítě, je tedy biologicky připravená, nechce zatím dítě proto, že není například dostatečně materiálně zabezpečena. Chce ještě pracovat na své kariéře, nebo si není zcela jista, zda chce dítě právě s partnerem, kterého má. Především vysokoškolačky žijící v trvalém partnerském svazku plánují tímto způsobem mateřství. (Bartošová, 2007)

1.4 Manželství

Manželství vzniká buď při občanském, nebo církevním obřadu, kde žena a muž svobodně vyjádří svůj souhlas, že společně vstupují do manželství. Tento obřad je veřejný a je zapotřebí přítomnost dvou svědků. (Portál veřejné správy, Uzavření manželství formou občanského nebo církevního sňatku, 2014)

Oba manželé mají stejná práva a povinnosti k sobě navzájem a ve věcech společných. Jedná se o formální vztah, kterým vzniká rodina, díky tomu si oba snoubenci volí, zda chtějí přijmout příjmení toho druhého, nebo zda si ponechají své stávající jméno v plném znění. Zároveň se snoubenci musí dohodnout na příjmení, které ponesou jejich budoucí potomci, kteří se narodí za dobu trvání manželského svazku.

1.4.1 Statistické údaje o sňatečnosti

Sňatečnost od devadesátých let dvacátého století výrazně klesá, nejméně sňatků bylo v roce 2013, v následujících letech došlo k mírnému vzrůstu. Přesto ale podle statistických dat od roku 2005 sňatečnost stále klesá, v roce 2005 uzavřelo manželství 51 829 párů, o deset let později už do manželského svazku vstoupilo pouze 48 191 dvojic. (Český statistický úřad, Sňatečnost, 2016)

Kromě klesajícího počtu sezdáných párů se zvyšuje i věk snoubenců, kteří vstupují do prvního manželství. Věk obou pohlaví se více přibližuje třicátému roku života, mladí lidé odkládají manželství spíše na pozdější věk a proto i první dítě často přichází až okolo třicátých narozenin. (Český statistický úřad, Sňatečnost, 2016)

1.5 Rozvodovost

„Právní úkon, kterým je ukončeno manželství. (V české legislativě podle z. 94/1963.) Zanikají jím práva a povinnosti, které manželé měli k sobě navzájem (až na výjimky – vyživovací povinnost, bezpodílové spoluvlastnictví majetku, právo na společný nájem bytu). Nezanikají však povinnosti, které mají vůči svým dětem. Soud má při svém rozhodování především respektovat zájmy nezletilých dětí. Vedle rozvodového řízení, během něhož se rozhoduje o úpravě styku s nezletilými dětmi, probíhají nezávislá další řízení o vypořádání majetku, o styku jednoho rodiče s dítětem, jež mu nebylo svěřeno do výchovy, o užívání bytu. Podle poslední novely zákona o rodině může soud rozvést manželství i bez zjišťování příčin jeho rozvratu, pokud manželé soudu předloží smlouvu o uspořádání majetkových vztahů, o plnění vyživovací povinnosti a o právech a povinnostech týkajících se společného bydlení.“ (Matoušek, 2008, s. 182-183) Z této definice je zřejmé, že sice zanikají vazby manželské, ale rodičovské přetrvávají.

Především v případě nezletilých dětí je třeba dbát na to, aby oba rodiče měli stejná práva i povinnosti a mohli se tak podílet na výchově společných dětí.

Rozvod obvykle předchází rozchod manželů, jedná se o neformální stav, kdy oba, nebo alespoň jeden z nich, nechce být nadále v manželství. Často je doprovázen různými neshodami již před samotným rozvodem, např. o majetku nebo péči o děti. Pokud se ve společné domácnosti vyskytují i nezletilé děti a jsou přítomny při různých hádkách nebo jiném, ne zcela vhodném chování rodičů (ignorování se manželů navzájem, pomlouvání jednoho manžela tím druhým a jiné), může to mít negativní vliv na jejich psychiku, sociální výchovu a vývoj.

1.5.1 Statistické údaje o rozvodovosti

Ačkoliv veřejnost hovoří o narůstání počtu rozvodů, rozvodovost v České republice má spíše klesající tendenci. V porovnání mezi léty 2005 s počtem 31 288 rozvodů a 2015 s 26 083 rozvedenými páry se jedná o mírný pokles rozvodovosti. Tento pokles je ale pravděpodobně nejvíce ovlivněn snižující se sňatečností. Žádost o rozvod nejčastěji podávají ženy. (Český statistický úřad, Rozvodovost 2016)

Rozvodovost se týká kromě samotných manželů i dětí. V roce 2015 postihl rozvod manželství, ve kterém bylo součástí 23 157 nezletilých dětí. Opět, jako u rozvodovosti, od roku 2005 klesl mírně počet rozvodů s nezletilými dětmi. Podle dostupných údajů se jedná 57 – 58 % rozvedených manželství. Věkový průměr manželů, kteří se rozvádí, je okolo 40. roku života. Rozdíl mezi léty 2005 a 2015 je ve věku u mužů z 40,6 na 44,0 let a u žen z 37,8 na 41,0 let. (Český statistický úřad, Rozvodovost.)

1.6 Singles

V současné době je kromě párového žití velmi časté i žití osamocené bez partnera nebo partnerky, kdy člověk po většinu svého života žije sám. V anglickém překladu jako „single“, od kterého se odvozuje výraz singles. Termín singles lze vysvětlit jako osoby,

které ačkoliv dosáhly formálně dospělého věku, jejich způsob života postrádá nějaký znak, pojící se obecně k dospělosti. (Labusová, 2007)

Většina takových lidí volí podobný způsob života především z důvodu svobody, vysokého pracovního vytížení a také z nezájmu o zakládání vlastní rodiny. Především pro poslední zmíněný faktor jsou singles často negativně hodnoceni ze strany společnosti. Naopak pro zaměstnavatele je člověk žijící sám a bez rodiny obvykle přínosem. Současný trend na trhu práce vyžaduje časovou flexibilitu a maximální soustředěnost, právě těmto podmínkám obvykle ženy a muži žijící sami vyhovují. Ale i tento způsob života má svá případná úskalí, především týkající se vyššího věku, nebo nějaké indispozice, která člověku nedovoluje vlastní soběstačnost a finanční nezávislost na druhých. Především se jedná o nemoc a stáří, kdy lidé obvykle spoléhají na pomoc druhých, především rodiny. V těchto etapách života člověk zpravidla ztrácí atraktivnost na trhu práce spojenou s klesajícími finančními možnostmi. Často je možné se setkat s názorem těchto lidí, že považují manželství a rodinný život za přežitek. Argumentují tím, že nepotřebují žádné rozhodnutí úřední moci, aby s někým žili, a nechtějí v případě rozpadu vztahu zažívat právě nepříjemné chvíle při rozvodu.

1.7 Rodičovství

„Rodičovství je široký koncept s podstatně odlišným obsahem podle fáze rodinného cyklu.“ (Možný, 2006, s. 148) Záleží tedy na vývojové fázi, ve které se rodina nachází, respektive v jaké vývojové etapě se nachází členové rodiny.

Rodičovství s sebou přináší kromě radosti a štěstí z početí i některé pocity méně pozitivní. Záleží na každém páru, v jaké míře se jimi nechá ovlivnit. Vztah dvou partnerů prochází změnou již ve stádiu těhotenství ženy, kdy je ovlivněn tělesnými i psychickými změnami spojenými s graviditou. Také muž prochází psychickým vývojem, zejména přijímá budoucí otcovskou odpovědnost a roli živitele. V prvních měsících života se muž musí vyrovnat se skutečností, že pozornost je věnována hlavně dítěti a partnerka se mu již tolik nevěnuje, což v něm může vzbuzovat žárlivost, či pocit méněcennosti. Jsou zde i další aspekty, jako je spánkový deficit, nervozita a nedostatek

sil obou manželů, v důsledku péče o narozeného potomka a další možné projevy. To vše u některých jedinců může negativně působit natolik, až rodinu opouští. (Smith, 2004)

Pouto mezi rodičem a dítětem je jedno z nejzákladnějších v lidském soužití. Malé dítě není schopno bez ochrany a pomoci rodiče přežít. Skrze vztah s rodičem a jeho péči si zároveň naplňuje vlastní psychické potřeby. Jestliže rodič nedostatečně naplňuje potřeby dítěte, může se jedinec cítit jako méněcenný, nežádoucí. Nedostatek pozornosti a péče, kterou dítě vyžaduje, se může projevit jeho nízkým sebevědomím a poruchou chování. (Matoušek, 2015)

1.7.1 Vztah rodičů a jeho vliv na dítě

Pokud je rozhodnutí rodičů o rozvodu asymetrické, dochází mnohdy u jednoho z rodičů, nejčastěji u toho, který rozvod iniciuje, k pocitům viny z rozvodu. Takový rodič je svým manželem nebo manželkou obvykle označen jako původce všech problémů a tím i klesá jeho autorita u dítěte. Tento stav výrazně zasahuje do jeho rodičovské role a kompetencí v rámci ní. Jedním z řešení, které rodiče volí z důvodu obav, že přijdou o přízeň svých ratolestí je, že spolu dál zůstávají, ačkoliv jejich vztah již není vztahem manželským. Vnímají rozvod jako něco, co není vinou dítěte a tím pádem by pro dítě měla rodina zůstat nadále úplná i přes neformální krach manželství. Ne vždy to je však vhodné řešení. (Teyber, 2007)

1.7.2 Domácí násilí

Domácí násilí je mnohdy skryté za zavřenými dveřmi domácnosti a probíhá skrytě před ostatními, nebo je dobře jak násilníkem, tak i obětí skrýváno a popíráno. V českém prostředí je obvykle násilníkem muž a obětí žena, avšak existují i případy násilí ze strany žen uplatňované na mužích. Pro potřeby této diplomové práce se budu věnovat násilí páchané muži na ženách.

Násilník ubližuje své oběti především i díky tomu, že oběť mu to dovolí, její myšlenky i chování mu dovolují páchat toto zlo. Oběť omlouvá násilnické činy, projevuje se velmi

submisivně a doufá, že se časem partner změní. Není výjimkou, že sama pocítuje vinu za rozčilení muže, které ho podle ní vede k takovému jednání. V roli oběti jsou ženy obvykle naivní a méně sebevědomé. Jedna z možností, jak se vyvarovat násilí je i rozvod, návrh podává obvykle oběť, která už dále nemůže a nechce snášet agresivní ataky manžela. Podpora sociálních pracovníků a pracovníc u těchto žen v nelehké situaci vytváří silnou oporu v jejich rozhodnutí odejít od násilníka a osamostatnit se. Sociální poradenství o domácím násilí a jeho řešení je nedílnou součástí pomoci sociálních služeb. Ty se věnují podpůrným, sociálně terapeutickým činnostem, buď individuálním, nebo skupinovým. Je možné zajistit i ochranu před násilím díky zákonům a to konkrétně institutem o vykazání ze společné domácnosti, ten je doprovázen policejním dohledem. (Lázničková, Plachá, 2016)

Radám o možnostech pomoci před agresorem nebo odvrácení násilí se věnuje například internetový portál „Nenechte si ubližovat“. Tento projekt může snížit počet napadení žen a názorná videa radí obětem, jak se zachovat v takové situaci. (Krav Maga, 2013)

Shrnutí

To, zda je rozvod manželství vždy jediná dobrá volba, nebo naopak je tím vhodným způsobem řešení problémů zůstat kvůli dětem v nefungujícím manželském svazku, je složitá a individuální otázka. Situaci je třeba řešit s přihlédnutím na všechny aktéry, kterých se problém týká. Možnosti a potřeby každé rodiny jsou rozdílné, je třeba k nim přistupovat s rozvahou a individuálně. Rozvod není dnes ničím ojedinělým, je třeba mít na paměti, že s koncem manželství nekončí rodina a rodičovské povinnosti. Pokud se však rodiče rozhodnou vyřešit problémy rozvodem, je na místě dbát na potřeby dítěte a všeobecný soulad rodiny.

2 Dítě a rozvod

V této kapitole budou vymezeny jednotlivé fáze, kterými dítě prochází v případě rozvodu a s nimi úskalí, s nimiž se může nezletilá osoba i rodič, případně jiný dospělý setkat.

Ač rozvod v dnešní době není nic neobvyklého, setkávají se rodiče i jejich děti s pocity smutku, viny, selhání, strachu z budoucnosti a také hněvu. Pro žádného ze zúčastněných se nejedná zpravidla o šťastnou událost v jejich životě. Dospělí si jsou obvykle vědomi rozvodu, dítě však může rozvod chápat zcela jinak. Z dlouhodobého hlediska vývoje dítěte velmi záleží na množství konfliktů rodičů mezi sebou, na kvalitě rodičovské péče a výchovných kompetencích. Pozornost si zaslouží i vnější podmínky, ve kterých dítě vyrůstá, jako jsou míra zločinnosti a násilí v lokalitě. Pokud je nestabilní rodinné zázemí, může dítě hledat oporu v různých gangách, zločineckých skupinách, mezi drogově závislými nebo například mezi gamblery. Významnou roli zde hraje i ekonomické zázemí rodiny, především u matek samoživitelek jsou slabší finanční možnosti a to může negativně ovlivnit život dítěte. Buď může být obětí šikany, případně chce vzít ekonomickou stránku věci do svých rukou a páchat trestnou činnost. (Teyber, 2007)

Pozornost je třeba věnovat nejen vztahům mezi dítětem a rodiči, ale také i mezi dítětem a členy širší rodiny. Jestliže je dítě zvyklé se pravidelně stýkat s prarodiči nebo jinými příbuznými a v době rozvodu, případně po něm, mu tento styk není umožněn, může být velmi stresováno a zažívat pocity ztráty pro něj důležitých vazeb mezi ním a danými osobami. Tyto vztahy jsou ale mnohdy velmi důležité i pro rodiče, kteří v nich mohou nacházet oporu a možnost pomoci. V některých rodinách hraje důležitou roli náboženství nebo příslušnost k etnické skupině, zde je rozvod spíše nežádoucí a dítě, které je v tomto vychováváno, může rozvod vnímat jako určité narušení důležitých vyznávaných hodnot. Zde výraznou roli hraje chování náboženské, nebo etnické skupiny. (Teyber, 2007)

„Vědci se zabývali dlouhodobým dopadem rozvodu na děti v období pěti až deseti let po rozvodu a dále v době, kdy tyto děti z rozvedených rodin dosahují třiceti let. Obecný model objevující se ve výsledcích řady studií říká, že zhruba dvacet pět procent zápasí

se závažnými, přetrvávajícími problémy (v úplných rodinách obdobnými problémy trpí asi deset procent dětí). Příčin těchto dlouhodobých reakcí na rozvod lze najít více: někteří lidé se stále zlobí na rodiče, který odešel, a odmítají jej, jiní se nedokážou zbavit smutku; rodič, od něhož byli po rozvodu odloučeni, jim chybí. Další se drží nerealistických, zidealizovaných vzpomínek na úplnou rodinu. Jiní vyžadují spoustu pozornosti a mají pocit, že byli připraveni o dětství, nebo se naopak cítí silnější a odolnější.“ (Teyber, 2007, s. 17) Pocity a dlouhodobý vývoj vnímání rozvodu rodičů se různí podle zkušeností, podle samotné osobnosti člověka nebo jiných faktorů. Děti ve svém dospělém věku citlivěji vnímají věrnost a důvěru v partnerském vztahu, což má za následek častou nespokojenost s těmito aspekty v jejich vztazích. Výzkumy udávají, že se u nich více objevují manželské hádky a konflikty, nebo se cítí osamělé v porovnání s dospělými jedinci, kteří vyrůstali v úplných rodinách.

Činitelé ovlivňující sociální adaptaci dospělých dětí z rozvedených rodin dle Teybera: (Teyber, 2007, s. 17-18):

- Intenzita a přetrvávání nepřátelství mezi rodiči
- Neschopnost udržet kázeň
- Ztráta kontaktu s rodičem po rozvodu
- Pocit dítěte, že je nuceno postavit se na stranu jednoho z rodičů nebo se pro jednoho z nich rozhodnout
- Postavení dítěte do role dospělého a očekávání, že bude naplňovat citové potřeby rodičů

2.1 Fáze před rozvodem

Atmosféra v domácnosti před rozvodem je většinou plná hádek, případně mlčení demonstrující uraženost, aktivního ovlivňování ostatních členů rodiny ve prospěch jednoho z páru, ani různé pomstychtivé chování, osočování nebo vymýšlení si závěrů

není ničím neobvyklým. Dospělí nejen, že si neprojevují lásku, ale velmi často se přou o majetek a finance. Dítě toto všechno vnímá a vstřebává ve své mysli, nechává se ovlivňovat aktivitami rodičů, někdy i uvěří nepravdivým tvrzením, které mu rodiče říkají. Nezáleží na věku dítěte, tím že je od narození poutáno na oba rodiče, kteří se v domácnosti vyskytují, vnímá tuto situaci a jeho chování je tím do značné míry ovlivněno. (Novák 2012)

Soudní znalkyně H. Drábková vytvořila přehled šesti stupňů ovlivňování dětí po rozvodu. S časovým odstupem praxe ukázala, že rodiče už s působením na děti začínají dříve, již před rozvodem. (Novák 2012, s. 20):

1. Primitivní vyhrožování a navozování strachu <i>(„Když půjdeš bydlet k tatínkovi, bude tě bít.“)</i>
2. Vnucování nepravdivých prožitků <i>(„Maminka nikdy moc nevařila, byla stále opilá.“)</i>
3. Přesvědčování dítěte <i>(„Tatínek nás opustil, bil nás a nedával nám peníze.“)</i>
4. Nenápadné působení <i>(„Maminky se raději neptej.“)</i>
5. Formální slušnost, ale nic víc <i>(Tón hlasu, důraz na určitá slova, jistá ironie sdělení ukazují, co si člověk myslí atd.)</i>
6. Působení na dítě <i>(Skryté ovlivňování dítěte, dítě samo vycítí i zastíraný záporný postoj atd.)</i>

Tabulka souhrnně ukazuje, jak rodič může ovlivňovat dítě a jak se jeho působení stupňuje od pomalého a skrytého vlivu, až po slovní výhružky vyvolávající v dítěti obavy o jeho budoucnost.

2.2 Dítě v rozvodu

Dítě žijící v rodině, která prochází rozvodem, se musí vyrovnat se spoustou nového. S emocemi, které v souvislosti s ním prožívá, a nejvíce záleží právě na rodičích, jak se k rozvodu postaví, jak s dítětem hovoří a jak se k němu a sobě navzájem chovají. Dítě prochází všemi fázemi rozvodu spolu s rodiči a významný je přístup obou rodičů k dítěti právě v této době, který může dítě na dlouhou dobu ovlivnit.

2.2.1 Komunikace s dítětem o rozvodu

O tom, kdo má dítěti sdělit nepříjemnou zprávu o rozchodu a poté i rozvodu, se rodiče většinou přou. Obvykle ten, který není iniciátorem, chce nechat tuto záležitost na tom druhém, ovšem v nejlepším případě by měl dítě informovat ten z dospělých, který to dokáže co nejlépe, ideálně bez zbytečných emocionálních výbuchů, ironických poznámek a podobně. Kromě rodičů se může zhostit tohoto úkolu i některý z prarodičů, případně psycholog. V různých publikacích se lze dočíst, že nejvhodnějším způsobem, jak dítěti sdělit informaci o rozpadu vztahu rodičů, je jejich společná aktivita, kdy oba si mají sednout a v klidu dítě obeznámit se stávajícím stavem jejich manželství. Především se tak píše v publikacích zahraničních autorů. Reálně je však situace obvykle taková, že rodiče se při rozvodu nemohou víceméně ani vidět, tudíž myšlenka jejich společného a hlavně klidného rozhovoru s dítětem je zavrženíhodná. Rozhovory rodičů se spíše mění na hádky, osočování jednoho druhým a různé záchvaty pláče. Křik ani projevy negativních emocí nejsou zrovna vhodnou součástí tak důležitého rozhovoru. Důležitým aspektem je také načasování rozhovoru o rozvodu. Dítě se má takovou informaci dozvědět včas od svých blízkých a ne od vnějšího okolí, aby nebylo vystaveno stresu, že se nemůže hned rodičů zeptat na otázky, které ho k tomuto tématu napadají. Takovému traumatu by se rodiče měli v zájmu dítěte vyhnout. Zároveň není vhodné říkat dítěti o rozvodu, když se jedná pouze o rozhodnutí v nějakém afektu, taková informace má být podložena již předem důkladně promyšleným rozhodnutím. Místo rozhovoru by mělo být klidné, kde se dítě bude cítit dobře. Ideální je nějaký prostor s intimní atmosférou, aby se mohli rodiče a dítě v klidu například obejmout, případně dítě mohlo projevit své pocity. (Novák 2012)

Samotný způsob sdělení informace by měl být klidný, bez zbytečných podnětů vyvolávající úzkosti a pocity nejistoty, otevřeně mluvit o nastalém problému, avšak vyvarovat se katastrofických scénářů a stejně tak zbytečného přikrášlování. Je třeba vycházet z věku dítěte a konkrétních podmínek v rodině. Dítě už například z dlouhodobých hádek může tušit, že se něco takového může stát, proto je dobré mu i tyto věci objasnit, případně rozhodnutí rozvodu jimi podle pravdivosti podložit. Důležitou poznámkou je vyjádření, že dítě nemá na tomto stavu manželství rodičů žádný podíl a nemusí nikterak cítit vinu. (Novák 2012) Poslední zmíněné je podstatné v tom, aby dítě neztratilo vědomí, že oba rodiče ho mají rádi a chtějí se dál podílet na jeho péči a výchově. Problém zániku jejich manželství je čistě věc obou dospělých a dítě nenese v žádném případě vinu. Určitý problém nastává v případě, že jeden z rodičů odchází od rodiny a současně výrazně poklesne i zájem o dítě, což je objektivně viditelné a dítě to pociťuje samo. V tomto případě nepomůže házení špíny na rodiče, který se o svého potomka nezajímá, ani nelze dítě přesvědčovat o nezměrné lásce obou rodičů, když ji samo pociťuje pouze od jednoho rodiče a viditelně to tak je. Rodič může podat synovi nebo dceři vysvětlení takové, které je reálné, to znamená, že i když sám rodič nechápe důvody nezájmu toho druhého, má toto stanovisko sdělit i dítěti.

2.2.2 Projevy prožívání rozvodu u dětí

„Obecně vzato u batolat je v dané situaci zaznamenáno víc projevů denního a nočního strachu. U předškolních dětí je zaznamenán vyšší výskyt směsi agresivity, panovačnosti a sebeobviňování. Předškoláci a mladší školáci mají tendenci obviňovat z rozpadu rodiny sebe sama. Od osmi let zhruba do puberty je čas „střídavého obviňování rodičů“. Za viníka bývá považován střídavě jeden a druhý z rodičů. Typické je střídání agresivity jak vůči sobě, tak i vůči jiným. Traduje se, že problémy dívek vrcholí spíše v době před rozvodem a v časech rozvodových bojů. U chlapců pak až po čase, tedy po rozvodu, ale to často i překvapivě dlouho.“ (Novák 2012, s. 20) Dle autora Nováka věk většinou determinuje aktuální projevy prožívaného stresu z rozvodu, pohlaví má spíše vliv na nesnáze způsobené rozvodem v určitém časovém horizontu. Nedá se hned v době rozvodu určit, zda rozvod nebude mít žádné následky na psychiku dítěte a

posléze i jeho chování. Vliv rozvodu se může projevit až v delším časovém horizontu, i v době, kdy se rodiče již domnívají, že je to dostatečně dlouhá doba, aby dítě bylo smířené se situací. Emoce promítnuté do chování jsou věci individuální, stres může jedinec ventilovat viditelnými projevy chování, avšak ty nemusí být znatelné navenek, dítě může cítit strach, mohou se mu zdát různé sny, přemýšlet negativně atd., což prvotně rodič nezaznamená, ale dítě tím může být ovlivněno nejen v přítomnosti, ale v budoucím životě.

„Děti se z konfliktů rodičů učí jak důležitým dovednostem, tak patologickému chování. Autentická výměna rozdílných názorů, schopnost sdělovat své pocity i vyjadřování nesouhlasu do rodinného života patří na rozdíl od uraženého mlčení či ignorování, manipulace, nesrozumitelného přerušování komunikace, jízlivostí, vyhrožování, řevu, snižování druhého a jiných agresivních projevů.“ (Labusová, 2015)

To, jak spolu rodiče komunikují, jak si sdělují nejen to hezké, ale i kritiku, či své negativní pocity, je dítětem hluboce vnímáno. Především pak konflikty prožívá a v pozdější době svého života může tyto projevy kopírovat. Právě konflikty může už v raném dětství řešit i v dětském kolektivu sprostými nadávkami, fyzickým napadáním, urážením a podobně. Tím se nejen dostává do různých střetů s autoritami, jako jsou učitelé, vychovatelé a jiní, ale zároveň tím utváří vztahy se svými vrstevníky, které mohou být ovlivněny právě jeho chováním při řešení vlastního nesouhlasu s konfliktem.

Některé děti přistupují k rozvodu rodičů jako k vlastnímu selhání, myslí si, že je jejich vinou rozvod manželství matky a otce. Dítě cítí vlastní selhání, protože se dostatečně nechovalo dobře, nenosilo dobré známky ve škole a podobně. Takové dítě cítí pocity méněcennosti a vnitřně ho šíří myšlenka, že za rozvodem stojí právě ono, straní se vrstevníkům a často se i zhoršuje prospěch ve škole v důsledku těchto černých myšlenek. Dítěti je nutno i opakovaně vysvětlit s laskavostí, že tento problém je pouze mezi manželi, že ono samo je naopak výsledkem jejich lásky. Ujistit ho, že neztrácí možnosti být s oběma rodiči a ani nepřichází o jejich lásku, jen se změní možnosti pro styk s rodiči. Určitě není dobré zamlčovat dítěti i negativní důsledky rozvodu, jako je například odstěhování jednoho z rodičů a podobně. Tyto fakta pravděpodobně i přes nesouhlas dítěte nastanou a čím dříve bude mít možnost se s nimi vyrovnat, tím lépe celý proces zvládne. (Špaňhelová, 2012)

Ve chvíli, kdy jeden z rodičů odchází od rodiny a nejeví o dítě zájem, je možné tuto ztrátu přirovnat ke smrti rodiče. Prožívání smutku dětí, které se nemohou potkávat se svým milovaným rodičem z jakéhokoliv důvodu, se tak velmi podobá. Děti truchlí v tzv. proudech, tedy chvíli jsou ve smutku a další moment budí dojem o vyrovnaném jedinci. Ve chvíli, kdy se stane nějaká neočekávaná situace, se mohou jejich potlačované emoce rychle vrátit. Způsoby projevů truchlení se liší v závislosti na věkových skupinách a období života. Obvykle se jedná o projevy jako je hněv či smutek. Pokud byl vztah mezi dítětem a rodičem narušen, nebo se vyskytovaly nějaké negativní formy chování daného rodiče, dítě může pociťovat i úlevu. (Jackson, How children grieve)

2.3 Dítě po rozvodu

Rodiče zdůvodňují porozvodové poměry tím, že dítě už si zvyklo, daná situace je pro něj sice nová, přesto se údajně již zadaptovalo a přijmulo ji. Možná tomu tak může být, ale v praxi tomu ve většině případů bývá zcela naopak. Rodiče vnímají situaci rozvodu jinak než samotné dítě. Pro dítě je obvykle rozvod něco špatného, vnímá jej jako něco, co mu vzalo plnohodnotnou rodinu, někdy jej vnímá opravdu jako tragédii ve svém životě. (Novák 2012) Předpokládám také, že v rodině, kde jeden z rodičů nějak týral rodinu, alkoholik, narkoman či násilník a jestliže z rodiny takový člen odejde, může to být pro dítě velmi osvobozující. Opadnutí stresu z různých hádek, z přihlížení násilí jednoho rodiče na druhém, nedostatku financí, případně i ostudy, může u dítěte vyvolat pocity klidu a vyrovnanosti. Opět zde výrazně záleží na individuálním prožívání dítěte a autentickou situaci, kterou zažívá.

Ačkoliv je dítě vystaveno stresu a mnohdy patologickému chování rodičů před, v průběhu nebo po rozvodu, neznamená to nutně, že dítě bude mít nějaké následky. Studie ukazují, že hlavním činitelem je samotná psychická odolnost dítěte a jeho následné sociální začlenění. Lze na tuto problematiku nahlížet pomocí sociálně-ekologického hlediska, kdy dítě nežije ve vzduchoprázdnu, ale je nevědomě ovlivňováno společenskými kontexty, které formují jeho osobnost. Obvykle se jedná o kamarády, vrstevníky, autority a jiné. Podle toho se dítě již v raném věku může začlenit

do určitých společenství (např. církevní, sportovní klub). I to, co zdánlivě vypadá pro rodinu jako velmi složitá situace, nemusí být akutně tak závažné, pozitivní přístup rodiny k výzvě spíše posiluje osobnost jejích členů. (Navrátil a kol., 2014)

Především matky často pasují své dítě do role partnera, čekají od něj pochopení, útěchu a zastoupení v roli svého protějšku. Neuvědomují si však negativní vliv tohoto převrácení rolí rodiče a dítěte. V tomto ohledu by měl sociální pracovník důrazně varovat rodiče před tímto počínáním, které by mohlo mít neblahý vliv na jejich potomka. (Matoušek a kol., 2015)

2.3.1 Syndrom zavrženého rodiče

Tento termín je převzat z USA, lepším překladem je podle psychiatra doc. P. Pavovského spíše „odcizený“ nebo „vyobcovaný“ rodič. Je nutné odlišit syndrom zavržení, jako sociálně psychologickou záležitost, od reakce na týrání nebo na rodiče, který dítěti objektivně způsobuje stres. V tomto případě dítě odmítá daného rodiče z důvodu chování, neodmítá rodiče jako takového, ale vyjadřuje svým odmítavým postojem nesouhlas s projevy chování svého rodiče či případnými povahovými rysy. Naopak zavržený rodič se chová k dítěti normálně, ale dítě mu projevuje nesympatie, ve společnosti se k rodiči chová nevhodně, odmítá ho, nebo je arogantní. Rodič má podle dítěte jen samé nedostatky, má k němu odpor a nechce s ním trávit čas. Často jsou odmítáním postihnuti i příbuzní vyobcovaného rodiče. Obvykle to má spíše vliv na psychiku rodiče, který chováním svého potomka hluboce trpí. Nutno poznamenat, že zde často odmítavý a velmi kritický postoj k odcizenému rodiči zastává i druhý z rodičů. (Novák, Corradiniová, Vypušťák, 2015)

Termín „rozštěp“ je definován jako stav, kdy se dítě snaží ve svém životě si udělat řád pomocí připojení na jednoho rodiče a odmítání druhého rodiče. Dítě se tak snaží vyřešit chaos a nestabilitu z nevyrovnanosti, pramenící z rozporuplných pocitů, ke kterému rodiči má blíže. U konfliktních rozvodů je obvykle pravidlem, že je dítě postaveno před rozhodnutí, na stranu kterého rodiče se postaví a kterého odmítne. Vazby v normálním fungování jsou proměnlivé, chvíli je dítě více vázáno na matku, v dalším období zase na otce, tyto změny mohou probíhat i v poměrně krátkém časovém úseku. Pokud se však

dítě dostane do situace, kde si má zvolit, ke komu půjde, bývá obvykle hlavním činitelem nátlak jedné ze stran a pocit bezpečí, že k někomu dítě patří. Vybírá si tedy ani ne tak podle sebe, jako spíše podle toho, kam je dotlačeno vnějším prostředím. Do jisté míry může rozhodování dítěte ovlivnit finanční zajištění dospělého, které je především v nižším věku pro dítě atraktivnější, než je péče například v oblasti vaření, praní či žehlení. (Novák, 2012)

2.3.2 Svěření dítěte do péče po rozvodu

Vyřešení otázky svěření dítěte do péče po rozvodu je jedna z hlavních věcí, teprve poté může dojít k samotnému rozvodu manželství. Forma svěření může být buď výhradní péče jednoho z rodičů, která byla jedinou možností až do roku 1998, či střídavá péče, při které se účastní oba rodiče rovnocenně. V České republice je stále nejčastější svěření dítěte do péče matce oproti otcům, v poměru deset ku jedné. Tento stav je hlavně z důvodu, že otcové tolik neusilují mít dítě ve vlastní péči, pokud však vůbec podávají návrh o svěření do své péče. Jestliže se rozhodnou podat návrh o svěření do jejich péče, je někdy jejich počínání podněcováno snahou pomstít se matce dítěte, trestat ji nebo udržet nadále manželství. Oproti tomu matky usilují o svěření do péče kromě vlastních popudů i stále přetrvávajícím tlakem společnosti o tom, že o dítě se má starat především matka. Zbytečné spory rodičů o tom, kdo z nich bude mít dítě v péči, škodí především jemu. (Novák, 2013)

Navzdory různým předsudkům o tom, že dítě by mělo být vychováváno hlavně matkou a tedy ona by měla mít nárok přednostně získat po rozvodu dítě do své péče, existují i otcové, kteří jednají na základě lásky k dítěti a zájmu o dobro jejich potomka. Chtějí, aby jejich dítě vyrůstalo v co nejlepším prostředí, které jsou odhodláni mu poskytnout. Také nechtějí přijít o vzájemné vztahy a chtějí se podílet na výchově. (Warshak, 1996)

Dítě i rodič mají právo na vzájemný styk dle zákona, s výjimkou, pokud by tento styk měl nějak narušovat vývoj dítěte. Dítě má právo na kontakt s oběma rodiči, to vše může mít vliv na psychický, citový i fyzický vývoj dítěte, kdy důstojným setkáváním s oběma rodiči se u dítěte předchází psychosomatickým chorobám. Oba rodiče by měli dbát na vztahy i jich samotných, tedy jejich manželství sice zaniklo, ale rodičovství a práva

k jejich společnému dítěti ne. Důležité je oprostít se od vzájemných nesympatií rodičů jeden k druhému před dítětem, neřešit své spory před dítětem a už vůbec ne z něj vytvářet zbraň proti tomu druhému. Čas i prostor, ve kterém se dítě setkává se svými rodiči, je velmi důležitý. Například různé výlety, návštěvy kina, restaurací atd. jsou pro dítě příjemnou změnou oproti každodennímu stereotypu, přesto by s oběma rodiči, pokud je to možné, mělo i zažít rituály, jako je ukládání ke spánku, ranní probouzení se a poklidné snídání. Tyto aktivity výrazně ukotvují vztah mezi daným rodičem a dítětem, pokud chybí, dítě tak přichází o velkou část intimity ve vztahu k rodiči. Tento deficit výrazně ovlivňuje nejen jejich vzájemný vztah, ale může se případně projevit u dítěte i v budoucnu. Tím, že je rozsah styku u výhradní péče s jedním rodičem často upraven jen na několik hodin jednou za čtrnáct dní, je tento požadavek na prožívání běžných věcí s oběma rodiči narušován. (Novák, 2013) Výhradní péče jednoho z rodičů vytváří z toho druhého „víkendového rodiče“, tomuto právě může předejít střídavá péče. Každý z rodičů má určen určitý čas, kdy má svého potomka v péči a doba strávená s oběma rodiči je v rovnováze.

Česká republika přijala v roce 1990 Úmluvu o právech dítěte, ve které je zaneseno: „*Jeli dítě dostatečně psychicky vyspělé, aby si svůj názor vytvořilo a posoudilo jeho dopad, má právo, aby bylo vyslyšeno. Na to, co sdělí, musí být brán ohled*“. (Novák, 2013, s. 18.) Praxe v českém prostředí se však podle zahraničních kritiků vyvíjí spíše opačně, Česká republika je v tomto ohledu kritizována OSN, podle Organizace spojených národů sice Česká republika souhlasila s přijetím Úmluvy o právech dítěte, ale neřídí se jí. Údajně nedává dostatečný důraz na práva dítěte v oblastech respektování jejich vlastních názorů na situaci. Čeští odborníci si stojí za názorem, že o žádném potlačování práv dítěte v Česku nelze mluvit, jelikož znalci, kterých se soud ptá, ke kterému rodiči má dítě bližší vztah, aktivně sledují situaci v rodině a podle toho předávají soudu informace. Znalci hovoří s dítětem a zaznamenávají veškeré jeho odpovědi a na základě získaných dat vyhodnocují situaci v rodině. Je třeba podotknout, že dítě je velmi často ovlivněno právě tím rodičem, se kterým tráví více času, nebo s ním žije. Mnozí nezletilí se bojí říct i svůj názor, aby nebyli potrestáni ze strany jednoho z rodičů. (Novák 2013)

„Potřeba kladného vlivu obou rodičů na dítě je jednoznačně potvrzována psychology i psychiatry.“ (Novák, 2013, s. 21) Jestliže jeden z rodičů výrazně ovlivňuje dítě ve vztahu k druhému rodiči, jedná v neprospěch především dítěte. Často prosazuje své vlastní zájmy nad zájmy dítěte a tím poškozuje i je samotné. Dítě není prostředek k vydírání toho druhého ani předmětem manipulace pro osobní prospěch. V praxi ale může jeden z rodičů takto konat i nevědomě s pocitem, že chce pro svou ratolest pouze to nejlepší.

Dohoda mezi rodiči je pro děti velice významná, dokáže předcházet psychické zátěži dítěte a měla by být i ze strany soudu přednostně respektována. Jestliže dojde k oboustrannému konsenzu rodičů v záležitostech úpravy péče, není nutné, aby soud tyto věci měnil, toto probíhá většinou u tzv. smluveného nesporného rozvodu. (Novák 2013) Čím méně do problému zasahuje vnější prostředí a rodina se dokáže domluvit, tím hladší průběh rozvod má a tím méně se narušují vztahy.

2.3.3 Rodiny s jedním rodičem

Rodiny s jedním rodičem nejsou ničím neobvyklým, ve většině případů se jedná o matky samoživitelky, ale jsou zde i otcové, kteří se o své děti starají bez jejich matky. Důvody pro rozvod rodin jsou rozmanité. Můžeme však hovořit především o změnách hodnot ve společnosti, očekávání partnerů, že bude pro ně osobně vztah uspokojivý a zároveň častá finanční nezávislost vytváří pocit, že manželství není nutnou podmínkou pro kvalitní rodinný život. Odklon od náboženství je také jednou z příčin, kvůli kterým se lidé nesnaží za každou cenu manželství udržet, rozvody jsou společností tolerovány a stejně tak i mimomanželské vztahy nepodléhají takové kritice, jako tomu bylo dříve. (Sobotková, 2007)

Ve dvacátém století narůstá počet takových rodin, kromě ovdovění, či rozhodnutí vychovávat dítě jako svobodná matka, je zde hlavním důvodem vyšší rozvodovost. Názory na osamělé matky jsou různé, obvykle jsou buď názory, že matka nese určitý podíl viny na rozpadu vztahu, který ani kvůli dětem nedokázala udržet, nebo názor spojený se souhlasem rozpadu rodiny v případě, že jsou děti v nefunkčním vztahu, kde se vyskytují hádky a jiné, pro dítě nevhodné, vzory chování, například násilí či citové

vydírání. Nejnovější studie ukazují, že rodiny s jedním rodičem mohou žít stejně plnohodnotný život jako rodiny s oběma rodiči. Podle autorů Goldenbergerových existují 3 dimenze, které ovlivňují rodinu při jejím adaptování na situaci rodiny s jedním rodičem vzniklou po rozvodu (Sobotková, 2007, s. 172-173):

1. Vnitřní zdroje rodiny: jedná se o aktivaci vnitřních zdrojů uvnitř rodiny, rodič se snaží udržet hranice, integritu a pocit kontroly nad rodinou, aby bylo možné situaci úspěšně zvládnout.
2. Environmentální stres: rodina je vystavena vnějšímu stresu a záleží na ní, jak tento tlak zvládá a jaké prostředky k tomu používá.
3. Zdroje v širší sociální síti: přátelé a příbuzní rodiny vytváří určitou síť podpory, kterou rodina může využívat, záleží na kvalitě těchto vztahů a možnostech je využít.

Ovlivňujícím faktorem úspěšného překlenutí složité situace je individuální vývojová fáze všech členů rodiny a také fáze životního cyklu rodiny. Tyto vlivy se promítají do situace rodiny a ovlivňují problémy, kterým rodiče poté čelí. Věk dětí má také silný vliv na jejich chování a vnímání v dané situaci a do jaké míry se s ní dokáží vyrovnat. Názory o vlivu absence otce na dítě jsou nejnovějšími výzkumy postupně vyvráceny. Jedná se spíše o temperament dítěte a jeho povahové rysy, které ovlivňují jeho chování bez ohledu na přítomnost mužského vzoru v rodině. Žádný z výzkumů jednoznačně nepotvrdil souvislost mezi absencí otce v rodině a negativními jevy ve vývoji dítěte, protože i v rodinách, kde otec působí, se mohou tyto jevy vyskytovat. Je dobré podotknout, že pouhá přítomnost otce ještě neznamená jeho aktivní působení v rodině, otcové mohou být v jejich roli tzv. nefunkční a to z mnoha důvodů (alkoholismus, pracovní zaneprázdněnost, nefunkční manželství), proto není dobré veškerá negativa přisuzovat právě absenci jednoho z rodičů, především otce. (Sobotková, 2007)

2.3.4 Osamělé matky a otcové

Osamělé rodičovství je spojeno s mnoha problémy. Nejčastější osobou, která se samostatně stará o své dítě nebo více dětí, je žena. Jsou sice matky, které nejčastěji

s pomocí rodiny, zvládají péči o své potomky samy. Těch je ale mnohem méně, než těch, které potřebují pomoc od státu. Rodina s osamělým rodičem je nejčastěji ohrožena chudobou, nezaměstnaností a sociálním vyloučením. Především ekonomické oslabení je původcem řady problémů, výrazně ovlivňuje každodenní uspokojování potřeb rodiny a v důsledku toho se stává bariérou pro rodiče, ale především pro dítě. Tyto děti nemohou adekvátně rozvíjet své zájmy a mají obvykle nižší stupeň vzdělání. Především poslední zmíněné si nesou i do budoucna v podobě méně kvalifikované práce, tím i nižší mzdy a opětovného ohrožení chudobou. (Hudecová, 2008)

Matky samoživitelky jsou nejčastějším případem rodin s jedním rodičem. Tím, že v domácnosti se vyskytuje pouze jedna dospělá osoba, na jejímž příjmu jsou závislé kromě ní samotné i ostatní nezletilí, se dostává tato rodina do finančních problémů. Ženy mají průměrně nižší mzdy, alimenty nenahradí plně plat dospělého a zároveň chybí druhý pečující dospělý, který by pomáhal s péčí o děti i domácnost. Na ženy je tak kladen tlak, aby zastaly roli i druhého pečovatele v rodině a tím obvykle nemohou vykonávat náročnější zaměstnání, které by jim přinášelo více peněz. Tyto rodiny jsou skupinou s vysokým rizikem chudoby. (Kroutilová Nováková, Vaculíková, Podaná, 2016)

2.3.5 Rodiny s nevlastním rodičem

Odchodem rodičů z manželství může pro děti znamenat vytvoření nové rodiny s nevlastním rodičem. „*Termín nevlastní rodina označuje rodinu vzniklou po druhém či dalším sňatku aspoň jednoho z rodičů.*“ (Sobotková 2007, s. 179) Tedy pojem nevlastní rodina je opět vázán na manželství, je třeba podotknout, že při současném trendu nevstupovat do dalšího manželství sice nevzniká podle této definice nevlastní rodina, ale nový partnerský vztah, do kterého jeden z partnerů přivádí své děti. Dá se označit jako nevlastní rodina. Podmínky existence jsou v takovém rodinném uspořádání pro děti často stejné. Pohled veřejnosti na takové rodiny je stále stigmatizující, česká společnost upřednostňuje vlastní nukleární rodinu jako jistou formu ideálního rodinného uskupení. Přesto se dá hovořit o slábnutí těchto názorů a jejich nahrazení pohledem na nevlastní rodinu jako jednu z možných forem rodinného uspořádání. (Sobotková, 2007)

Lidé vstupující opakovaně do manželství se častěji rozvádí, přesto však opakovaná manželství považují za lepší než svůj první manželský svazek, především oblast partnerská a milostná jsou hodnoceny lépe. Problematictější jsou vztahy u opakovaných vstupů do manželství s dětmi a jejich výchova. Atmosféra a vztahy v nevlastních rodinách jsou ovlivněny individuálními a rodinnými zkušenostmi všech členů, aktuální vývojovou situací, ve které se nachází nejen celá rodina, ale i každý rodinný příslušník zvlášť. Pokud chceme pochopit chování rodiny a její fungování, musíme vzít na zřetel stádium vývojových trajektorií členů a stádium životního cyklu, v němž se rodina nachází v dané době. Vytváření vztahů malých dětí a adolescentů s jejich nevlastními rodiči je odlišná z důvodu jiných potřeb dětí v určitém věku. Zatímco větší děti se snaží o osamostatnění a odpoutání se od rodičů vlastních i nevlastních, potomci v nižším věku naopak výrazně stojí o pozornost dospělých. Může docházet k jejich pocitům odstrčenosti, jestliže jejich rodič věnuje hodně času svému novému protějšku, dítě na nového partnera obvykle začne žárlit a považovat ho a svého soka. (Sobotková, 2007)

2.3.5.1 Fenomén nevlastní matky

U nevlastních matek se vyskytují historicky dva mýty o jejich vztahu k dětem jejich partnera, především pak v pohádkách se objevují. Prvním z nich je tzv. mýtus zlé macechy (nevlastní matky) a druhý mýtus okamžité lásky. Obecně je však důležité vzít v potaz vztah dítěte a nevlastní matky komplexně. Tedy to, jak moc matka ovlivňuje výchovu dítěte, zda je spíše kamarádkou, nebo plní roli plnohodnotného rodiče. Nevlastní matky se v praxi často dostávají do složité situace, snaží se nejprve o navázání láskyplného vztahu s nevlastním dítětem podle očekávání společnosti, nejednou ale dochází ke zjištění, že není zrovna lehké přijmout cizí dítě za vlastní. Pokud se tak nestane, je pro ně tento stav, případně i nátlak okolí, zdrojem stresu. Ženy v nové roli jsou nejisté především v oblasti povinností, chování, naplnění očekávání společnosti, dítěte či partnera a nakonec i v dopadech jejich chování na osobní i rodinnou pohodu. (Sobotková, 2007)

2.3.5.2 Nevlastní rodič není rodič

Existuje názor, který dává přednost označení matka a otec pouze rodičům biologickým a každý jiný člověk žijící v partnerském vztahu s biologickým rodičem by se měl chovat jako hodný strýc či teta, který pečuje o dítě, zajímají se o něj, ale výchovné kompetence rodiče přenechává pouze biologickým rodičům. (Sobotková, 2007) Tento náhled umožňuje dítěti ukotvit svou existenci v tom ohledu, že má pouze dva rodiče a ostatní lidé zastávají spíše vedlejší roli v jeho výchově a vývoji. Dítě tak není zbytečně zmatené, kdo je jeho rodičem, i v případě, že dochází k opakovanému navazování nových partnerství, nebo dokonce opakovanému vstupu do manželství biologických rodičů s novým partnerem.

Dobrý psychický stav a vyrovnané emoce rodičů na dítě působí příznivě, zdálo by se, že tím, že rodič nalezne pro něj láskyplný vztah, ve kterém se cítí šťastně, je automaticky šťastné i dítě. Nicméně tak jednoduché to určitě není, obzvlášť když se jedná o nové partnery rodičů dětí. Děti totiž obvykle stále cítí více sympatií k vlastnímu rodiči, než k nějakému náhradníkovi. Reakce rodičů je často taková, že si nechtějí připouštět negativní postoje dítěte k novému partnerovi. Naopak vyzdvihují negativní projevy k bývalému manželovi nebo manželce, tedy biologickému rodiči dítěte. (Matějček, Dytrych, 2002)

Pokud se nevlastní rodič chová spíše jako rádce a přítel, usnadňuje to jejich vzájemné navázání vztahu. Teprve až je tento vztah pevně ukotven, může nevlastní rodič být více aktivní v rodičovských kompetencích. Kompromisy jsou nevyhnutelné, dítě si z původní rodiny nese jisté představy a vzorce chování, které nemusí nový rodič zcela sdílet. Představy dospělých a dětí o fungování rodiny se mohou lišit. Aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům, měli by všichni členové rodiny souhlasit s určitými pravidly, kterými se budou řídit, aby vztahy byly co nejvíce harmonické. (Sobotková, 2007)

Rodiče musí počítat i s variantou, že jejich dítě nového partnera či partnerku nepřijme a i jejich nový protějšek nemusí automaticky dítě přijímat jako své vlastní. V procesu poznávání a zvykání si na sebe by měl rodič postupovat pomalu a nenutit ani jednu ze stran. Očekávání obou stran mohou být jiná a je dobré, aby se mohl každý

vyjádřit, jak si společný život představuje, poté přejít k diskuzi o případných kompromisech, aby došlo k co nejvyšší spokojenosti všech zúčastněných. Zbytečný nátlak na dítě, či nově přichozího partnera situaci spíše zhoršuje a může v nich vytvářet pocit méněcennosti.

2.3.6 Střídavá péče

Střídavá péče je poměrně novou metodou, jak vyřešit výchovu a pečování o dítě po rozpadu manželství. Předchází zvýhodnění jednoho rodiče v trávení času s dítětem a rozkládá mnohem rovnoměrněji i všechny povinnosti, které se váží k péči a výchově o nezletilého jedince. Tím pádem není žádný z rodičů přetížen povinnostmi a druhý si tzv. neužívá dítě jen ve svém volném čase. S oběma dítě zažívá běžné fungování všedních dní, což posiluje jejich vztahy a dítě nepostrádá lásku ani jednoho z nich. Přesto je třeba zvážit, zda je střídavá péče opravdu vhodná, každé dítě je jiné.

Mezi nejčastější námitky proti střídavé péči patří: ukotvenost dítěte je narušena, dítě se necítí nikde pořádně doma; z dítěte se stává „nomád“ - neustále se stěhuje mezi domácnostmi, pokud chtějí rodiče dopřát dítěti pouze jeden domov, musí se střídat v jedné domácnosti oni; dítě bude mít vše dvakrát; dítě se bude muset neustále přizpůsobovat, po uplynutí doby péče jednoho z rodičů, půjde do prostředí, kde budou jiná pravidla a například jiný životní styl a další. (Novák, 2013) Námitek i souhlasných názorů je mnoho a proto záleží na rodičích, jak přistoupí k danému problému. Také dítě může vyjádřit, že střídání rodičů jemu samotnému nevyhovuje a raději se bude stýkat s jedním z nich sice jen kratší dobu a mezi setkáváními budou delší intervaly, ale o to větší pozornost budou vzájemně mít a společně strávené chvíle budou citově silnější.

Střídavá péče je upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014, § 907 odst. 1 říká: „*Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.*“ (Melzer, Tégl, 2016, s. 1605) Jak je tedy zákonem řečeno, oba rodiče s touto formou svěřením do péče musí souhlasit, pokud se tak nestane, soud dále hledá možnosti, jaké by pro dítě byly nejvhodnější

z hlediska jeho zabezpečení a zdravého psychického i fyzického vývoje. Nezřídka se stává, že rodiče po opakovaných pokusech svěřit dítě do výhradní péče jednoho z nich, řešených soudem, upustí a přistoupí na střídavou péči, jako na možnost spravedlivou pro všechny strany.

2.3.7 Výjimečné případy uspořádání po rozvodu

Zákaz styku s dítětem po rozvodu patří mezi mimořádná opatření, jedná se většinou o ochranu dítěte před patologickým chováním daného rodiče. Taková osoba obvykle dítěti dlouhodobě ubližovala a v takovém případě „zakázaný“ rodič nemá zbytečně rozněcovat emoce dítěte a snažit se něco vysvětlovat a řešit. Soud z nějakého důvodu zakázal styk a na dítěti bude v pozdější době, především v dospělosti, zda si k rodiči najde cestu. (Novák, 2012)

Další výjimečná situace nastává, když si jeden z rodičů uvědomí, že je homosexuální orientace a chce začít žít s partnerem stejného pohlaví. Zde se určitě nabízí otázka dítěte na to, co tomu řekne okolí. Je tedy dobré podat dítěti pravdivou informaci o orientaci rodiče a vysvětlit mu, že ač většinově se vyskytuje v páru muž a žena, že lze vytvořit i vztah mezi osobami stejného pohlaví. Pokud se nadále homosexuální rodič zajímá o dítě, nenarušuje jeho mravní výchovu, není třeba přistupovat k zákazu styku s rodičem ani nějakému označování homosexuálního rodiče za patologického. (Novák, 2012) V této souvislosti mě napadá, že dítě ze strachu z hodnocení okolí nebude chtít sdílet čas s homosexuálním partnerem svého rodiče. Nebo se bude stydět, že je potomkem člověka s homosexuální orientací. Dle mého názoru nemá smysl dítě nutit ke styku, ale a vyčkat, zda se jeho názor nezmění a bude chtít poznat takového partnera či partnerku. A zároveň by i rodič měl být dostatečně ohleduplný při sdělování své orientace na veřejnosti.

Shrnutí

Proces rozvodu je rozdělen na tři fáze, před ním, samotná fáze rozvodu a po něm. Každá z nich má určitá specifika jak pro dospělé, tak i pro dítě. Velmi důležitou součástí je i porozvodová péče o dítě a úprava styku s oběma rodiči. Součástí porozvodové péče je i vztah dítěte s novými partnery rodičů a jejich rodinami. Největší pozornost by měla být právě věnována dítěti, jeho prožívání rozvodu rodičů a postupné přijímání nové situace. Kompromisy u obou rozvádějících se manželů a na straně dítěte by měly být klíčové pro co nejhladší průběh rozvodu. Důležitost komunikace mezi všemi zúčastněnými je nepostradatelná.

3. Sociální práce s rodinou postihnutou rozvodem

Rozvodovost je v současné době poměrně častá, pro rodiče i děti je stresující a časté konflikty mezi rodiči vyžadují zásah třetí strany, především z důvodu ochrany práv a zdravého vývoje nezletilých členů domácnosti. Kapitola č. 3 se zabývá problematikou sociální práce s rodiči i s dítětem, hodnocení informací získaných ze sociálního šetření, otázkou ohroženého dítěte, rodinnou a případovou konferencí, v neposlední řadě i rodinnou mediací.

3.1 Práce s rodiči

Ve většině případů se sociální pracovník z úseku sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) s rodinou setkává při vyřizování návrhu na úpravu výchovy a výživy pro dítě. U OSPOD mohou rodiče získat informace, jakou podobu má takový návrh mít a s kým je možné ho vytvořit, rodič si ho může napsat sám, nebo využít služeb advokáta. Pracovník OSPOD není povinen sepisovat tento návrh s rodičem, přesto může rodiči v tomto ohledu pomoci. Soudu se doručí tři kopie návrhu jednoho z rodičů a úpravu výchovy a výživy dítěte. Ten je poté pošle druhému z rodičů a OSPOD. Všem zúčastněným stranám je také doručeno usnesení o ustanovení obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Oba rodiče jsou obeznámeni s rozhodnutím o určení opatrovníka až po doručení návrhu. (Matoušek a kol., 2015)

3.1.1 Kolizní opatrovník

Kolizní opatrovník je definován jako: „... soudem stanovený pro jednotlivé soudní řízení proto, aby chránil zájmy dítěte a nedošlo ke střetu zájmu mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů. Kolizním opatrovníkem pro opatrovnické řízení bývá stanoven sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí úřadu obce s rozšířenou působností. Je také účastníkem řízení a je přítomen u soudních jednání.“ (Slovník sociálního zabezpečení)

Funkce kolizního opatrovníka je vykonávána před nabytím právní moci soudního usnesení a jedná se o opatření ustanovené především z hlediska času. Tuto pozici zastává obvykle sociální pracovník OSPOD, příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Ten nejdříve kontaktuje rodiče nepodávajícího návrh a zjistí, zda se tento rodič nechce odvolávat proti rozhodnutí soudu. Tento rodič většinou bývá méně informován než rodič navrhovatel a je třeba ho seznámit s kolizním opatrovnictvím, průběhem řízení, právy týkající se jeho osoby a dítěte apod.. Protože jeho jakékoliv konání v případě soudního řízení může kolizní opatrovnictví ovlivnit. Kolizní opatrovník v takovém případě plní roli sociálně-právního poradce, který oběma stranám poskytuje potřebné a vyvážené informace, kromě toho může takové poradenství sloužit jako krizová intervence. Pokud dojde k souhlasu s návrhem i u druhého rodiče, pak kolizní opatrovník přistupuje k řešení situace po ukončení soudního rozhodnutí, tedy dobu po rozvodu. Kromě dospělých je tázáno i dítě, zda je seznámeno se situací a jejími východisky a zda se cítí, že psychicky vše zvládne. Kolizní opatrovník nesmí zanedbat zájmy a pocity dítěte, aby nedošlo k jednání mimo jeho prospěch. Jestliže druhý rodič návrh odmítne a chce zachovat dále společné soužití a výchovu dítěte, potom by měl absolvovat pracovník s oběma rodiči schůzku, kde jim sdělí, jaké další možnosti mohou v rámci svého případu využít, jedná se například o rodinnou poradnu, či mediaci. (Matoušek a kol., 2015)

Případ, kdy druhý rodič nesouhlasí s návrhem a sám chce usilovat o svěření dítěte do péče, je třeba, aby kolizní opatrovník nejprve zjistil informace o dosavadním fungování rodiny a podílu každého z rodičů na péči. Dále musí zjistit pomocí složitějšího šetření, v jaké míře se shodují výpovědi rodičů a realita o rodinných poměrech a dalších proměnných, které by mohly nějak v případě aktivně působit. Opatrovník spolupracuje se školou, zdravotnickým zařízením, rodinnou nebo pedagogicko- psychologickou poradnou a jinými organizacemi za účelem získání dat ohledně poměrů, ve kterých dítě žije. Kromě výše zmíněných, je třeba posoudit, zda jeden z rodičů neusiluje o úmyslné znevýhodnění druhého rodiče, zda oba respektují sebe, jako osoby odpovědné za výchovu a blaho dítěte, a svá práva. Opatrovník by měl být taktéž ostražitý na manipulaci s dítětem jednoho rodiče proti druhému a případně i proti širší rodině tohoto rodiče. Známkou manipulace může být i verbální vyjadřování rodiče formou odpovědí „vždy“ a „nikdy“ na otázky. Vztahy dítěte a širší rodiny jsou v českých poměrech

významné pro vývoj dítěte, často ale dochází k jejich narušení či změnám po ukončení manželského svazku. Neshody mezi rodiči může pracovník vyřešit uzavřením určitých dohod, většinou se týkají trávení času dítěte, finančních prostředků na dítě a jiných. Dohody jsou sepsané písemně na OSPOD formou protokolu, nejedná se sice o právně závazný dokument, ale jde o spíše o morální formu, jak vyřešit problematické vztahy mezi zúčastněnými. Podstatou dohody je vyvážený poměr závazků týkajících se obou rodičů, oba rodiče mají příležitost k tomu, aby se vyjádřili k problému a vyslovili své návrhy na řešení. Opatrovník se snaží rodičům vysvětlit, že dítě není majetek a nelze ho ani využívat jako zbraň proti druhému z rodičů a také, že dohoda je určitý kompromis, tudíž pro úspěch musí každý z nich slevit ze svých představ a požadavků. Určitě pomůže ke zlepšení vztahů, jestliže opatrovník slovně ocení snahu rodičů se dohodnout, tím posílí vědomí o jejich rodičovské odpovědnosti. Oba rodiče na závěr dostanou vlastní písemnou kopii dohody, pro stvrzení tohoto dokumentu je dobré ze strany opatrovníka doporučit rodičům vzájemné podání ruky. Pokud jsou spory rodičů natolik hluboké, že nejsou schopni k dohodě dojít, opatrovník doporučí navštívit rodinnou poradnu či mediaci. (Matoušek a kol., 2015)

3.2 Práce s dítětem

„OSPOD nemá zákonem pevně stanovenou věkovou hranici dítěte pro poskytování informací a zjištění jeho stanoviska. Záleží proto na kolizním opatrovníkovi, aby posoudil, zda je zastupované dítě schopné formulovat své vlastní názory (nepoužívá argumentaci rodiče, způsob vyjadřování je přiměřený věku) a jakou míru věrohodnosti bude přikládat jeho výpovědi. Zákon o SPOD i nový občanský zákoník uvádějí tzv. Vyvratitelnou právní domněnku, že dítě starší 12 let je schopno informace přijmout a sdělit svůj názor. Ústavní soud v ČR ve svých nálezech a rozsudcích konstatoval, že také dítě mladšího věku dokáže věrohodně vyjádřit svůj názor a přání.“ (Matoušek a kol. 2015, s. 80) Není tedy přesně zákonem dáno, v jakém věku je dítě způsobilé, aby bylo tázano na vlastní názor a přání ohledně péče po rozvodu. Je třeba přihlídnout nejen ke stádiu vývoje, ve kterém aktuálně dítě je, ale i k jeho vlastním rozumovým schopnostem. Mladší děti často pracují se svou fantazií, kterou ne vždy dokáží oddělit

od reálného života. Někdy také tyto děti odmítají komunikovat s cizí osobou, navazování kontaktu se tak doporučuje prostřednictvím rodinného poradenství. (Matoušek a kol., 2015)

Postupy, jak dojít k co nejúplnějšímu zhodnocení všech skutečností v rodině, nejsou zákonem ani vyhláškou nikterak stanoveny. V praxi je užíváno několika doporučovaných metod. Každá OSPOD využívá své vlastní osvědčené prostředky dle svých dosavadních zkušeností při práci s rodinou. Hlavním požadavkem je dostatečně kvalitně a komplexně vyhodnotit zkoumané oblasti života dítěte. (MPSV, 2014)

Domluva mezi rodiči je sice ukazatelem, že ve věci se snaží rodina dojít ke zdárnému řešení, přesto se má kolizní opatrovník zeptat na názor i dítěte, zjistit, zda je dítě obeznámeno se situací, zda souhlasí s dohodou mezi rodiči a jestli je dostatečně na tuto změnu psychicky připraveno. Rodiče mají ze zákona povinnost sdělit dítěti významné a pro něj důležité informace, přesto v praxi se tak stát nemusí. Rodiče například nechtějí dítěti cokoli o rozvodu sdělovat či ho vůbec obeznámit s tím, že se rozvádí. Tento fakt však může být dítěti řečen zcela cizí osobou v situaci, kdy není připraveno na žádný důležitý rozhovor o změně v jeho životě. Citlivost rozhovoru s dítětem je základem úspěchu v navázání důvěry mezi malým klientem a opatrovníkem. Dítě tak snáze dokáže vyjádřit svoje tužby a představy o budoucím uspořádání jeho života a celá rozmluva může vést k psychickému uklidnění dítěte v tom, že přestože se matka a otec rozvádí jako manželé, zůstávají pro něj stále jako rodiče. (Matoušek a kol., 2015)

3.2.1 Rozhovor

„Při rozhovoru s dítětem by měla být úvodní otázka formulována tak, aby dítěti otevřela možnost sdělit, proč si myslí, že má s pracovníkem mluvit. Pracovník by se neměl spokojit jen s jednoslovným souhlasem dítěte nebo s pasivním povolením k rozhovoru. Dítě totiž může mít úplně jinou představu o důvodu rozhovoru než pracovník.“ (Matoušek a kol., 2015 s. 82) Právě sjednocení informací je na počátku rozpravy mezi pracovníkem a dítětem důležité, pracovník si tak ověří, zda dítě o rozvodu ví a může dát dítěti zpětnou vazbu v tom, že se nemá stydět s čímkoliv se v tomto směru svěřit.

Zároveň ho také může uklidnit, že je mnoho dětí, kterým se rodiče rozvádí a že s nimi opatrovník spolupracoval právě na vyřešení jejich situace. Prostředí by mělo být dítěti důvěrně známé a klidné, kde má dítě určité soukromí a není rozptylováno vnějšími vlivy. Praktikování schůzek na jiných místech (úřady) s cílem probrat s dítětem rozvod rodičů a jeho následné změny, které dítěti do života přinese, se aplikuje spíše u větších dětí, respektive dospívajících, kteří se mohou dostavit i bez doprovodu rodičů. Negativní reakce dítěte, jako je pláč, odmítání rozhovoru, nekomunikace a podobně, může značit, že dítě se zatím nesmířilo s rozpadem manželství rodičů a že není připravené jej přijmout. V tomto případě není nutné jej tlačit do nějakého povídání si o rozvodu a zbytečného rozdmýchávání silných emocí. Pracovník by měl spíše hovořit s rodiči o důvodu těchto reakcí a domluvit se s nimi na dalším postupu, ze kterého by vzešlo přijetí situace dítětem. Jestliže není možné, aby dítě se s rozvodem smířilo, je třeba, aby pracovník k přijetí rozvodu dítěti pomohl. (Matoušek a kol., 2015)

Pracovník provádí rozhovor se záměrem získat informace, zda je seznámeno se všemi, pro něj důležitými náležitostmi ohledně rozvodu, jaké jsou podle dítěte role rodičů v rodině a jaké s tím souvisejí úkony v domácnosti. Dále potom se dotazuje na představy, které má dítě o změnách v důsledku rozvodu, jestli se rodiče dohodli na střídavé péči nebo na výhradní a zda s těmito podmínkami dítě souhlasí. Dítě ale musí být i tak upozorněno, že sice je jeho názor velmi důležitý a záleží na něm, přesto se s ním konečné rozhodnutí nemusí shodovat. Záleží především na domluvě rodičů a případně rozhodnutí soudu. Děti jsou snadno ovlivnitelné, a proto je třeba důkladně pozorovat, zda s jejich názory nemanipuluje (rozmazlování, kupování drahých věcí, které si dítě přeje aj.) jeden z rodičů, či ho dokonce nevydírá. Dítě má i někdy potřebu obětovat se rodiči, který s rozvodem nesouhlasil a chovat se k němu jako opora, nebo dokonce jako ochránce. U menších dětí se doporučuje dávat přednost před rozhovorem raději pozorování, případně hře, nebo technice sociální terapie. (Matoušek a kol., 2015)

Sociální pracovník přistupuje ke každému případu individuálně, kdy postupně sbírá informace, nikdy by neměl mít přesnou představu již dopředu o řešení problémů klientů, aniž by s nimi hovořil. Je třeba, aby respektoval klientovi názory a rozdílné pohledy na svět, ač se pracovníkovi mohou zdát více, či méně absurdní, jde především o klienta a jeho život. Ačkoliv je sociální pracovník odborníkem, neznamená to, že je i

expertem na život klienta. Klienti by měli sami přijít na to, co jim nejvíce vyhovuje a jaké mají představy. (Kappl, Musil 2013)

3.3 Hodnocení získaných informací

„Návrh kolizního opatrovníka na konečné rozhodnutí soudu by měl být podložen kriticky zhodnocenými informacemi z nejméně čtyř zdrojů: rozhovor s matkou, rozhovor s otcem, šetření v rodině, rozhovor s dítětem. V případě, že nebude možné provést šetření v rodině, lze poznatky o rodině získat jinak – dotazem u dětského lékaře, v mateřské či základní škole, na obecním úřadě. Získání informací od těchto subjektů je nutné v případech sporu o dítě a také tehdy, jestliže se kolizní opatrovník oprávněně domnívá, že v soudním řízení zastupuje ohrožené dítě.“ (Matoušek a kol., 2015, s. 84-85) Nejlepšími informátory v tomto případě se zdají učitelé, především třídní, a to z důvodu, že dítě navštěvuje školu každý všední den a jeho učitel nebo učitelka mohou u dítěte zaznamenat jeho osobnost a jak se projevuje. V rozvodové situaci pedagogové vnímají často určité změny u svého svěřence a mohou tak poskytnout lepší přehled o dítěti sociálnímu pracovníkovi. Pokud však pracovník nebo pracovnice přistoupí k hledání odpovědi u pedagogů, je vhodné jim sdělit alespoň účel tohoto šetření, není totiž přesně dáno, nakolik mohou sociální pracovníci školy podávat informace o poměrech v rodině a právě tato skutečnost vyžaduje od pedagoga i diskrétnost. (Matoušek a kol., 2015)

Opatrnost je nutná v případě zjišťování informací u přátel, známých, sousedů či prarodičů. Tito lidé mohou vypovídat tendenčně s ohledem na jednoho z rozvádějících se manželů z důvodu toho, že je buď jejich kamarád, nebo právě rodič. V mnohých případech jsou to právě prarodiče, kteří se snaží zdiskreditovat svou snachu, nebo zetě před vnoučetem. Pokud manželé chtějí tyto osoby nechat vyslechnout, mohou je navrhnout jako svědky u soudního stání. Kolizní opatrovník by neměl podlehnout jejich nátlaku tyto osoby vyslýchat, jestliže sám cítí, že by vypovídaly zkresleně. Jestliže soudu nestačí posudek vytvořený kolizním opatrovníkem, přistupuje se k provedení soudního znaleckého posudku. Ten sice prodlužuje dobu řešení sporu, avšak dává lepší porozumění o vztazích mezi rodiči navzájem, jejich vztahu k dítěti, o atmosféře

v rodinném prostředí, popřípadě, jaké jsou vztahy k novým partnerům rozvádějících se manželů a k jejich možným dětem. Rodiče mohou jednat i v rozporu s potřebami a zájmy svých dětí, aby dosáhli svého. Není žádnou výjimkou, že se jeden z manželů snaží poškodit pověst toho druhého a tím dítě může utrpět psychickou újmu, kterou si i dál ponese do života. (Matoušek a kol., 2015)

Sociální pracovník sesbírané informace dále poskytuje soudu a to v podobě písemného vyjádření, či přímo při soudním jednání ústně podává zprávy o svém dosavadním šetření v rodině a v jejím bezprostředním okolí. Návrh na řešení úpravy výchovy a výživy dítěte, nebo sourozenců podaný pracovníkem je odůvodněn právě sesbíranými informacemi a každý koncept řešení odráží zjištěné fungování rodiny a její možnosti. Návrh je vytvořen především tak, aby v co největší míře zohledňoval zájmy dětí. V případě odvolání jsou všichni účastníci řízení vybídnuti, aby se k danému odvolání vyjádřili, taktéž má učinit i kolizní opatrovník, který nadále zastupuje zájmy dětí a sleduje vývoj odvolacího řízení. Pakliže dojde ke změnám ovlivňujícím jeho dosavadní postoj k situaci, měl by jej přizpůsobit aktuálním podmínkám a návrh pozměnit. (Matoušek a kol., 2015)

V praxi se opětovaně setkáváme se situací, kdy rodiče se po dlouhodobém soužití nedokáží shodnout na porozvodové péči o dítě, chovají se k sobě nepřátelsky, někdy až agresivně. Sice odejdou od soudu s rozsudkem, který udává jistá pravidla pro rodiče, který nemá své dítě ve výhradní péči a tedy je tím rodičem na víkendy, přesto ale i tak mu jeho bývalý manžel nebo bývalá manželka brání všemožně ve styku s jeho ratolestí, například fňgovanou nemocí dítěte, různými naschvály při přebírání a vracení dětí atd. Tato s nadsázkou nazvaná „válka partnerů“ o dítě obvykle nemá žádného vítěze, naopak mnoho negativních vedlejších vlivů na dítě, které prochází stresovými situacemi stále dokola. Jestliže je sociální pracovník vyrozuměn o takové situaci, snaží se ji vyřešit doporučením rodičům využít pomoci mediační služby nebo rodinné poradny, kde by mohli rodiče najít cestu ke společné dohodě. Pakliže tyto možnosti selžou a rodiče se stále nejsou schopni dohodnout na kompromisu, je na řadě návrh na předběžné opatření o úpravě styku. Tato forma úpravy styku s dětmi se vytváří z důvodu zachování kontaktu dětí s rodičem i během řízení. Není nutné výhradně dodržovat předepsané dny a hodiny pro styk, záleží na dohodě všech zúčastněných a případně se tyto návštěvy mohou

přizpůsobit aktuálním okolnostem jako je například nemoc, důležité vystoupení hudebního kroužku, který dítě navštěvuje, počasí a podobně. (Matoušek a kol., 2015)

3.4 Ohrožené dítě

Tento pojem byl dříve spíše užíván v případě nějakého zdraví ohrožujícího stavu nebo chování k dítěti, dnes je spíše označením pro špatné zacházení s dítětem, zahrnující kromě zdraví ohrožujícího zacházení také psychickou, sociální nepohodu, do které se dítě dostává. Pro potřeby této práce se jedná například o oddělení dítěte od rodičů, ke kterému není žádný závažnější důvod. Kromě současného stavu, ve kterém se dítě nachází, musí profesionál myslet i na budoucnost dítěte a jeho vývoj, jakým směrem bude vývoj dítěte probíhat a do jaké míry se projeví v budoucnosti současná situace a problémy. Vliv prostředí může jednotlivá rizika, ve kterých se dítě aktuálně nachází, v budoucnu posílit a rizika se projeví v budoucím životě. Posouzení, zda se jedná, či nikoliv o situaci ohroženého dítěte vyžaduje spolupráci kromě sociálních pracovníků i dalších odborníků z řad psychologů, lékařů atd.. V tomto případě se u případu zkoumá prostředí dítěte, především jeho rodina, ve kterém vyrůstá a osoby s tím spojené, k nimž dítě cítí silné emoční vazby, tzv. mikrosociální systém. Poté přichází na řadu mezosociální systém, což je škola, vrstevníci, se kterými se dítě stýká a další. Poslední je makrosystém, neboli zdroje, možnosti, nabídky a omezení standardních omezení v případě služeb nebo dávek. Všechny tyto vlivy jsou podrobeny zkoumání a následnému vyhodnocení, do jaké míry mohou ovlivňovat nezletilého. (Matoušek, 2013)

Kromě biologických potřeb, které většinou posuzuje sám sociální pracovník na základě průzkumu mikrosystému, jsou zde i skryté potřeby, jako jsou psychické. Tyto potřeby je nutné posoudit psychologem, který zjistí, do jaké míry je u dítěte uspokojení těchto potřeb naplněno. Naopak sociální pracovník se zaměřuje na posouzení celkové situace v rodině a sociálního prostředí dítěte. Svou pozornost zaměřuje na silné a slabé stránky rodiny a snaží se najít zdroje, které by se daly využít pro zlepšení naplňování potřeb dítěte. V případě, že dojde k podstatnému poznamenání vývoje dítěte, lze hovořit o tzv. psychické deprivaci, která se může projevovat krátkodobě, nebo dlouhodobě, ale

k jejímu vzniku je třeba dlouhodobějšího působení nepříznivých podmínek. Aby došlo k její nápravě, je nutné postupovat individuálně dle typu osobnosti deprivovaného dítěte a musí se aplikovat na danou oblast, kterou deprivace nejvíce zasáhla, to znamená poskytnout tu potřebu, jež dítěti chybí. Trauma na rozdíl od deprivace může být u dítěte způsobeno jednorázovým zážitkem nebo událostí (např. ztráta rodiče, domácí násilí atd.). Specifikum tohoto problému spočívá především ve složité identifikaci podnětu či událostí, které trauma zapříčinily. (Matoušek, 2013)

Následky traumatu se projevují zpravidla jako tělesné nebo psychické příznaky, které jsou dlouhotrvající s negativním vlivem na kvalitu života dítěte v budoucnu. Čím déle a v nižším věku dojde k působení traumatizování dítěte, tím složitější bývá náprava. Pokud dochází k tělesným projevům, jako jsou bolesti různých částí těla, je doporučováno provádět nejdříve s klientem relaxační techniky a poté až přejít k samotnému vybavení traumatického zážitku a jeho zpracování. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

Je tedy velmi důležité pro dítě, aby si rodina uvědomila, zda při rozvodu neprochází dítě traumatizujícími zkušenostmi, které mají neblahý vliv na jeho duševní i tělesné zdraví a mohou se projevit i v budoucnu. Především v souvislosti s rozvodovým procesem to bývají hádky mezi manželi, manipulování, pomlouvání jednoho z rodičů tím druhým, nadávky, manipulace a navádění dítěte proti jednomu z rodičů apod. Zejména nezletilé dítě tyto projevy chování může chybně vyhodnotit a brát vinu za rozvod i na sebe. Stejně tak sociální pracovník si musí uvědomit, že při rozvodu je možné se setkat s traumatizovaným dítětem a svoji práci tomu musí přizpůsobit, aby svým počítáním nezpůsobil dítěti nějaké další traumatické prožívání.

3.5 Rodinná konference

Princip rodinné konference spočívá v zapojení široké rodiny do řešení krizových situací, vychází z přístupu tradičních společností, kde tato metoda byla od nepaměti uplatňována. Tuto metodu lze využít u rodin, které mají se svými i vzdálenějšími příbuznými pevné vztahy, mohou zmínit např. komunitu Romů žijících na území České republiky. Tento přístup nechává rodinu a její členy, aby řešili problémy vzniklé uvnitř

jejich vlastní rodiny. Rodinní příslušníci jsou zasvěceni do problémů, znají se mezi sebou, důvěřují si, a proto je mnohem snazší využít jejich přirozenou autoritu ve prospěch řešení problému, než použít autoritu profesionála jako odborníka, ke kterému nejdříve musí najít důvěru a respektovat ho. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

3.6 Případová konference

Případová konference je úzce spjata se sanací rodiny, lze říci, že případová konference je jedním z hlavních znaků sanace rodiny. Podle autorek Bechyňové a Konvičkové je případová konference definována jako: „*plánovaná a koordinovaná multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Tito odborníci jsou vědomě nebo automaticky průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Realizaci případových konferencí vytvoří společně multidisciplinární tým, znamenající pro rodinu podpůrnou síť. Nejčastěji se jedná o pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pracovníka sociálních služeb, třídního učitele a/nebo výchovného poradce, pracovníka speciálně pedagogického centra, lékaře nebo zdravotní sestru, ředitele a/nebo pracovníka zařízení pro výkon ÚV apod. Případové konference nebo její části, se mnohou zúčastnit rodiče a dítě, kterého se případová konference týká. Rodina a/nebo dítě mají právo si k této účasti přizvat jednu osobu jako sociální oporu.*“ (Bechyňová, 2012, s. 11) Podle této definice případovou konferencí vytváří na jedné straně tým odborníků a na straně druhé rodina nebo dítě, které je v této případové konferenci zainteresováno. Vyskytují se zde složky sociálních služeb, pedagogičtí odborníci a zdravotníci s cílem vyřešit problémovou situaci rodiny.

Svolávání případových konferencí pro řešení problematických situací je stále oblíbenější, pokud jde o závažné problémy, je případová konference na místě. Pokud ale se jedná o drobnější pochybení rodičů při výchově, lze je odstranit formou poradenství vyskytujícího se problému, nebo poskytnutím informací pracovníky OSPOD, pedagogického odborníka nebo zdravotní sestry, nebo formou letáku, doporučením literatury, případně rodiče získají doporučení navštívit konkrétní pracoviště, kde jim poskytnou své služby. Samotná případová konference je nejen časově náročná pro všechny zúčastněné, ale zároveň může způsobovat psychické vypětí u rodiny a zvláště pak u nezletilého dítěte. Proto je její svolávání doporučeno v případě, pokud selhávají ostatní možnosti poradenství a ve zvláště složitých situacích rodiny. (Bechyňová, 2012)

3.6.1 Průběh případové konference

Případovou konferenci zpravidla svolává pracovníce OSPOD s cílem najít mezi rodiči, dítětem, případně rodinou společné stanovisko k řešení dané situace, která je pro dítě riziková, a také posílit kompetentnost rodičů v daném případě. Pracovník OSPOD vytvoří na základě poznatků o situaci rodiny zprávu, jejíž vyhodnocení slouží jako podklad pro případovou konferenci. (Bechyňová, 2012)

Odborníci se snaží při případové konferenci porozumět situaci rodiny a vytvořit společně s rodiči a dítětem plán na řešení situace, se kterým souhlasí všichni zúčastnění. Základem pro tento plán je celkové vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, které následně slouží k nalezení vhodných postupů a podmínek na vyřešení, či zmírnění obtíží, jež se v rodině vyskytly. Zároveň má za úkol motivovat a podporovat rodiče a dítě při spolupráci. Plán musí být pro všechny zúčastněné srozumitelný, má obsahovat pouze splnitelné možnosti pro předem domluvený časový horizont. Kvalita a efektivita případové konference jsou posuzovány zpětně na základě porovnání plánovaných a naplněných kroků z vytvořeného plánu. (Bechyňová, 2012)

3.7 Rodinná mediace

Rodinná mediace je v českém prostředí spíše novou metodou pro řešení problémů v rodině. V západních zemích je používána výrazně častěji, ale u nás není léty ověřeným způsobem, přesto díky svým metodám začíná být čím dál častěji užívána.

Princip rodinné mediace spočívá především v její dobrovolnosti, záleží jen na rodičích a jiných osobách zainteresovaných v případě, zda se dobrovolně zúčastní takového sezení a zda dodrží vše, na čem se jednotlivé strany dohodly při mediaci. V praxi je dobrovolnost mediace tak trochu potlačována, účastníci mohou být tlačeni jinou složkou, nejčastěji soudem nebo pracovníkem OSPOD k účasti na mediačním sezení. Ale ani v tomto případě nemusí být mediace neúspěšná, často totiž dochází ke změně názorů účastníků na proces a výsledky mediace v pozitivním slova smyslu a díky tomu v procesu mediace pokračují. (Matoušek, 2015)

Rodinnou mediaci není jednoduché definovat, existují dva využívané přístupy, které rozdílně pojímají konflikt, což má za následek rozdílnost cílů, ke kterým mediace směřuje a odlišný postoj mediátora při řešení případu. Prvním typem je mediace facilitativní, která vnímá konflikt jako psychologicko-ekonomický jev, který spočívá v nenaplnění individuálních potřeb a zájmů. V tomto případě je cílem dojít ke kompromisu prostřednictvím výměny, získávání nebo vzdávání se hmotných a nehmotných statků, aby byly adekvátně uspokojovány potřeby a zájmy u všech stran konfliktu. Mediátor zde působí jako moderátor a garant komunikace mezi jednotlivými účastníky. Naopak dohoda mezi účastníky by měla být v jejich kompetenci. Druhým přístupem v mediaci je transformativní teorie. Ta pracuje se skutečností konfliktu založeného na interakci, vycházejícího z lidské zkušenosti. Snaží se o změnu v získání sebedůvěry klientů, dále potom postojů obou stran konfliktu k sobě navzájem a větší vnímavosti k potřebám toho druhého. Tento typ mediace probíhá formou diskuze na určité téma, pokud se rozhovor stočí k jinému tématu, je možné se k předchozímu znovu vrátit. (Matoušek, 2015)

Mediátor věnuje klientům a jejich komunikaci mezi sebou pozornost, hlídá, jak probíhá diskuze mezi nimi, zda není jeden z nich utlačován tím druhým. Obvykle nezasahuje do hovoru mezi stranami konfliktu, s tím souvisí i jeho případný zásah, který musí být objektivní a nesmí žádnou ze stran diskriminovat nebo omezovat. Dále podporuje strany v jejich cestě ke zmocnění a vzájemnému uznání. (Matoušek, 2015)

„Je-li však mezi rodiči dlouhodobý konflikt, do něhož je dítě zapleteno, může to ohrozit jeho mravní a psychický vývoj. Potom může rozvod rodičů (resp. rozchod nesezdaných rodičů) představovat pro dítě i přínos (Novák, 2008). Jak upozorňují Matějček a Dytrych (2002), vedle rodin s rozvedenými manželi existuje značný počet rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají. Někdy se hovoří o rozvodu nedeklarovaném. V těchto rodinách mohou děti strádat podobně jako v rodinách, v nichž si dospělí po rozvodu vypověděli nepřátelství.“ (Matoušek a kol., 2015, s. 103-104)

Shrnutí

Sociální práce s rodinou v rozvodu zahrnuje několik oblastí, na které se sociální pracovníci a pracovníce musí zaměřit při své práci. Jejich úkolem je pomoci rodině a především dbát na ochranu práv dítěte. Dle možností (věk a vyspělost dítěte) získává sociální pracovník prostřednictvím rozhovoru informace o fungování rodiny očima dítěte a také z pohledu dospělých, tak aby si udělal náhled a mohl dalším orgánům, jako je například soud, sdělit výsledky svého šetření.

Jestliže se jedná o tzv. ohrožené dítě, je možné jeho zájmy řešit prostřednictvím případové konference, složené z odborníků. Další možností, jak lze řešit nepříznivou rodinou situaci v důsledku rozvodu, je rodinná konference, kdy jsou aktivizováni ostatní členové širší rodiny. Další variantou je rodinná mediace, založená především na dobrovolnosti se jí zúčastnit.

4 Metodika

Kapitola zahrnuje vymezení cíle a výzkumných otázek, popis realizace výzkumu a způsobu vyhodnocování výsledků výzkumu.

Předchozí teoretická část je východiskem pro praktickou část této diplomové práce. Témata popisovaná v teoretické části jsou také vystihnuta v části empirické a rozpracována dle výsledků zkoumání. Pro výzkum byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů s vybranými informanty dle určitých kritérií. Kvalitativní metoda výzkumu byla zvolena především z důvodu získání zcela autentických dat od informantů a jejich dalšího zkoumání.

Sesbíraná data jednotlivých informantů jsou pro přehlednost uvedena v tabulkách, aby se čtenář lépe orientoval v textu a případně mohl najít veškerá nasbíraná data všech informantů v rámci témat. Dále jsou data blíže popsána autorem a nejdůležitější, nejčastější či nejzajímavější odpovědi jsou citovány přímo v textu.

4.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem této práce je vystihnout, jaké jsou dopady rozvodu na dítě a následně pomocí sociálním pracovníkům lépe porozumět potřebám jejich klientů a přizpůsobit jim v rámci možností svou práci. Diplomová práce zkoumá potřeby informantů v době rozvodu, jejich zkušenosti a vliv událostí způsobených rozvodem pro jejich následné sociální začleňování.

4.1.1 Hlavní výzkumná otázka

Hlavním cílem této diplomové práce je odpovědět na stanovenou výzkumnou otázku: Jak rozvod manželství rodičů ovlivňuje jejich děti v sociálním začlenění ve společnosti?

Tato výzkumná otázka byla položena především z důvodu, aby tato práce byla přínosná pro oblast sociální práce zabývající se sociálně-právní ochranou dětí a mohla jejím klientům nabídnout služby, které jsou v souladu s jejich potřebami.

4.1.2 Vedlejší výzkumné otázky

Vedlejší výzkumné otázky se zaměřují podrobně na zkoumanou problematiku a pomáhají zodpovědět hlavní výzkumnou otázku.

VO1: Jak ovlivňuje rozpad rodiny důvěru informantů v rodinné vazby a partnerský život?

VO2: Jaký vliv má rozpad rodiny na zakládání vlastní rodiny u informantů?

VO3: Má rozvod rodičů vliv na vzdělání a pozdější profesní život informantů?

VO4: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně negativně ovlivnilo a zapříčinilo nějaký nezdár v jejich vlastním životě?

VO5: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně pozitivně ovlivnilo v jejich životě?

VO6: Opakují informanti nějaké chyby rodičů související s rozvodem, získali nějaký přínos z rozvodu rodičů?

4.1.3 Transformační tabulka: Dopady rozvodu na dítě

Hlavní výzkumná otázka: Jak rozvod manželství rodičů ovlivňuje jejich děti v sociálním začlenění ve společnosti?	
Vedlejší výzkumné otázky	Tazatelské otázky
VO1: Jak ovlivňuje rozpad rodiny důvěru informantů v rodinné vazby a partnerský život?	5. Pociťoval/a jsi změny v chování rodičů k sobě v porovnání před rozvodem, v době rozvodu a po něm?
	6. Pociťoval/a jsi nějaké změny v chování okolí v porovnání před tím, než se rodiče rozvedli a potom?
	7. Připadal/a sis ve společnosti nějak znevýhodněn/a z důvodu toho, že rodiče se rozvedli, popř. naopak to mělo nějaké výhody?
	8. Jaké vztahy s rodiči jsi měl/a před rozvodem a jaké jsou nyní?
	9. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj partnerský život a jeho vnímání?
VO2: Jaký vliv má rozpad rodiny na zakládání vlastní rodiny u informantů?	10. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj rodinný život a rodičovství a jejich vnímání?
	11. Myslíš si, že rozvod tvých vlastních rodičů má vliv na tvé názory ohledně instituce manželství?

VO3: Má rozvod rodičů vliv na vzdělání a pozdější profesní život informantů?	12. Měl rozvod nějaký vliv na tvé vzdělání (studijní výsledky, vstup na střední, vysokou školu, zanechání či neumožnění studia atd.)?
	13. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj profesní život?
VO4: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně negativně ovlivnilo a zapříčinilo nějaký nezdár v jejich vlastním životě?	14. Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v negativním slova smyslu?
	15. Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě negativně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?
VO5: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně pozitivně ovlivnilo v jejich životě?	16. Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v pozitivním slova smyslu?
	17. Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě pozitivně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?
VO6: Opakují informanti nějaké chyby rodičů související s rozvodem, získali nějaký přínos z rozvodu rodičů?	18. Myslíš si, že opakuješ nějaké chyby rodičů, které souvisí s rozvodem, popř. jaké?
	19. Měl rozvod rodičů pro tebe nějaký přínos?
	20. Co si myslíš, že by bylo ve tvém životě jinak, kdyby se tvoji rodiče nerozvedli?

4.2 Realizace výzkumu

Samotné téma se velmi dotýká soukromí informantů, proto dle očekávání nebylo už na začátku jednoduché informanty k výzkumu přesvědčit. Lidé se jen velmi neradi svěřují se svými osobními prožitky. Oslovení, kteří odmítli rozhovor, odůvodňovali převážně svoje rozhodnutí neochotou se znovu bavit o tak bolestné události a zabývat se tím v rámci vlivu na jejich vlastní život.

4.2.1 Cílová skupina

Při realizaci svého výzkumu jsem zvolila metodu záměrného výběru, své informanty jsem vybírala podle předem určených kritérií, které museli splňovat, aby se mohli v rámci rozhovoru dále účastnit výzkumu. Hlavním kritériem byl rozvod jejich rodičů v době, kdy byli informanti ještě dětmi. Toto kritérium bylo důležité proto, že na jeho základě se mohou projevit právě zkoumané dopady rozvodu na dítě v průběhu určitého časového horizontu. Dalšími podmínkami byl věk od 18 do 35 let věku, toto věkové rozmezí bylo záměrně zvoleno tak, aby informanti již měli dokončené středoškolské vzdělání či učiliště. Dalšími kritérii bylo poměrné zastoupení mužů a žen a dosaženého vzdělání. Chtěla jsem také cíleně najít i informanty, kteří již založili svou vlastní rodinu a případně i informanty, kteří si sami prošli rozvodem s jejich manželem či manželkou.

4.2.2 Výběr vzorku informantů

Samotné hledání těchto potenciálních účastníků výzkumu bylo velmi obtížné, obvykle jsem využívala metodu sněhové koule. „*„Snowball Technique“ spočívá na výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny.*“ (Disman, 2000, s. 114). Také jsem využila vlastní informovanosti o životě některých a zeptala se jich, zda by byli ochotni v rámci mého výzkumu se se mnou podělit o informace. Obvykle jsem byla úspěšnější spíše u osob, které osobně znám, než u osob, se kterými bychom se vzájemně viděli poprvé. Z toho jsem usoudila, že pro lidi je velmi obtížné mluvit o svých osobních zkušenostech a citlivých tématech s lidmi,

kteé neznají a ačkoliv byli obeznámeni s anonymitou při výzkumu, odmítli se jej účastnit.

Informanti byli vybíráni podle již zmíněného rozmezí jejich věku, různých stupňů vzdělání a rovnoměrně podle pohlaví. Poměrně jednoduché bylo přesvědčit informanty do 25 let věku k rozhovoru, obvykle ochotně souhlasili s rozhovorem hned. Naopak osoby starší měly spíše odmítavý postoj, nebylo výjimkou odůvodnění jejich absence na výzkumu jako nedostatek času, náročná péče o děti nebo pro ně přílišná intimita zvoleného téma. Často výrazně pomohlo dlouholeté přátelství mezi informantem a mnou, jako tazatelkou. Fakt, že jsem věděla o rozvodu rodičů těchto lidí, byl pro ně rozhodujícím faktorem, který přispěl k rozhodnutí účastnit se výzkumu v rámci individuálního rozhovoru. Téměř pro všechny informanty byla důležitá anonymita jejich odpovědí v této práci a skutečnost, že nikdo třetí se o jejich odpovědích nedozví s poznatkem jejich jména.

Nakonec bylo pro výzkum vybráno 8 informantů, respektive 4 muži a 4 ženy, ve věku od 19 do 34 let. Podrobnější údaje o zkoumaných osobách jsou uvedeny v tabulce č. 1. Informace o informantech v kapitole č. 5.

4.2.3 Zvolená výzkumná metoda a technika sběru dat

Vzhledem k tématu, které se dotýká individuálních zkušeností a prožívání rozvodu rodičů jedinců, byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů. K vytvoření vhodného kvalitativního výzkumu jsem využila titul *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* od Jana Hendla (2016). Cílem bylo získat co největší množství informací od dotazovaných osob v rámci jejich vlastních zážitků a zkušeností, které prožily. Bylo potřebné u informanta vzbudit důvěru, aby získal odvahu odhalit svoje někdy až intimní skutečnosti z vlastního života, proto jsou rozhovory anonymní a respondenti jsou označeni čísly.

V prvním kroku jsem si vytvořila polostrukturovaný scénář rozhovorů. Otázky jsem se snažila vytvořit tak, aby byly pro informanty dostatečně srozumitelné a aby se co nejvíce eliminovalo zkreslení ze špatného pochopení otázky. Po jeho vytvoření jsem

přistoupila k pilotnímu rozhovoru, tedy jednomu informantovi jsem pokládala otázky, abych zjistila, zda jsou pro něj srozumitelné a případné nedostatky byly odstraněny. Při pilotním rozhovoru mě informant inspiroval i k vytvoření dalších otázek, které dopomohly lepšímu sběru dat.

Po zhotovení definitivní podoby scénáře rozhovorů jsem oslovila 30 osob splňující má kritéria, bohužel, z osobních důvodů jich 20 odmítlo rozhovor. Jejich odůvodněním byl obvykle nedostatek času na rozhovor nebo neochota mluvit o tak soukromém tématu. Avšak po poměrně náročné snaze se mi podařilo najít i informantky, které mají už svoje vlastní děti a jednu informantku, jejíž manželství skončilo právě rozvodem a sama vychovává svou dceru jako matka samoživitelka.

4.2.4 Rozhovor

Na začátku rozhovoru byli všichni informanti upozorněni, že rozhovor je anonymní a sesbíraná data budou výhradně použita k vytvoření této diplomové práce, zaručila jsem jim také svou mlčenlivost. Byli obeznámeni s tematickou náplní mé diplomové práce a případně jsem odpověděla na jejich otázky ohledně mého studia oboru sociální práce. Dbala jsem na dodržování scénáře rozhovorů, ale také jsem nechávala prostor pro další otázky a odpovědi užitečné pro tento výzkum. V případě, že se během rozhovoru objevily informace, které bylo třeba upřesnit nebo rozvinout, bylo tak učiněno v zájmu sběru dat. Zároveň měl informant možnost na konci doplnit podle svého uvážení informace nebo jinak obohatit daný rozhovor. Jestliže hovor začal směřovat mimo téma, dotazovaný byl přerušen a znovu dotázán na otázku, nebo upozorněn, aby se věnoval danému tématu.

Realizace jednotlivých rozhovorů proběhla vždy na klidném místě, kde panovala přátelská atmosféra, a bylo zajištěno soukromí, aby se informanti cítili dobře a neměli obavy otevřeně odpovídat na otázky. Bylo třeba zajistit takový prostor, kde žádná třetí osoba nebude rušit svou přítomností rozhovor. Osoby do 25 let odpovídaly s nadšením hned, informanti nad 25 let věku už byli výrazně ostýchavější, především na začátku rozhovoru byla znát z jejich strany nervozita, která ale postupně opadla. Bylo potřeba i

během rozhovoru ujistit respondenty, že jejich odpovědi jsou anonymní, především pokud se otázky dotýkali situací a prožitků, které vnímali citlivě.

Doba trvání rozhovorů byla u jednotlivých informantů různá, přesto byl kladen důraz na dostatečné časové rozmezí tak, aby všechno, co mělo být, bylo i v rozhovoru řečeno. Při domlouvání rozhovorů jsem je sama upozornila, aby si nechali pro rozhovor dostatek času, aby nedošlo k časovému limitování při uskutečňování rozhovorů. Vždy se rozhovoru účastnil pouze jeden informant a já jako tazatelka. Všechny rozhovory byly s předchozím souhlasem nahrány na diktafon. Několikrát se informanti po ukončení rozhovoru svěřili, že takto hluboce se zpětně nad rozvodem rodičů nikdy nezamýšleli a považují tento rozhovor i za svou vlastní sebereflexi a také možnost projevit svoje pocity z rozpadu manželství bez obav z následků.

4.3 Vyhodnocování

Všechny rozhovory byly přepsány do písemné podoby. Z důvodu zachování již výše zmíněné anonymity účastníků jsou zaměněna jména za název „Informant“ s příslušným pořadovým číslem, čísla byla vybrána zcela náhodně. Výsledky byly vyhodnoceny otevřeným kódováním, kdy jsem ručně vyhodnotila určitou barvou dané téma či informaci, které měly vztah k probíraným otázkám. Byly zachyceny také zajímavé informace nebo tematické celky, kterými přispěli sami informanti.

Jejich odpovědi jsou popsány v přehledných tabulkách, které popisují dle jednotlivých osob ve zkrácené podobě danou odpověď. V záhlaví tabulky je vždy uvedeno téma, kterých se otázky rozhovorů týkaly. Poté jsou odpovědi podrobně rozebrány a text obsahuje také citace autentických odpovědí z rozhovorů. Obvykle jsou vybírány zajímavé nebo nejčastější odpovědi za účelem reprodukovat co nejvíce podstatných dat.

Poslední otázka scénáře rozhovorů se dotazuje informantů na jakékoliv jejich dodatky, postřehy či cokoliv, co je v průběhu rozhovorů zaujalo, případně na co si v této souvislosti vzpomněli. Tato otázka zde byla zařazena především z důvodu, aby zachytila případné subjektivní pocity nebo poznámky, kterými by mohli informanti obohatit tento výzkum

5 Výsledky

Výsledky mého výzkumu odpovídají na hlavní výzkumnou otázku a dílčí výzkumné otázky. Podávají a případně vysvětlují vyzkoumaná data. Otázky scénáře polostrukturovaného rozhovoru na sebe navazují, aby podaly ucelený náhled na zkoumanou problematiku. Scénář je doplněn dalšími otázkami, které doplňují data od informantů a ptají se na individuální zkušenosti, které vycházejí z jejich výpovědí. Data byla po jejich sesbírání následně rozebrána a kódována.

Tabulka č. 1 Informace o informantech

Informant číslo:	Pohlaví	Věk	Dosažené vzdělání	Rodinné poměry
Informant č. 1	Muž	24	Středoškolské	Svobodný
Informant č. 2	Muž	29	Vyučen	Svobodný
Informant č. 3	Žena	26	Vysokoškolské	Svobodná
Informant č. 4	Žena	34	Vysokoškolské	Rozvedená, 1 dítě
Informant č. 5	Muž	25	Středoškolské	Svobodný
Informant č. 6	Muž	24	Středoškolské	Svobodný
Informant č. 7	Žena	29	Základní	Svobodná, 1 dítě
Informant č. 8	Žena	19	Základní	Svobodná

5.1 Informace o příčinách rozvodu, rodinných poměrech a působení profesionála

Tabulka č. 2 Příčiny rozvodu manželství rodičů

Informant číslo:	Příčiny rozvodu manželství rodičů
Informant č. 1	Nevěra – nová partnerka otce
Informant č. 2	Alkohol, násilí a dluhy ze strany otce
Informant č. 3	1. rozvod (s biologickým otcem): nesoulad v manželství, nízký věk při vstupu do manželství 2. rozvod: nevěra nevlastního otce
Informant č. 4	Nízký věk při vstupu do manželství, hádky, nesoulad
Informant č. 5	Nevěra – nová partnerka otce
Informant č. 6	Psychický nátlak otce na matku po dobu celého manželství a psychický nátlak na děti, nepřiměřené nároky otce na ostatní členy domácnosti
Informant č. 7	Nesoulad v manželství, občasné hádky
Informant č. 8	Nevěra – nový partner matky

Tabulka o příčinách rozvodu ukazuje, že nejčastější příčinou rozvodu manželství rodičů mých informantů je nevěra, která je zde zastoupena ve třech případech a hned poté je nejvíce zmiňován nesoulad manželů, hádky a nízký věk při vstupu do manželství.

Dle odpovědí informantů bylo zjištěno, že děti nepotřebovaly obvykle tolik vysvětlit důvod rozvodu, většinou viděly samy, co se v domácnosti odehrává, jaká témata debat nebo hádek rodiče mají a jak se k sobě chovají. Často s nimi rodiče ani nemluvili o příčinách rozvodu, aby dětem podali určité vysvětlení, proč se tak děje a proč se rozhodli ukončit svůj manželský svazek. Také se objevil jeden informant, který sdělil, že otec za důvod rozvodu označil nesoulad v manželství, nicméně respondent byl přesvědčen o nevěře. Věděl, že ačkoliv se doma otec choval zcela bez známek jakékoliv změny ve vztahu k matce, tak se několik roků stýkal s milenkou. Tato verze mu byla později potvrzena matkou. Děti jsou velmi vnímavé, a ačkoliv si rodiče myslí, že jim mohou tzv. milosrdně lhát, děti dokážou lež odhalit. Pro ilustraci jsem vložila příkladovou odpověď jednoho z účastníků šetření.

Informant č. 1: *„Tak příčina je jednoznačná a to je tátova nová milenka. Sice mi teda tvrdil tenkrát, že už to mezi ním a mámou neklapalo a proto se rozešli, ale prostě časem jednoznačně vyšlo najevo, že on 2 roky udržoval poměr s ní a doma mámě lhal. Než to prasklo, tak se choval jako by nic, jako úplně normálně, nic nevypadalo na nějakou krizi. Naši to nejdřív moc nechtěli s náma řešit, jen jsem věděl, že jak se hádali, že je to kvůli nějaký smsce od ní a sám jsem taky jednou viděl u něj na telefonu, že mu psala, že se sice maj rádi, ale že přece on má rodinu a tak. Ale prostě jako nebylo pochyb, že důvod je prostě nová ženská. Navíc i časem pak máma sama začala o tom mluvit, že prostě ta nová byla důvodem.“*

Všichni informanti, až jednoho, uvedli, že sociální pracovník nebo jiný odborník v jejich případě buď nijak nezasahoval, nebo jestliže v rodině působil, byla to spíše nepříjemná zkušenost. Bylo jim obvykle nepříjemné hovořit o celé, pro ně velmi citlivé, věci s cizím člověkem. Většinou nechtěly s touto osobou komunikovat, případně v nich vyvolávala pocity úzkosti a nejistoty. Často nebyli zcela jasně schopni objasnit, o jakého odborníka šlo, bylo zapotřebí se dotazovat na jeho činnost, abych zjistila profesionální zaměření daného odborníka. Pouze jeden zmínil sociální pracovníci jako pomoc v boji matky o výhradní péči o děti, kterou si informant sám velmi přál.

5.2 Vedlejší výzkumná otázka č. 1: Jak ovlivňuje rozpad rodiny důvěru informantů v rodinné vazby a partnerský život?

Tabulka č. 3 Změny chování rodičů k informantům v porovnání před rozvodem, v době rozvodu a po něm

Vysvětlivka: „Před“ = doba před rozvodem, „V“ = doba po rozvodu, „Po“ = doba po rozvodu

Informant číslo:	Změny chování rodičů k informantům v porovnání v době před rozvodem, v době rozvodu a po něm
Informant č. 1	Před- vše v pořádku V – špatný psychický stav matky v důsledku rozvodu, horší chování k informantovi Po – sebestřednost obou rodičů, matka začala žít svůj život, nezájem rodičů o informanta
Informant č. 2	Před – manželství delší dobu už nefungovalo, násilí a agrese ze strany otce V – po odchodu otce ze společné domácnosti přestalo násilí a agrese Po – finanční problémy a exekuce otce postihovaly rodinu i po rozvodu
Informant č. 3	U biologického otce nevidí žádné změny ve vztazích – v současnosti se nestýkají U nevlastního otce (druhého manžela matky): Před – Velmi dobré vztahy s oběma rodiči V – informantka se zlobila na nevl. otce, že svou nevěrou zničil dětem rodinu Po – s matkou jsou vztahy dobré nepřetržitě, s otcem mírné ochladnutí vztahů
Informant č. 4	Chování před a v době rozvodu si informantka nepamatuje (nízký věk) Po – komplikované vztahy s otcem, otec neměl příliš zájem o styk
Informant č. 5	Před – nebylo to ideální, hádky s rodiči V – s matkou se občas hádal, dávala mu za vinu, že kdyby neotěhotněla, nemusela vstupovat do manželství, které skončilo

	Po – s matkou vylepšení vzájemné komunikace, s otcem minimální komunikace
Informant č. 6	S matkou dobré vztahy beze změny v důsledku rozvodu S otcem hádky před rozvodem, po rozvodu se zbytkem rodiny nulová komunikace informanta, s otcem po opuštění bytu také nulová komunikace
Informant č. 7	Beze změny, s oběma rodiči dobré chování se k sobě navzájem
Informant č. 8	Před – otec se příliš nezdržoval doma, s matkou se hádali V – velmi podobné jako před rozvodem Po – vylepšení vztahů s oběma rodiči, méně časté hádky

Odpovědi se u otázky změn chování rodičů k informantům v porovnání mezi obdobími před rozvodem, v době rozvodu a po rozvodu velmi různí, nepřevažuje ani jeden z názorů, zda došlo ke zlepšení vztahů nebo naopak zhoršení. Je zde nutno podotknout, že ačkoliv po rozvodu až do dosavadní doby žádná komunikace mezi informanty a jejich jedním rodičem není, nebo je minimální, neznamená to, že je to nutně zhoršení situace. Jestliže v rodině díky tomuto rodiči panovala špatná atmosféra, například z fyzického násilí či psychického nátlaku, vnímají nekomunikativnost s rodičem jako stabilizaci jejich vlastní situace. Neberou to ani jako nějakou příznivou situaci, ale zároveň ji nevnímají ani negativně. Nelze však najít nějakou převažující odpověď, která by se výrazně opakovala.

Určitá podoba ve velmi dobrých vztazích před rozvodem a následně jejich zhoršení se objevila u dvou informantů, kteří sdělili, že v rodině se k sobě všichni před rozvodem chovali přátelsky a láskyplně, poté ale při rozvodu došlo k jistému rozkolu alespoň u jednoho z rodičů, s nímž došlo k narušení vztahů.

I3: „Tak u druhého rozvodu už jsem to víc pociťovala, to že táta mámě zahrnul, mě dost zasáhlo, bylo to nespravedlivé vůči nám dětem, kterým zničil rodinu, prostě jako když nás v tu chvíli zazdil. Mamka se asi chovala pořád stejně, ale k tatkově jsem cítila určitý vztek a podle toho ty naše vztahy asi vypadaly pak. Vidali jsme se mnohem méně, zlobila

jsem se na něj, nechtěla jsem chodit za ním do nového bytu, protože jsem si odmítala připustit, že je to všechno už pryč. Když to vezmu obecně, tak on nás měl pořád rád, i po rozvodu, věnoval se nám, bral nás na jídlo do restaurace, dával nám kapesné. Nemůžu v tomhle ohledu nic špatného říct, ale prostě po tom rozvodu už to není takové jako předtím. Ale spíš je to z naší strany, jako děti.“

I1: „Jo tak před tím, než ta tátova nevěra praskla, tak bylo všechno v pohodě. Jezdili jsme na dovolený, máma normálně fungovala, táta taky, prostě normální. Nic nenasvědčovalo tomu, že by bylo něco špatně. Naši spolu normálně i žili, prostě jako manželé, komunikovali, jezdili na nákupy. Dokonce vlastně v té době i předělávali byt, takže se všechno nově zařizovalo, jezdili spolu do Brna. Pak když přišel ten jejich rozchod, tak jako jednoho dne prostě přišel za náma táta do pokojíčku a řekl, že odchází, že prostě už s mámou jako nemůžou být. Tak nějak v klidu to vlastně proběhlo. Žádný vyloženě scény nebyly, to fakt ne, tak jako v tichosti. Horší to pak bylo s mámou, ta to brala po čase hrozně špatně, byla taková nervózní i na mě, často brečela, někdy mi to tak trochu i vyčítala. No, a pak začala být najednou úplně jiná, přestala každý víkend vařit a začala si žít svůj život, našla si nový koníčky. Asi chtěla dokázat tátovi, že když on si žije svůj život, tak i ona to umí. Takže jako dřív nikam nelítala a teď najednou výlety, procházky, jakoby se zahleděla do sebe. Jako oba rodiče se potom změnili, byli takoví víc sebestřední. Každý na tom svém písečku a hotovo.“

Tabulka č. 4 Změny v chování okolí v porovnání před rozvodem a potom

Informant číslo:	Ano / ne	Změny v chování okolí v porovnání před rozvodem a potom
Informant č. 1	Ano	Předtím byly vztahy i se širší rodinou velmi dobré, potom výrazné zhoršení - sestra matky pomlouvala otce informanta, rodiče matky neměli rádi otce informanta
Informant č. 2	Ano	Vytratil se vztahy s rodinou otce
Informant č. 3	Ano	Pomluvy okolí, že matka je neschopná si udržet manželství, především její kolegyně z práce
Informant č. 4	Ano	Okolí se podívovalo, že rodičovskou roli zastávají prarodiče
Informant č. 5	Ano	Pomluvy okolí
Informant č. 6	Ano	Otec pomlouval matku a děti, společní přátelé bývalých manželů matku odstrkávali, přestal se stýkat s rodinou otce
Informant č. 7	Ne	
Informant č. 8	Ne	

Chování okolí před rozvodem a po něm informanti ve většině zhodnotili jako změněné, často se jednalo o pomluvy okolí, jako jsou přátelé, sousedé, ale i někteří příbuzní dotazovaných. Také ve svých výpovědích zmínili přerušení komunikace nebo styku s některými osobami, především pak rodinnými příslušníky. Obvykle se jednalo o tu část rodiny, která byla ze strany rodiče, se kterým došlo k narušení vztahu.

Velmi zajímavou odpovědí přispěla informantka č. 4, která uvedla, že se v jejím okolí, respektive u spolužáků, kamarádů a jejich rodin setkávala s údivem, že o ni pečují její prarodiče mnohem více, než její vlastní rodiče. Z její výpovědi je zřejmé, že ji mrzelo, že to, co pro její vrstevníky bylo normální, jako rodinné dovolené a společné zážitky s rodiči, ona sama nezažívala. Sama vnímala absenci rodinných aktivit, ovšem údiv okolí v ní vzbuzoval ještě větší frustraci.

I4: „*Jako asi jo, děti se často divily, že se mnou všude chodí babička nebo děda, že neznaly moji mámu a že ani jsem si žádné kamarádky nevodila domů na návštěvu, vlastně i na třídní schůzky chodili prarodiče, učitelka se tak dohodla s mamkou, protože to byli oni, kteří se o tu školu zajímali a učili se se mnou. Takže asi tohle, já v podstatě jsem neměla rodiče, ale prarodiče. Spíš mě pak mrzelo, že to co s ostatními dětmi dělal táta s mámou, jsem já nezažívala. Děti se divily, že nejezdíme na žádný dovolený, maximálně jsem jela na tábor, ale ne tak na ty společné dovolené, to nebylo. Mamka neměla peníze a táta, i když pak měl peníze, tak mě nikdy nevzal, měl jinou rodinu a tam nějak nebyl zájem, abych jim kazila jejich čtyřčlennou idylku.*“

U dvou informantů se shodovali informace o přerušení kontaktu s rodinou otce, který odešel od rodiny. Oba tito informanti uvedli fyzické i psychické násilí obou otců páchané jak na matce dětí, tak i na samotných dětech. Jejich výpovědi se také shodovaly v tom, že oba zažili určitý pocit úlevy po odchodu jejich otců ze společné domácnosti. Jak sami dále uvedli, jejich následné odmítání styku s jejich otci bylo výrazně podmíněno právě chováním otců. Zde je patrný vliv chování rodiče na pozdější vztah s jejich potomkem. Jestliže je chování pro dítě nepřijatelné, odmítá tohoto rodiče a často dochází i k přerušení styku s širší rodinou ze strany zmíněného rodiče. Jak bylo zmíněno v teoretické části této práce, širší rodina má významný vliv na člověka a jestliže jsou vztahy mezi mladým jedincem a širší rodinou narušeny, může se tento jev promítnout v jeho socializaci. Zároveň, dojde-li k jistému zpřetrhání pout mezi dítětem a jeho širší rodinou z důvodu špatných vztahů s rodičem, může to mít vliv na důvěru tohoto dítěte v rodinné vazby. Právě u těchto dvou zmíněných informantů se v průběhu rozhovoru citelně ukazuje jejich snaha založit vlastní rodinu a nejdříve si důkladně prověřit budoucího partnera nebo partnerku, s níž chtějí rodinu mít, tak aby co nejvíce eliminovali riziko ztráty rodinných vazeb.

Tabulka č. 5 Pocit znevýhodnění nebo zvýhodnění ve společnosti z důvodu rozvodu

Informant číslo:	Výhody, nevýhody, nic	Pocit znevýhodnění nebo zvýhodnění ve společnosti z důvodu rozvodu
Informant č. 1	Nevýhody	Otec se zúčastnil maturitního plesu spíše z povinnosti a brzy odešel domů za novou přítelkyní – informantovi to bylo líto
Informant č. 2	Nic	
Informant č. 3	Nevýhody	Pomlouvání ze strany okolí
Informant č. 4	Nevýhody	Otec neplnil svou rodičovskou roli, nepodporoval informantku v jejích koníčcích, neúčastnil se důležitých aktivit informantky
Informant č. 5	Výhody i nevýhody	Finanční podpora otce v pubertě informanta, nemusel se za chování otce stydět, protože s ním již nežil, pomluvy v místě bydliště,
Informant č. 6	Výhody	Po rozvodu došlo k pomyslnému oddělení rodiny a informant se nemusel za chování otce stydět
Informant č. 7	Nic	
Informant č. 8	Výhody	Dovolené i finanční prostředky od obou rodičů zvlášť

Co se týká zvýhodnění a znevýhodnění ve společnosti z důvodu rozvodu, pociťovali informanti výhody i nevýhody bez významných rozdílů stejně. Strádali jako děti v oblasti styku s obvykle jedním rodičem a velmi citlivě vnímali neúčast daného rodiče na významných událostech, při sportovních okamžicích a pro ně důležitých aktivitách, kde by si představovali právě přítomnost rodiče. Také byly zmíněny pomluvy ze strany okolí, především sousedé v místě bydliště byli příčinou vnímání určitého znevýhodnění informantů ve společnosti v důsledku rozvodu.

I4: „Výhody? Já žádný nezažila, jen nevýhody asi, táta prostě dával jen to nejnutnější, ale nikdy ne to důležité, nikdy nebyl u předávání nějakého vysvědčení, nikdy se nešel podívat na moje úspěchy v basketu, ani na promoci mi nejel, ani na jednu. Jako on prostě si šel to svoje a já jsem byla něco jako hypotéka, každý měsíc splatit a v 18 letech to mělo být zaplacené už. Říkala jsem to už předtím, chybělo mi to, že nemám jako jiné děti zážitky z dovolených a tak, za to jsem se v kolektivu styděla, že jsem spíš jako nějaký vyvrhel, který jen žije v malém městě a nemá šanci na cokoli. Hlavně když jsem pak viděla, jaký pitomosti měli pak bráchové, jim se koupila jakákoliv hovadina, na co si jen vzpomněli a mě by nezaplatil otec ani brýle, které jsem potřebovala. Jako jsem neskonale vděčná za babičku a dědu, sice otec, jejich syn stál za starou belu, ale oni byli bezvadní. Možná, když o tom tak mluvíme, tak výhodu to mělo takovou, že jsem měla bezva prarodiče, kteří mě toho hodně do života dali, ale rodiče jsou rodiče, ale ty bych vlastně měla rozvod nerozvod.“

Jako výhodu vidí informanti především finanční podporu obvykle rodiče, který s nimi nežil ve společné domácnosti po zániku manželství a také fakt, že se problémový rodič nevyskytoval v blízkosti zbývající rodiny informantů, vyvolával pocit bezpečí a distanc od nepříliš vhodného chování daných rodičů.

I5: „... Mamka se strejdou a babičkou se nám fakt snažili všechno dávat, jako ostatní děti, co měly. To když vezmu jiný děcka, co měly taky rozvedený rodiče, ty na tom kolikrát byly mnohem hůř, protože měly jen mámu a dál nikoho. U nás tohle zastala ta mamky rodina. Výhody to mělo takový, že táta mi od střední posílal pak peníze na účet, jsem byl na škole docela frajer...(smích) A taky, že skončilo ty jeho opilecký scény. Že když se táta někde ožral a udělal ostudu, tak jsem mohl říct, že s náma nežije a je mi to šumák.“

Tabulka č. 6 Vztahy informantů s rodiči před rozvodem a nyní

Informant číslo:	Vztahy s rodiči před rozvodem a nyní
Informant č. 1	Před – vřelé vztahy, byli rodina Nyní – každý si jde vlastní cestou, ochlazení vztahů, nejsou rodina
Informant č. 2	Před – agresivita otce k informantovi, špatné vztahy s otcem Nyní – zlepšení vztahů s otcem, především komunikace a stýkání se s otcem
Informant č. 3	Před – vřelejší vztahy s nevlastním otcem, s matkou dobré Nyní – vzdálenější vztahy s nevlastním otcem, s matkou jsou stále dobré, s biologickým otcem jsou setrvale špatné vztahy – minimum styku od narození
Informant č. 4	Před – nelze zhodnotit, informantka byla velmi malé dítě Nyní – s otcem se vztahy zlepšily v posledních několika málo letech, s matkou jsou vztahy setrvale kamarádské
Informant č. 5	Před – celkem dobré vztahy s oběma rodiči Nyní – od rozvodu se vztahy již zlepšily, s matkou setrvalé dobré vztahy
Informant č. 6	Před – s matkou dobré, utváření tzv. koalice proti otci, s otcem špatné Nyní – s otcem nadále špatné, nestýkají se, s matkou zhoršení vztahů z důvodu homosexuality informanta
Informant č. 7	Před – dobré vztahy s oběma rodiči Nyní – dobré vztahy s oběma rodiči, občasné hádky s matkou, kvůli jejím novým partnerům
Informant č. 8	Před – dobré s otcem, s matkou spíše horší (hádky, kritika informantky) Nyní – s otcem dobré, jen občas hádky s jeho novou partnerkou, s matkou již dobré (mnohem méně hádek)

U informantů byly povětšinou zaznamenány změny vztahů, ať už zlepšení od doby před rozvodem dosud, nebo jejich zhoršení. Zhoršení se obvykle projevilo jako ochladnutí

vztahů, mnohem méně častý kontakt, především pak ten osobní s jedním z rodičů, obvykle s otcem. Zlepšující se vztahy jsem zaznamenala téměř ve stejném poměru jako ty zhoršující se. Obvykle se zlepšila komunikace, také kontakt a omezily se hádky, to se opět dělo v případě vztahů dětí s jejich otci. S matkami měli informanti velmi často neměnné, dobré vztahy. Nejčastěji, konkrétně v sedmi případech, došlo ke změně ve vztazích alespoň s jedním z rodičů.

Při zkoumání, zda došlo ke zhoršení, či zlepšení vztahů s rodičem, u kterého informanti po rozvodu zůstali bydlet, jsem došla k výsledku, že spíše se vztahy zhoršily a to konkrétně u informantů č. 1, 6, 7, 8. Naopak zlepšení vztahů jsem nezaznamenala v tomto podání ani jedno. Obvykle byly vztahy mezi dítětem a rodičem, u kterého dítě zůstalo bydlet po rozvodu, setrvale dobré.

Zlepšení vztahů se právě konalo u rodičů, kteří po rozvodu odešli ze společné domácnosti, šlo o informanty č. 2, 4, 5, 8. Ti většinou uváděli nápravu vztahů v důsledku vysvětlení si některých informací o životě, zklidnění vztahů z důvodu spíše občasného, nežli každodenního styku. U jedné respondentky došlo ke zlepšení vztahů s otcem až téměř po třiceti letech, v této době už si sama prošla vlastním rozvodem a z tohoto manželství má malou dcerku.

I4: „*Tak vztahy s tátou byly opravdu velmi komplikované, nevidali jsme se tak často, v pubertě skoro vůbec. Sice platil na mě, to jo, to mamka si nikdy nestěžovala, a když náhodou neměl peníze, tak platili jeho rodiče za něj. A vůbec spíš se o mě starali jeho rodiče, jako moji babička s dědou, hodně mě hlídali a financovali mi školy a takové ty věci, co si mamka nemohla dovolit, lyžařský výcvik, plavání, moje koníčky. Koupili mi i k vánocům kolo a tak. To co by normálně kupovali spíš rodiče, tak to u mě kupovali prarodiče. Já asi obecně jsem případ, vnímám za otce spíš dědu a za mamku babičku, protože oni mě měli na starost opravdu často. Moje mamka chodila do práce, aby vydělala na nájem v bytě a často mě u nich nechávala, to oni se se mnou učili, doprovázeli mě do kroužků, učili mě takové ty běžné věci v domácnosti a já se tam potom často vracela jako domů. S mamkou máme odjakživa spíše vztah kamarádský, neberu ji za nějakou autoritu a nikdy jsem to tak neměla. S tátou jsme, po několikaletém téměř nescházení se, začali komunikovat, až když já jsem se vrátila z Prahy jako rozvedená s dítětem.*“

Zhoršení vztahů s rodičem, žijícím po rozvodu mimo domácnost s dotazovaným dítětem, jsem zaznamenala pouze dvě a to v rodině informantů č. 1 a č. 3 (ve vztahu k nevlastnímu otci), u dalších informantů se spíše jednalo o setrvale špatné vztahy. Šlo vždy o otce a to v případě informantů č. 3 (ve vztahu k biologickému otci) a č. 6.

Dokonce jeden informant uvedl, že se vztahy změnily v podobě otočení rolí rodiče, pečující osoby o dítě. Když byl malý chlapec, otec silně konzumoval alkohol a poté své násilnické sklony podpořené alkoholem uplatňoval nejen na manželku, ale i na dva syny. Informant toto chování velmi odsuzuje, přesto si časem k otci našel cestu a vztahy se zlepšily natolik, že teď poskytuje syn svému nemocnému otci péči a podporu.

I2: „No, jak to jen popsát, ono asi prostě když tě táta mlátí, tak je to prostě špatný pro to dítě. Nemáš ho tak ráda, protože on se prostě chová ošklivě. Takže od toho se všechno odvíjelo, my s bráchou jsme se tátovi vyhýbali. Nechtěli jsme zbytečně mu přijít do rány a taky se mi zdá, jako když je máma tím, že jí mlátil, poznamenaná. Je taková flegmatická a dalšího chlapa nemá a ani neměla. Ted'ka už s tátou docela komunikujeme, ne teda každý den, ale komunikujeme, setkáváme se nebo si zavoláme telefonem. Ted' ho sice taky občas vidím opilýho, ale aspoň mi nechce jednu vrazit, prostě tím, že jsme třeba právě někde venku mimo domov, tak nemá ty tendence mě mlátit. Spíš bych řekl, že ted', co byl na tý psychiatrii, se ty naše, no jako táta a syn, obrátily a víc jsem se o něj staral já.“

Tabulka č. 7 Vliv rozvodu na partnerský život a jeho vnímání

Informant číslo:	Ano / ne	Vliv rozvodu na rodinné vazby a partnerský život
Informant č. 1	Ano	Chce být na partnerce nezávislý, chce si zachovat život a koníčky svobodného člověka
Informant č. 2	Ano	Chce být opakem otce násilníka – partnerky rozmazluje Chce mít vlastní rodinu, protože rodinu ze strany rodičů nemá
Informant č. 3	Ano	Vybírá si nesprávné muže, v hlavě má zakódováno, že vážné vztahy stejně skončí
Informant č. 4	Ano	Kvůli dceři důkladně vybírá budoucího partnera, aby ji neseznamovala s muži, se kterými se záhy rozejde, jako to dělala její matka
Informant č. 5	Ano	Matka je na informantovi více závislá a je přísnější na jeho výběr partnerek
Informant č. 6	Ano	Chce si více dávat pozor, s kým vstupuje do vztahu, hlídá si své věci (finance), protože otec je po rozvodu okradl
Informant č. 7	Neví, spíše ano	Chce zvládnout péči i výchovu o dceru bez jejího otce, protože matka to bez otce také zvládla
Informant č. 8	Ne	

Co se týká vlivu rozvodu na partnerský život, informanti vesměs potvrdili, že souvislost mezi jejich partnerskými vztahy a rozvodem existuje. Pouze jedna z dotazovaných tuto skutečnost popřela. Obvykle se informanti snaží vyvarovat chyb svých rodičů, které dělali v době manželství, při rozvodu nebo po něm. Jedná se o agresivní chování otce během manželství, porozvodové majetkové vypořádání, kdy otec dle slov informanta

rodinu okradl a časté střídání partnerů matky dotazované ženy, jež matčino chování vadilo. Chtějí tedy žít jinak než jejich rodiče, snaží se eliminovat vše, co v dětství považovali za špatné. Také se zde objevil názor, že informant hledá partnerku z důvodu založení rodiny, na které mu záleží, protože nezažívá pocit rodinného zázemí od rodičů.

I2: „*No jako jo, když mám holku, tak se fakt snažím ji snést i modrý z nebe, fakt jako chovat se dobře. Na to tak trochu doplácím, že pak ty holky toho i zneužívaj. Ale děsně chci manželku a děti, těším se na to a strašně se chci o tu svou rodinu starat, protože tu vlastní, od rodičů, jakože nemám. Chci si tu svou rodinu mazlit, dávat jí všechno, makat na sobě a hlavně, aby se děti měly dobře.*“

V opačném případě se objevily názory, že informanti kopírují chování rodičů, ať už v kladném, nebo negativním slova smyslu. V prvním případě se jedná o dotazovaného, jenž se chová velmi podobně jako jeho otec před rozvodem, on sám to nevnímá, ale je na to matkou upozorňován. Druhá informantka řekla, že se snaží o samostatné převzetí všech povinností a péče o dceru, jako to kdysi udělala její matka.

I7: „*Tak já nevím, mám dítě s chlapem, se kterým jsme se rozešli, když jsem otěhotněla, přitom jsme se na dítěti dohodli a nebylo to žádný z čistýho nebe. Ale já jsem malou chtěla. I když jsme se rozešli, tak mě nenapadlo ji dát pryč nebo tak něco. Je to tak jak je, neřeším to, zvládnou to i bez něj. Máma to taky bez táty zvládla.*“

Velmi zajímavě odpověděla jedna z dotazovaných, která tvrdí, že díky rozvodu má v hlavě zakódováno, že vážné vztahy stejně skončí, s tímto už si dopředu vybírá muže a zatím šlo o nesprávné partnery, právě v důsledku této myšlenky. Další vypověděl o matčině závislosti na jeho osobě, kdy matka je přísnější na výběr jeho partnerek. Pravděpodobně matka tak postupuje, protože její starší syn jí nahrazuje do určité míry partnera a ona se nechce o něj dělit.

Důvěra v rodinné vazby je do jisté míry u značné části informantů ovlivněna právě rozvodem. Rozvodem byly často rodinné vazby u informantů zpřetrhány a oni se dle svých možností snaží buď upevnit své vazby na blízké, nebo být více nezávislími na druhých. Zmíněná silnější vazba matky na syna, která sice více upevňuje jejich vztah,

ale zároveň mu komplikuje jeho samostatný výběr partnerky, může mít velký vliv především v budoucnu, kdy on si bude chtít vybrat partnerku dle svého. Jestliže matka nepřijme jím vybranou partnerku, dostává se tento člověk do složité situace ohledně volby, zda poslechnout matku, nebo jít vlastní cestou. Rodiče si často neuvědomují, že svou vlastní láskou a snahou ubránit dítě před vším, podle nich, zlým, mohou i škodit. Informant zatím tuto situaci nikterak neřeší, bere to prozatím s humorem.

Velmi výrazně se do výpovědi promítá důvěra v partnerské vztahy, informanti potvrzují určitou nedůvěru v partnerské vztahy. Jejich výběr partnera se odráží od toho, jaký vztah zažili mezi svými rodiči. Do budoucna si chtějí najít takový protějšek, se kterým by se minimalizovalo riziko rozvodu a zároveň, aby partner a partnerka nevykazovali špatné vlastnosti jejich rodičů.

Informanti pociťovali změny chování rodičů k sobě především v nedostatečném styku s rodičem, u kterého nebydleli. Jako děti to vnímali velmi citlivě a měli to těmto rodičům za zlé. V několika případech došlo i na zpretrhání vztahů s rodičem na delší dobu. Jeden informant uvedl neochotu stýkat se s otcem v návaznosti na otcovo psychické týrání z dob trvání manželství a po přetrvávajících neshodách s ním. Přerušil s ním po rozvodu veškerý kontakt, otec pouze platil alimenty.

5.3 Vedlejší výzkumná otázka č. 2: Jaký má rozpad rodiny vliv na zakládání vlastní rodiny u informantů a jejich rodičovské role?

Tabulka č. 8 Vliv rozvodu na rodinný život

Informant číslo:	Ano / ne	Vliv rozvodu na rodinný život
Informant č. 1	Ano	Nechce, aby jeho děti zažily rozvod
Informant č. 2	Ano	Chce se k vlastním dětem chovat jinak než jeho otec k němu (agresivní chování otce vedlo k rozvodu), chce je hýčkat, ale ne rozmazlovat
Informant č. 3	Ano	Netouží po dětech ani po manželství – nevěří v jeho výdrž ani v trvalost vztahů obecně
Informant č. 4	Ano	Chce dát dceři, co sama neměla, chce být matkou i zastoupit roli otce a dát jí vše (dovolené, mobil...), co sama v dětství postrádala
Informant č. 5	Ano	V budoucnu chce děti a chce se k nim chovat hezky, ne jako jeho otec, chce si pečlivě vybrat životní partnerku
Informant č. 6	Ne	Rád by měl děti, ale je homosexuál a v ČR zatím není umožněna registrovaným pářům adopce
Informant č. 7	Ano	Stará se o svoji dceru tak, jak se starala její matka o děti po rozvodu
Informant č. 8	Ano	Dříve chtěla děti ve dvaceti letech, dnes raději mateřství odsouvá (studium, práce), pečlivý výběr partnera (chce se vyvarovat rozvodu)

Z pěti případů informantů a od nich zjištěných dat vyplývá, že se snaží, nebo se v budoucnu budou snažit vyvarovat chyb svých rodičů. Nechtějí, aby jejich děti prožívaly negativní dopady rozvodu, jedná se o rozvod samotný, o agresivní chování, nedostatek materiálního zabezpečení ale i lásky, nevhodného chování k dítěti. Také byla zmíněna myšlenka odloženého mateřství z důvodu dosažení nejdříve vlastních individuálních cílů, jako je škola a práce, až poté chce informantka zakládat rodinu. Několikrát bylo vyzdvihnuto samotnými informanty, že chtějí najít vhodnou partnerku nebo partnera, aby s ním založili rodinu a co nejvíce eliminovali nebezpečí rozvodu.

I8: „*Ano, dřív jsem chtěla děti už ve dvaceti letech a teď si říkám, že je brzo, že nejdřív chci mít hotovou školu, pak práci a pak až děti. A hlavně si chci vybrat dobrého kluka, co bude pro rodinu a bude pracovitý jako tatka.*“

Také se objevila odpověď, kde chtějí informanti kopírovat podle nich dobré chování rodičů a blízkých tak, aby oni sami a jejich případně vytvořená rodina měla uvnitř harmonické vztahy.

I4: „*... A vůbec spíš se o mě starali jeho rodiče, jako moji babička s dědou, hodně mě hlídali a financovali mi školy a takové ty věci, co si mamka nemohla dovolit, lyžařský výcvik, plavání, moje koníčky. Koupili mi i k vánocům kolo a tak. To co by normálně kupovali spíš rodiče, tak to u mě kupovali prarodiče. Já asi obecně jsem případ, vnímám za otce spíš dědu a za mamku babičku, protože oni mě měli na starost opravdu často. Moje mamka chodila do práce, aby vydělala na nájem v bytě a často mě u nich nechávala, to oni se se mnou učili, doprovázeli mě do kroužků, učili mě takové ty běžné věci v domácnosti a já se tam potom často vracela jako domů. S mamkou máme odjakživa spíše vztah kamarádský, neberu ji za nějakou autoritu a nikdy jsem to tak neměla.*“

Zajímavá je odpověď jednoho informanta, který uvedl, že zatím rozvod na jeho rodinný život nebo rodičovství nemá, protože nemá zatím možnost výhledově děti mít, protože je homosexuál a legislativa České republiky zatím neumožňuje homosexuálním párům, ačkoliv žijí v registrovaném partnerství, adoptovat děti. Tato problematika je velmi komplikovaná a zabývají se jí mnohé práce. Existují jak odpůrci, kteří argumentují tím,

že by dítě spíše trpělo tím, že žije v homosexuální rodině, chybí mu vzor jednoho pohlaví a také, že existuje reálné riziko šikany, právě z onoho důvodu. Avšak opačné názory hovoří ve prospěch homosexuálů, tvrdí, že dětem z dětských domovů, nebo jinak opuštěným, by mohly i homosexuální páry poskytnout láskyplný domov s dobrou výchovou. U informanta je z jeho tónu hlasu zřejmé, že nesouhlasí se současnou legislativou a rád by adoptoval dítě.

I6: *„Já bych rád děti, ale jako zákony adopci registrovaným neumožňují a jako homosexuál si asi jen tak dítě neudělám, že jo. Takže tohle zatím neřeším, není to v dohledné době aktuální otázka.“*

Další informantka netouží po dětech, protože nevěří v trvalost vztahů. Jak sama později uvádí, prožila nejdříve rozvod a boj o ni samotnou mezi biologickým otcem a matkou a později rozvod manželství s nevlastním otcem. Ona sama toto vnímá jako opakovaný nezdar a vztahuje si matčiny zkušenosti jako obecné pravidlo.

I3: *„Ano, jak jsem řekla, tak netoužím tolik moc po dětech ani po manželství. Nevěřím tomu a vůbec, dneska to je takové divoké všude. Ty vztahy vůbec nevydrží. Mámě nevydrželo ani jedno a já na to nemám nervy a beztak mi to taky nevydrží, jako všem okolo.“*

Zde se potvrzuje u všech tázaných souvislost mezi rozvodem a zakládání vlastní rodiny. Pouze jeden informant uvedl jako problém v souvislosti se zakládáním vlastní rodiny a se svou rodičovskou rolí homosexuální orientaci, která s rozvodem nesouvisí.

Tabulka č. 9 Vliv rozvodu na názory ohledně instituce manželství

Informant číslo:	Ano / ne	Vliv rozvodu na názory ohledně instituce manželství
Informant č. 1	Ano	Nevěří v manželství – je to jen papír, není potřeba, aby mohl s někým žít
Informant č. 2	Ano	Manželství není sranda, když jeden z manželů je problematický
Informant č. 3	Ano	Nevěří v manželství – je to jen papír, žádné výhody, spíš nevýhody v manželství
Informant č. 4	Ano	Manželství je důležité, ale někdy jiná možnost než rozvod není
Informant č. 5	Ano	Je to jen papír, chce se vyhnout rozvodu
Informant č. 6	Ano	Manželství se nemá držet za každou cenu, když to nejde, rozvod je lepší
Informant č. 7	Ano	Manželství je jen papír, nedá se z něj tak lehce odejít
Informant č. 8	Ano	Chce rodinu, ale nechce se rozvádět

Odpovědi na téma vlivu rozvodu na názory ohledně instituce manželství už byly více homogenní, nejčastější odpovědí byla, že manželství je jen papír. Informanti považují

manželství pouze za formální způsob zpečetění vztahu, avšak nevnímají ho jako výhodu. Často v něm nachází mnoho nevýhod jako je odpovědnost za chyby druhého z páru a tvrdí, že není potřeba na to, aby mohli s někým žít. Zde se výrazně projevuje veřejně známé tvrzení o vysoké a čím dál častější rozvodovosti. Objevily se i názory, ač ho informantka považuje za velmi důležitý krok v životě, že někdy není jiné možnosti, než manželství ukončit a rozvést se.

I4: „*Stále považuju manželství, když jsou tam děti, za důležitý, proto jsem se vdávala, ale jak jsem se sama přesvědčila, není to jediná možnost a někdy, i když chceš, se prostě rozvodu neubráníš a musíš to udělat. Prostě ten vztah nefunguje a já bych skončila tenkrát akorát na blázinci, kdybysme se nerozvedli. Neberu to ani tak z pohledu rozvodu rodičů, jako z pohledu vlastního rozvodu a tím, že sama jsem v pozici toho rozvedeného rodiče. Manželství je fajn, dokud to prostě ve vztahu funguje, jak to přestane fungovat, tak je rozvod lepší.*“

Velmi podobný názor sdílí i další informant. Poznamenal, že jsou případy, kdy je rozvod spíše úlevou a manželství by se nemělo udržovat za každou cenu. Sám osobně obdivuje páry, které v manželství setrvávají až do pozdního věku a v manželství vidí symbol lásky a bezpečí.

I6: „*Asi jo, určitě není žádné takové to klišé, že manželství se má držet za každou cenu. Prostě když to nejde, tak to nepůjde ani do budoucna a měli by ty lidi jít každý svou cestou a nedělat zbytečné peklo sobě navzájem i těm dětem. A spíš to беру jako něco, co člověku dává pocit, že má někoho, když bude problém, než jako symbol lásky. A obdivuju ty starší lidi, kteří opravdu přečkali v životě hodně a mají se pořád rádi a respektují se.*“

Informanti se podle jejich odpovědí nenechali až tolik ovlivnit rozvodem rodičů, jako spíše vlivem všeobecného názoru o manželství, jako formálním uznání vztahu.

Jeden z účastníků uvedl, že manželství považuje za důležité v ohledu stejného příjmení jeho potenciální manželky a dětí.

5.4 Vedlejší výzkumná otázka č. 3: Má rozvod rodičů vliv na vzdělání a pozdější profesní život informantů?

Tabulka č. 10 Vliv rozvodu vzdělání a profesní život

Informant číslo:	Ano / ne	Vliv rozvodu na profesní život
Informant č. 1	Ano	Rodiče mu neumožnili jít na vysokou školu jako jeho bratrovi – nedostatek financí po rozvodu obou rodičů
Informant č. 2	Ne	
Informant č. 3	Ne	Matka vždy na vzdělání dbala, bez ohledu na rozvod
Informant č. 4	Ne	Nemá, protože se sama zasloužila o vysokoškolské vzdělání
Informant č. 5	Ne	Práci si našel a „vybojoval“ sám
Informant č. 6	Ano	Nedostudoval vysokou školu
Informant č. 7	Ano	Pracovala v podniku, který si její matka vybudovala po rozvodu
Informant č. 8	Ne	Au-pair chtěla dělat i dříve

U tématu vlivu rozvodu na profesní život převažovaly odpovědi o žádné souvislosti nebo vlivu mezi rozvodem a profesním životem informantů. Několikrát jsem se setkala

s názorem, že díky rozvodu dané osoby nemohli vystudovat vysokou školu, konkrétně šlo o informanty č. 1 a č. 6.

I6: „*Možná, to, že jsem nedostudoval, mně hodilo do úplně jiné sféry, dělám naprosto jinou práci, v jiném oboru, než jsem studoval. Ale jinak jsem spokojený, práce mě baví.*“

I1: „*Tak já jsem chvíli i dělal jinou práci než teď a asi nemůžu vyloženě říct, že by na to rozvod měl vliv. Jen když jsem si chtěl podat přihlášku na vysokou, jako si ji dodělat dálkově u práce, tak mi naši řekli, že nevěří tomu, že bych to dokončil a hlavně jako bráchovi ji zaplatili, ale mě prostě už ne s tím, že na to ani jeden nemá peníze.*“

U jedné informantky došlo k vzepření sil proti osudu. Otec ji nechtěl vysokoškolská studia financovat, s pomocí prarodičů a svojí vlastní iniciativou se jí podařilo dostudovat. Matka by jí sama nemohla s financemi na vysokou školou pomoci, jelikož měla nízký plat a ještě živila mladšího bratra informantky.

I4: „*Pravděpodobně by měl, kdybych sama nezabojovala a tu vysokou školu si nezařídila sama. Takže když to shrnu, jen díky mně a mojí vlastní pili to vliv na mojí práci nemá, ale kdybych spoléhala jen na rodiče, tak by teda mělo a to hodně, opravdu dost. Jako ty, když si to tak vezmu, tak co bych s tou svojí střední dělala, někde nějakou fickou na přepážce, nebo tak něco. To by bylo potom dost asi znát i na výplatní pásce. No to bych mohla fakt rodičům poděkovat, nebo teda tátovi, tohle mě ani nenapadlo, že jak by to vypadalo. Hm... to je síla, když si to představím.*“

Další velmi zajímavou úvahu uvedla informantka, nejdříve negovala jakékoliv souvislosti rozvodu a její profese, ale poté se zamyslela a vyslovila názor o souvislosti mezi místem výkonu své práce a rozvodem. Díky rozvodu si její matka vybudovala podnik, ve kterém později i sama informantka pracovala.

I7: „*Jedině to, že jsem pracovala v podniku, co si máma vytvořila po rozvodu, tak to třeba. Že kdyby nebylo rozvodu, tak třeba nemám ani kde bydlet ani kde pracovat.*“

5.5 Vedlejší výzkumná otázka č. 4: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně negativně ovlivnilo a zapříčinilo nějaký nezdar v jejich vlastním životě?

Tabulka č. 11 Negativní vliv rozvodu na životní etapu

Informant číslo:	Negativní vliv rozvodu na životní etapu
Informant č. 1	Nová rodina otce, I1 nemá rád novou partnerku otce, dluhy, chyby v partnerském vztahu, matka nedostatek financí
Informant č. 2	Informant se choval výtržnický, dluhy
Informant č. 3	Silná fixace na matku v dětství (v důsledku soudních sporů s biologickým otcem – strach, že bude matce odebrána), introvertní chování v dětství
Informant č. 4	Divoké období po nabytí plnoletosti, snaha dokázat otcí svou nezávislost – oslavy, večírky, požívání většího množství alkoholu, lehkých drog, začala kouřit
Informant č. 5	Somatické potíže – bolesti břicha, negativní atmosféra v domácím prostředí (matka často plakala)
Informant č. 6	Málo financí – informant musel chodit na brigády a přispívat matce na chod domácnosti
Informant č. 7	Drogy – pravděpodobně z důvodu destabilizace rodinného zázemí, poté snaha najít zázemí u kamarádů, zde se dostala k drogové závislosti, ze které se léčila
Informant č. 8	Otec si našel novou partnerku, která nemá jeho děti z prvního manželství příliš ráda, informantka raději odešla pracovat do Německa

Souvislost mezi rozvodem a prožití nějaké negativní životní etapy byla potvrzena u všech dotazovaných, nejčastější byla finanční tíseň, změna chování v důsledku rozvodu a nová partnerka otce, se kterou si informanti příliš nerozumí.

U informantů několikrát zaznělo, že v důsledku rozvodu zažili určitou finanční tíseň, konkrétně se jednalo o tři případy, kdy informanti sdělili, že společně s rozvodem rodina zchudla. Uváděli často matčin nižší plat, se kterým nemohla tolik zabezpečit rodinu, jako tomu bylo před rozvodem. Nebo oni sami si vytvořili dluhy tím, že neměli dostatečné zázemí v rodičích, kteří by jim s financemi pomohli. Jeden respondent zmínil, že pokud by jejich matce nepomohl její bratr a rodiče, tak by pravděpodobně také neměli dostatek financí, který rodina potřebovala.

16: „Asi jo, když se naši rozvedli tak nastala taková situace, že jsme žili jen z mamky platu, protože otec odmítal platit, ten půlrok byl těžký, znovu začínat, zařizovat byt, protože jsme neměli nic a ještě z tak malého platu. Musel jsem hodně chodit na ty brigády a mámě dost přispívat, jinak bysme to nezvládli a to táta právě chtěl. Abysme padli na dno a museli se vrátit k němu. On přece jen vydělával o hodně víc.“

V tomto ohledu byl informant uveden do role v podstatě partnera matky. Jeho ostatní vrstevníci si v tomto věku vydělávali na brigádách pro svou vlastní potřebu, on sám se stal na čas přispěvatelem do rodinné kasy.

U dvou případů byla zaznamenána otcova nová partnerka jako příčina neshod v rodině. Její přítomnost způsobila změnu poměrů a narušila do určité míry chod v obou rodinách. Je zmiňováno u obou případů, že nová partnerka otce nemá informanty příliš ráda. Informanti se shodují, že ani jedna z nových žen u obou otců nechce, aby otcové platili svým dětem vysokou školu.

18: „To, že si táta našel novou ženu a že ona nás nemá tolik ráda. To je tak jediný. Ani ségře ani mně nechce platit nová paní od táty vysokou, ségra si ji chce dodělat dálkově u práce a já zatím nemám maturitu, tak si musím počkat, ale chtěla bych to zkusit. Jen nevím, jestli se vůbec dostanu a hlavně, jak si to zaplatím, když od táty nedostanu ani korunu.“

Dalším atributem byla změna chování u dětí, ta byla zmíněna celkem ve třech případech, šlo o projevování agrese a výtržnictví, z něhož dále potom vznikaly dluhy. Informant, otcem sám týrán společně s matkou, uvedl, že se jednalo o projev, kterým chtěl dokázat ostatním lidem, že on již nebude v roli oběti a že také umí ukázat svou sílu. Zároveň sdělil, že jeho agresivní chování bylo projevem jistého ventilování emocí.

I2: „... prostě jsem si to kompenzoval a potřeboval vypustit tu páru, co se ve mně hromadila. Akorát jsem to pojal za dost špatnej konec. Jsem vůbec nedomyslel, jaký to bude mít pak následky, ty jo, kdybych tenkrát věděl, že dneska se budu muset tak otáčet, abych vůbec normálně existoval, tak se na to vybodnu. Jako tohle byla taková životní fucka, když jsem zjistil, že prostě ty dluhy mě totálně zničily, že to si nikdo nedokáže ani představit. Navíc samozřejmě tyhle moje průsery pak měly i vliv na chování mámy ke mně.“

Podobně další informantka sdělila, že její chování v podobě různých oslav a večírků provázených alkoholem a občas i lehkými drogami bylo projevem jisté revolty, aby především pak otci ukázala, že je nezávislá. Poslední informantka se stala drogově závislou poté, co se rodiče rozvedli. Hledala zázemí, které po rozvodu ztratila a našla jej u party kamarádů, poté se díky těmto osobám dostala k drogám.

I4: „Bylo divočejší, mejdany, občas jsem o sobě nedala vědět, musela jsem být děsně cool, začala jsem i kouřit a docela dost. Takže taková revolta, dalo by se říct. Chtěla jsem být jiná, nezávislá, ukázat jim, hlavně tátovi, že ho nepotřebuju. Nevím, jak to říct, ale bylo to období, kdy jsem vyzkoušela, co šlo a co se namanulo, navíc jsem se dostala do Prahy, takže velkoměsto a už to jelo. Kamarádi, akce, pařby, výlety, alkohol, i klidně ty lehký drogy jako je marihuana, ale spíš to zkusit. Nikdy jsem v tom nelítala, nebo tak.“

I7: „Jo, brala jsem prostě drogy, začala jsem na měkkých, to bylo ještě cajk, ale pak pervitin a tak. Víš co, prostě kamarádi a chtěla jsem se bavit. Naši měli tenkrát dost práce, každý si jel svoje podnikání a já jsem potřebovala lidi kolem sebe, jsem nerada sama. Takže jsem do toho vlítla, ani jsem nechtěla takhle dopadnout, ale dopadla. Nejhorší bylo s tím seknout. Dlouho jsem se v tom plácala, než jsem byla definitivně čistá.“

Tabulka č. 12 Negativní vliv rozvodu do budoucna

Informant číslo:	Ano / ne	Negativní vliv rozvodu do budoucna
Informant č. 1	Ano	Nechce, aby jeho děti zažily rozvod
Informant č. 2	Ano	Neunese, aby muž ženu fyzicky napadal a týral
Informant č. 3	Ano	Nechce vlastní děti, ani nechce vstupovat do manželství, protože manželství velmi často končí rozvodem
Informant č. 4	Ano	Chce se vyvarovat dalšímu rozvodu, nechce omezovat své dítě jen proto, že se jeho rodiče rozvedli
Informant č. 5	Ano	Nevěří otci
Informant č. 6	Ano	Dělení majetku u rozvodu je nepříjemná záležitost
Informant č. 7	Ne	Každý se musí poučit z vlastních chyb
Informant č. 8	Ano	Nechce se rozvádět, pokud se tak stane, tak chce, aby její další partner měl rád její děti z předchozího vztahu

U otázek, co si informanti odnáší negativního v důsledku rozvodu do budoucna, se odpovědi opět velmi lišily. Objevovaly se odpovědi jako odpor k násilí páchaného na ženách, nedůvěra k otci a nepříjemné zážitky z dělení majetku při rozvodu. Jedinou a třikrát opakující se odpovědí byla snaha v budoucnu se vyvarovat rozvodu, informanti ho vnímají jako velmi negativní a také kvůli svým budoucím dětem jej nechtějí zažít.

I1: „No tak jako, asi kdybych měl děti, tak bych nechtěl, aby zažily rozvod, ale zase na druhou stranu není to žádná tragédie, chvíli je to nepříjemný a pak se jde dál. Ale asi bych nechtěl, aby moje dítě tohle zažilo.“

Odpor k násilí na ženách, jež informant zažil u matky, ho vedl až k jeho vlastní agresi a následkům, které si nese dodnes. Nemožnost dělat řidičský průkaz ho provází právě v důsledku špatné reakce i dnes a pravděpodobně ještě i nějakou dobu bude. Je velmi poznamenaný zážitky z týrání matky, souvisejícími s rozvodem.

I2: *„A taky, že nesnesu, aby chlap řezal ženskou, ty jo, na to jsem fakt háklivej. To prostě ne. Jako ženský se nemlátí. Takže i kvůli tomuhle jsem se párkrát popral a pak měl problémy. Zrovna kvůli tomuhle mi pak nedovolili dělat řidičák kvůli podmínce, takže dodneška ho nemám prostě.“*

Velmi zajímavou odpovědí bylo odmítání vlastních dětí a manželství. Informantka nechce zakládat vlastní rodinu, stačí jí pouze případný partner, práce a její koníčky. Myslí si, že muži jsou závislí na svých matkách a nevěří v pevnost vztahů v manželství. Navíc má obavy z tělesných změn po těhotenství a nechce si jím, dle svých slov, ničit postavu.

I3: *„... Chci spíš, než zakládat rodinu, se věnovat práci a svému koníčku, což jsou koně. Takže netoužím po dětech, protože chlapi mi přijdou nespolehliví a takový mamánci. Nevěřím na nějaké „šťastně až do smrti“, proto se chci podle toho zařídit. Když to přijde, tak to bude a když ne, tak prostě rodina nebude, nechci si ani ničit postavu těhotenstvím. Netoužím po dětech, chci jen chlapa, dobrou práci a koně. Takže manželství pro mě ztratilo asi význam.“*

Druhá zajímavá odpověď byla, že informantka věří v poučitelnost pouze z vlastních chyb. Uvědomuje si, že se měla poučit a neopakovat chyby rodičů, ale nedělá to. Tedy do budoucna si žádná negativa neodnáší. Pozornost věnuje vlastním chybám a ne chybám druhých lidí, například jejích rodičů. Jedná se o jedinou odpověď, kde informantka neguje jakýkoliv negativní přínos rozvodu do budoucího života.

I7: *„Asi by mě to mělo ovlivnit, měla jsem si vzít příklad, že přítele si mám vybrat líp. Ale i máma říká, že každý si jde tou svojí cestou a dokud si ty chyby nezkusíš sama, tak se nepoučíš. Zrovna v mém případě to říká furt. Že si musím vymáchat nos a pak teprve poznám. A má pravdu, tak to se mnou i je, musím to sama zkusit a pak si z toho něco vezmu.“*

Všichni velmi silně reagovali na negativní vliv rozvodu, často neudrželi své emoce a to se promítlo i do výpovědí v podobě sprostých slov, u žen ukápnutím slzy nebo výrazně zasmušilým výrazem obličeje. Je vidět, že negativní vliv rozvodu aspoň v malém měřítku vnímají všichni. Často se odpovědi na negativní vliv rozvodu objevovaly i v jiných tematicky laděných otázkách. Především u rodičů a jedinců, kteří nemají v současnosti dobré vztahy, by se dalo mluvit o rozvodu jako příčině všech velkých životních nezdarů mých informantů.

5.6 Vedlejší výzkumná otázka č. 5: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně pozitivně ovlivnilo v jejich životě?

Tabulka č. 13 Pozitivní vliv rozvodu na životní etapu

Informant číslo:	Ano / ne	Pozitivní vliv rozvodu na životní etapu
Informant č. 1	Ano	Odjel pracovat do Německa, kde získal zkušenosti a naučil se dovednosti v povolání, které vykonává dodnes
Informant č. 2	Ne	
Informant č. 3	Ne	
Informant č. 4	Ano	Osamostatnění – dokázala vlastní silou vystudovat vysokou školu bez pomoci rodičů
Informant č. 5	Ne	
Informant č. 6	Ano	Začal normální život
Informant č. 7	Ano	Nastěhovala se do bytu po rodičích
Informant č. 8	Ano	Měla malé sourozence, o které se mohla starat

Kladné odpovědi informantů souvisely obvykle s osamostatněním, často se stali nezávislými na svých rodičích. Berou to jako velmi pozitivní jev ve svém životě. Jeden z nich získal zkušenosti, když odjel pracovat do zahraničí. Tehdy vnímal odchod za prací do Německa jako nutnost a snahu utéct před porozvodovými problémy rodičů. Dnes je za tuto životní etapu rád. Pokračuje ve stejném povolání, ke kterému se dostal v zahraničí, a vnímá to z dnešního pohledu jako pozitivní krok ve svém životě, ač byl na začátku podmíněn spíše negativní atmosférou v rodině, zapříčiněnou rozvodem jeho rodičů.

I1: *„Jo tak jako, i když jsem odjel do toho Německa, tak mě to nemrzí, byla to fajn zkušenost, vůbec toho nelituju. Poznal jsem nové lidi, vyzkoušel si i práci, kterou dělám dodnes. Podíval se po tom městě a okolo. Tak nějak jsem se osamostatnil a docela na mě naši byli v té době i hrdý, že jsem tam byl. Ale jinak asi nic nemám pozitivního v tomhle slova smyslu.“*

Další informantka uvedla, přestože také nejdříve byla limitována nedostatkem financí, protože otec ji odmítl ve studiu na vysoké škole finančně podpořit a matka neměla dostatek peněz, aby ji mohla pomoci, dokázala svou vlastní iniciativou a s pomocí prarodičů vystudovat. Především pak navazující inženýrské studium vysoké školy si financovala výhradně z vlastních zdrojů. Viditelně je na sebe pyšná, že se dokázala vzepřít osudu a zabojovala.

I4: *„Hm... Určitě jsem přišla na to, že i když je všechno tak nějak nespravedlivý, tak když člověk bojuje, tak dosáhne toho, co chce. Třeba ta moje škola, od začátku to vypadalo, že to nedám, že nebudu mít peníze na to, to dostudovat, ale já to zvládla, dostudovala jsem. Dokázala jsem překročit všechno nespravedlivé a splnit sen sobě i babi s dědou, taky díky jejich pomáhání s penězma. Na rozdíl od nevlastních bratrů od otce, ty vysokou nemaj a ani ji asi mít nebudou podle jejich přístupu. A to by se u nich očekávalo, ty prostředky i všechno okolo měli.“*

Opět se i v tomto případě opakuje, že zdánlivě nejdříve negativní vliv rozvodu na nějakou činnost může postupem času být pro účastníka spíše přínosem v jeho životě. Může objevit své skryté vlohy nebo získat sebevědomí a osamostatnit se. Zároveň

poukázala i na to, že ač nevlastní bratři měli podmínky v podobě rodinného i finančního zázemí, nebyli a pravděpodobně ani nebudou schopni vystudovat vysokou školu.

Objevily se i tři odpovědi, kdy informanti neshledávají žádnou svou životní etapu, která by byla pozitivně ovlivněna v důsledku rozvodu. Jedna dotazovaná uvedla narození svých mladších nevlastních sourozenců, které vnímala velmi pozitivně, dle svých slov má svého nevlastního bratra i sestru velmi ráda a ráda se o ně starala, když byli malí.

I8: *„Jo mám malou sestřičku a brášku, mám je ráda a jsem ráda, že se oba narodili. Jezdili jsme se ségrou s kočárkama a hlídaly je, když byli menší.“*

Našly se také názory, že pozitivní byl i konec manželství v tom, že skončilo nějaké nevhodné chování jednoho z rodičů a nastala jakási úleva dětí, kterou cítily velmi silně. Především se tak dělo u informantů, na něž byli jejich otcové agresivní, vytvářeli velmi silný psychický nátlak, podráždili jejich sebevědomí, nebo celá rodina čelila změnám nálad těchto otců. Ačkoliv museli čelit novým a jiným problémům, považují rozvod, tím pádem i konec těchto útrap, za pozitivní, ale neberou to jako životní etapu. Je to pozitivní změna v důsledku samotného rozvodu s vlivem na zbytek jejich života. V tomto případě se dá hovořit a rozvodu jako o životním mezníku, který má vliv na další život, ale ne na jeho jednotlivou etapu.

I2: *„Tak to asi fakt ne, jako možná, že teda potom skončilo to mláčení, ale jako na životní etapu fakt ne, spíš ty negativa.“*

Tabulka č. 14 Pozitivní vliv rozvodu do budoucna

Informant číslo:	Ano/Ne	Pozitivní vliv rozvodu do budoucna
Informant č. 1	Ano	Osamostatnění – musí se postarat sám o sebe, nikdo jiný to neudělá za něj
Informant č. 2	Ano	Chce se vyvarovat špatného chování, které projevoval jeho otec – agresivita, alkoholismus
Informant č. 3	Ne	
Informant č. 4	Ano	Osamostatnění, snaha neopakovat chyby rodičů, chce pro své dítě to, co jí samotné chybělo v dětství po rozvodu rodičů
Informant č. 5	Ano	Psychická odolnost
Informant č. 6	Ano	Chce se vyvarovat špatného chování otce ve svém vztahu – ponižování, nevážení si druhého
Informant č. 7	Ano	Psychická odolnost – rozvod není katastrofa
Informant č. 8	Ano	Rozvod je něco špatného, nechce ho sama zažít, chce mít jednoho manžela na celý život jako její prarodiče

Při dotazování na otázky, zda informanti vnímají rozvod rodičů jako něco, co je pozitivně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem, odpovídali velmi rozmanitě. Dvojice informantů odpověděla, že se chtějí vyvarovat podobnému chování, jaké projevovali jejich otcové v době trvání manželství ve společné domácnosti, šlo především o agresivní chování, nadměrné požívání alkoholických nápojů, ponižování nebo znevažování druhé blízké osoby.

I6: *„Určitě, nebudu nikdy žít s člověkem, co si mě neváží. Nehodlám snášet ponižování, vážím si sebe a respektuju i ty druhý lidi kolem mě. Opravdu si chci dát pozor, koho si k sobě pustím a nechci, aby se mnou zacházel jako se služkou nebo hadrem.,,*

Další dva informanti mi sdělili, že jsou v důsledku rozvodu do budoucna odolnější, neberou už rozvod ani nic takového, jestliže nejde o život, jako katastrofu. Podle nich existují mnohem závažnější situace v životě, a i když je rozpad manželství rodičů velmi nepříjemná záležitost, není to podle nich nic, z čeho by se měli hroutit.

I7: *„Já neberu rozvod jako něco špatného, tak někdy se něco takového přihodí, tak jdou lidi od sebe a co? Nic se neděje, jsou na světě horší věci, třeba drogy... všichni to děsně řešej, že jako rozvod ááá, to je průser, ale jako ono to tak není.“*

Zazněly zde dvě odpovědi o osamostatnění informantů, díky rozvodu byli nuceni se postavit na vlastní nohy a získat určitou vlastní nezávislost na druhých a tu hodlají i nadále ve svém životě uplatňovat.

I1: (informant chvíli přemýšlí) *„No, asi to, že vím, že se musím postarat sám o sebe, protože nikdo jiný to za mě neudělá. Ale jako není asi v tomhle případě co slavit, těžko říct, jak by to vypadalo, kdyby naši zůstali pospolu.“*

Dále jedna dotazovaná zmínila, že rozvod vnímá jako něco, co sama nechce zažít a naopak chce zůstat s manželem po zbytek celého svého života. Informantka, jež je sama matkou, zmínila svou dceru jako někoho, komu chce dát vše a dopřát jí i to, co samotné informantce v důsledku rozvodu v dětství chybělo. Pouze jednou zazněla odpověď, že si dotyčná neodnáší z rozvodu nic pozitivního do svého budoucího života, co by chtěla uplatnit.

Pozitivní vliv informantů na jejich život nevyvolával takovou horlivost jako ten negativní. Odpovědi přicházely spíše po delší době přemýšlení a obvykle se týkaly vlastního úspěchu a také informanti vypověděli kladný vliv na jejich budoucí existenci ve společnosti nebo právě ve vztazích s blízkými. Samostatnost, jako jeden z hlavních kontextů odpovědí, vnímají přínosně i přesto, že proces jejich osamostatnění byl často podmíněn právě nepřízní vyplývající z rozvodu a situace okolo něj.

Vnímání pozitivního dopadu na informanty je velmi důležité, protože se ze zkušeností z rozvodu dokázali obohatit v životě buď názory, zážitky nebo změnou myšlení. U těchto mých informantů se jedná o vítané informace, protože celkově jejich postoj k rozvodu rodičů nebo k rozvodu obecně je spíše skeptický, odmítavý a doprovázející negativní vzpomínky a reakce.

5.7 Vedlejší výzkumná otázka č. 6: Opakují informanti nějaké chyby rodičů související s rozvodem, získali nějaký přínos z rozvodu rodičů?

Tabulka č. 15 Opakování chyb rodičů souvisejících s rozvodem

Informant číslo:	Ano / ne	Opakování chyb rodičů souvisejících s rozvodem
Informant č. 1	Ano	Od okolí slýchá, že opakuje chyby otce – zamlčuje informace (sám to však nevnímá)
Informant č. 2	Ano	V minulosti agresivní a násilnické chování (jako otec) Tvrdohlavý, nenechá si do ničeho mluvit
Informant č. 3	Ano	Výbušná povaha po matce (nevlastní otec ji to vyčítá)
Informant č. 4	Ano	Vybírá si špatné typy mužů (jako matka) Kopíruje nevědomě matčino chování
Informant č. 5	Ano	Dříve sklon k alkoholu a násilí (jako otec)
Informant č. 6	Ano	Nedokáže být dostatečně rozhodný ve vztazích (jako matka)
Informant č. 7	Ano	Nežije s otcem své malé dcery, dceři chybí mužský vzor
Informant č. 8	Ano	Je nepořádná jako její matka – otec tuto vlastnost na matce neměl rád

Tematický celek opakování chyb rodičů souvisejících s rozvodem zachycoval chybné vlastnosti, chování nebo i způsob života, jaký v minulosti vedli, nebo v současnosti žijí

všichni zúčastnění v šetření. Každý z nich odpověděl, že nějakou chybu související s rozvodem opakuje. Odpovědi byly spíše rozmanité, shoda byla pouze u dvou v agresivním a násilnickém chování. Oba dotazovaní sdělili, že se jednalo o vlastnosti otce, které také v průběhu celého rozhovoru označili za jedny z hlavních důvodů, proč došlo k rozvodu, nebo se toto chování výrazně na rozvodu podílelo. Často se jednalo o vzory chování nebo o intelektuální vlastnosti. Všechny jsou jednotlivě zmíněny v tabulce nad tímto textem.

Jeden informant zmínil jako chybné chování zamlčování informací, které podle svých slov převzal od otce. Na toto chování je upozorňován okolím, sám jej nevnímá. Přesto připouští pravdivost tvrzení okolí. Matka ho upozorňuje, že zamlčuje informace, které jí připadají důležité, pro informanta jsou však nepodstatné a nevidí důvod, proč je sdělovat. Jeho otec matce po dobu dvou let lhal ohledně svého nemanželského vztahu, je tedy možné, že matka je až příliš ostražitá.

I1: *„Ty jo, to jsi mě zaskočila. Já totiž jako asi nevnímám, jestli je něco, co po nich opakuju. Občas to takhle v okolí slyším, že třeba opakuju chyby táty, že třeba občas něco zamlčím nebo tak, ale mě to nepřijde podstatné to říkat, tak to neřeknu. Takže zase spíš si myslím, že by to líp posoudil někdo jiný, já to totiž nevnímám. Ale asi jo, mají pravdu, někdy to dělám.“*

Informantka č. 4 uvedla jako chybnou vlastnost špatný výběr mužů – partnerů. Na otázku, zda existuje ještě něco, co opakuje a vnímá jako chybné, odpověděla, že ačkoliv dříve proklamovala snahu být v dospělosti jiná, odlišná oproti matce, dnes vnímá velmi podobné, ne-li stejné chování. Připouští převzetí vzorců chování z rodiny.

I4: *„Víš co, je to prostě to, co si z dětství bereš, nějak tě vychovají a ty se podle toho chováš i v dospělosti. Ted' jsem taky máma a vzpomínám, jak jsem hlásala, že já nikdy, nikdy nebudu taková jako moje máma. A hele, co ted'. Jsem naprosto stejná jako ona, mám o své dítě strach, jsem přísná a stejný to bude i v těch vztazích. Kopíruju to nevědomky, to co dělala máma.“*

Další účastnice šetření označila svou nepořádnost jako stejné chování, které kopíruje po matce, a otec tuto vlastnost matky neměl rád.

I8: „*Jsem taky trochu bordelářka, teda někdy no... Táta to na mámě neměl rád.*“

Dotazovaný muž vypověděl, že není dostatečně rozhodný ve vztazích, toto stejné chování připisuje své matce. Ona sama prý také nebyla dostatečně rozhodná, co se týká vztahu s informantovým otcem. Jeho samotného už také několikrát toto konání dostalo do svízelných situací ve vztazích.

I6: „*Možná jsem po mamce nerozhodný, nedokážu se i ve svých vztazích k něčemu hned rozhoupat, trvá mi to a asi mi to i škodí pak. Nedokážu udělat rázný krok, to mamka ho měla udělat dávno, když si na ni táta začal dovolovat a možná by to pak nedosáhlo těch extrémů.*“

Často také dotazovaní uvedli nevědomost konání těchto chyb. Jsou na ně spíše upozorňováni okolím, především pak tím blízkým. Oni sami ani nemusí vnímat nedostatky takového konání, nemusí si je uvědomovat. Velmi se zde promítají naučené vzorce chování do odpovědí. Informanti kopírují takové chování, jaké bylo v domácnosti standartní, a často ho u svých rodičů viděli.

Je třeba podotknout, všemi rozhovory se nesly odpovědi, ze kterých bylo zřejmé, že se jedná o poučení do budoucího života, jako bylo například vhodný výběr protějšku, snaha nerozvádět se a ušetřit své vlastní děti rozvodovému procesu. Také jedna informantka si nese do budoucího života postoj, že nechce děti. Alespoň teď to tak cítí, tento náhled projevila v průběhu rozhovoru bez položení otázky. Opět se zde promítá nejen vlastní dosavadní selhávání jejích vztahů, ale i rozpad obou manželství její matky. Ona sama dle svých slov je spokojená se svou prací, se svými zájmy a rodinu nepovažuje jako důležitou. Je si vědoma, že může být středem kritiky ostatních, že nechce jako žena naplňovat tradiční roli matky, ale trvá si na svém stanovisku a vnímá ho jako přínosné.

Tabulka č. 16 Přínos rozvodu pro informanty

Informant číslo:	Ano / ne	Přínos rozvodu pro informanty
Informant č. 1	Ano	Je samostatnější než před rozvodem; nechce se sám rozvádět
Informant č. 2	Ano	Rozvod a jakékoliv neshody rodičů dítěti škodí
Informant č. 3	Ano	Nechce vstupovat do manželství, aby se vyhnula rozvodu
Informant č. 4	Ano	Osamostatnění; ví, jak se její dcera cítí, když se její rodiče rozvedli
Informant č. 5	Ano	Nechce se sám rozvádět
Informant č. 6	Ano	Rozvod je především o finančním vyrovnání, které by se mělo řešit už před sňatkem (např. předmanželská smlouva)
Informant č. 7	Ne	Asi nic
Informant č. 8	Ano	Chce mít takového manžela, aby se nemusela rozvádět

Odpovědi informantů se výrazně shodovaly s poznatky z předchozích otázek o pozitivním, či negativním vlivu rozvodu do budoucna. Často se vyskytoval názor o snaze vyhnout se právě rozvodu ve vlastním osobním životě. Zároveň přinesl dvěma dotazovaným přínos v podobě osamostatnění a to vnímají oba informanti jako pozitivní přínos do jejich života.

I4: „Upřímně řečeno, mně rozvod rodičů sice mnoho vzal, ale určitě mi něco i přinesl, sice to negativní se nabízí jako mluvit o tom samo, ale určitě najdu i přínos, to jo. Třeba právě to, že jsem se postavila na vlastní nohy, to osamostatnění, když jsem byla na vysoký, to mně hodně pomohlo, přestala jsem spoléhat na pomoc druhých a taky mi stouplо sebevědomí, že se dokážu spoléhat sama na sebe, to je pro mě určitě super.“

Pouze jedna dotazovaná osoba odpověděla, že nevidí žádný přínos. Tento rozvod rodičů lze ve srovnání s ostatními informanty označit jako velmi klidný, bez žádného násilí, finančních problémů rodiny a dalších. Dle těchto skutečností lze usoudit, že pokud rozvod probíhá v klidu a dítě není příliš zatáhnuto do problému v manželství, je pro něj podstatně snazší přijmout tuto skutečnost s menšími vlivy na jeho život.

Pokud rozvod doprovází nevhodné projevy chování, jako je například agrese a fyzické násilí, je tím dítě poznamenáno a tím se liší i jeho názory na rozvod a jeho případný přínos do jeho vlastního života.

I2: „Přínos, jo? Já nevím, spíš mně to ve finále vzalo iluze, protože rozvod a různé hádky a tak ve mně vyvolávají pocit, že mně to kdeco vzalo. Já si myslím, že rozvod a ty okolnosti, když jsou jako u nás v rodině, jakože špatný, tak ty dítěti akorát škodí. Já si z toho vzal tohle, že prostě rozvod dětem škodí a proto je dobrý mu zamezit, jak to jen jde.“

Obecně lze říci, že z odpovědí informantů vyplývá jejich zkušenost o tom, že rozvod je něco nepříjemného a doprovázeného negativními skutečnostmi, proto se mu raději chtějí ve svém vlastním životě vyhnout.

Tabulka č. 17 Co si informanti myslí, že by bylo v jejich životě jinak, kdyby se jejich rodiče nerozvedli

Informant číslo:	Co si informanti myslí, že by bylo v jejich životě jinak, kdyby se jejich rodiče nerozvedli
Informant č. 1	Byli by rodina – lepší stav Žádné dělení majetku, nebyl by špatný vztah informanta a nové partnerky otce
Informant č. 2	2 verze:horší situace - agresivita otce (reálnější) X lepší situace – zlepšení otcova chování (nereálná)
Informant č. 3	Biologický otec – vše jinak, ale nezná ho a nedokáže odhadnout Nevlastní otec – více styku a financí
Informant č. 4	Neví ani, jak to vypadalo před rozvodem; asi by bylo vše jinak, více styku s otcem
Informant č. 5	Byli by spolu – rodina, žádné konflikty se sousedy (rodiče nové partnerky otce)
Informant č. 6	Bylo by to peklo – otec by dál týral matku, musel by odejít z domu
Informant č. 7	Více styku s otcem, nerozdělený majetek
Informant č. 8	Bylo by fajn, kdyby byli spolu, ale pouze za předpokladu, že by se nehádali jako před rozvodem, to informantce vadilo

Odpovědi u otázky, co si informanti myslí, že by bylo jinak, kdyby se jejich rodiče nerozvedli, se značně liší. Odpovědi odráží to, co často bylo příčinou rozvodu, respondenti vnímají negativně. Shodují se hlavně v názorech většího styku s rodiči a vidinou toho, že by byli všichni opět rodina.

I1: „Určitě by to asi bylo lepší, když nad tím tak přemýšlím, naši by byli spolu, žádné dělení majetku a celkově bysme byli víc rodina, to teď už nejsem prostě. Jako určitě si myslím, že by to bylo o dost lepší. Beru to teď, jak to je, ale bylo by to asi lepší.“

Zároveň u obou informantů, kde se nacházelo jak fyzické, tak i psychické týrání, že by se jednalo o prodlužování špatné životní situace, ne-li její zhoršení.

I6: „Bylo by to peklo, musel bych z domu, tam se to nedalo už přežít a určitě by se ani nic nezměnilo. Táta by dál týral mámu a to by se nedalo, buď by skončila na blázinci, nebo nevím. Jsem rád, že jsou od sebe a mamina se opět vrací zpět do života i po tom jejím psychickém kolapsu. A myslím si, že ty nervy měla ještě z táty, že se to projevilo až časem, ale měla to určitě z něj. Já jen když si na to vzpomenu, tak mi je blbě, to si nikdo nedokáže ani představit, co se u nás dělo.“

Také dvě dotazované ženy, jejichž rodiče se rozvedli velmi brzy, často hned po jejich narození vypovídají o tom, že nemají povědomí, jak to vypadalo ve vztahu otce a matky před rozchodem, a neumí si představit ani žádnou změnu. Ta, která poté našla roli otce u druhého manžela matky, spíše porovnává právě tyto vztahy.

I3: „Ono je to těžký, u toho prvního manželství s mým biologickým otcem by asi bylo všechno jinak, ale nedokážu odhadnout, protože ho moc neznám.

U druhého manželství je to tak už nějak po rozvodu v klidu, mamka se s tatškou normálně vidají, řeší spolu věci ohledně bráchovy školy, občas nám tatka přijde i něco do bytu opravit. Jako asi bysme byli víc spolu, mamka by měla i víc peněz. To je pravda, že po tomhle rozvodu, když jsme oba s bráchou už pak byli na střední nebo já na vysoký, tak měla celkem problém s penězi. Takže to by bylo určitě jiné, rodiče by dali dohromady víc peněz, než každý zvlášť. Ale jinak je to spíš o těch vztazích, vidali bysme se denně a to je už pasé. De facto jde o oddělení domácností, což s sebou nese hlavně finanční problémy.“

5.8 Doplnující informace

5.8.1 Nevlastní rodiče a nevlastní sourozenci

U šesti informantů bylo zjištěno, že po rozvodu si alespoň jeden z rodičů našel nového partnera a s tím buď měl další děti, nebo do vztahu přivedl tento nový partner děti ze svého předchozího vztahu. S novými partnery měli informanti problematické vztahy, až na jeden případ, kdy informantka nového muže její matky přijala za svého otce. Většinou šlo o problémy v upřednostňování nové rodiny a dětí z předchozích vztahů těchto nových partnerů. Tento fakt nesli informanti velmi těžce a často se velmi výrazně objevují v jejich odpovědích negativní postoje k těmto novým rodinám jednoho z rodičů. Zmiňovány byly také finanční nesnáze informantů v důsledku zakládání nové rodiny rodičů a také menší styk těchto rodičů s informanty. Velmi dobré vztahy navazovali informanti s nevlastními sourozenci, kteří s nimi žili od jejich narození v jedné domácnosti. Jedná se o mladší sourozence, se kterými vyrůstali od jejich narození. Zkoumání problematiky nevlastních rodičů a nevlastních sourozenců nebylo cílem této práce, proto jsem se jí blíže ve svém výzkumu nezabývala. Pouze je toto téma zmíněno v teoretické části a dále podány základní informace z výzkumu, kde se tato problematika prolínala se zkoumanými cíli diplomové práce. Tímto tématem se zabývá mnoho literárních titulů a výzkumů přímo na tento problém zaměřených.

5.8.2 Zkušenosti se sociální prací při rozvodu

Informanti vypověděli, že jejich zkušenost se sociálními pracovníky a pracovníci byly spíše negativní. Problém viděli především v tom, že sociální pracovník, pro ně cizí člověk, s nimi chtěl hovořit o tak citlivém tématu, jako byl rozvod sám. Často uváděli, že především nízký věk dotazovaných je uváděl do nepříjemných situací, které neuměli adekvátně vyhodnotit a sociální pracovník v nich vzbuzoval až hrůzu, že dítě bude rodičům odebráno. Vadil jim především přístup sociálních pracovníků, kteří rodinu nikterak neznali a dotazovali se informantů pro ně na nepříjemné informace. Pouze jeden informant uvedl, že sociální pracovnice a jejich společná spolupráce rodině výrazně pomohla k vyřešení sporů o péči o dvě nezletilé děti. Převažoval však názor o nepříjemných zážitcích spojených s šetřením sociálních pracovníků v rodině.

5.8.3 Doplnující odpovědi informantů

Tabulka č. 18 Doplnující odpovědi informantů

Informant číslo:	Doplňující odpovědi informantů
Informant č. 1	Nikdy o tom moc nepřemýšlel, ani s nikým o rozvodu rodičů nemluvil; nezabýval se nikdy tím, že by byla nějaká souvislost mezi rozvodem a jeho aktuálními problémy
Informant č. 2	Fajn povídání
Informant č. 3	Nikdy nemluvila o obou otcích (biologickém a nevlastním) dohromady – je to zvláštní pocit je porovnávat, napadají ji otázky na matku ohledně vztahu matky a biologického otce
Informant č. 4	Dříve měla problematické vztahy s otcem, poté si vše vyříkali a dnes jí otec a jeho žena pomáhají s hlídáním dcery
Informant č. 5	Dnes už o rozvodu s nikým moc nemluví, otevřel svou „komnatku“
Informant č. 6	Podle informanta by měla být větší osvěta o násilí; chybí mu příspěvky pro matky s dětmi, které se rozhodly z manželství odejít a začínají od nuly – stát podporuje násilí tím, že nejsou dostatečné možnosti dávek pro oběti násilí
Informant č. 7	
Informant č. 8	

Odpovědi informantů se shodovaly v tom, že osoby již o této problematice nemluví v současnosti, nebo ani nikdy nemluvili, respektive takto se vyjádřil jeden z dotazovaných. Pravděpodobně je to z důvodu neochoty, strachu či pocíťování nepříjemných pocitů při povídání si o tomto tématu. Často tyto věci uzavírají do sebe a nechtějí je s ostatními sdílet.

Velmi zajímavou odpověď vyslovil informant č. 6, podle kterého chybí v České republice možnosti finanční a jiné pro matky, které chtějí odejít z manželství, především z důvodu fyzického násilí i psychického týrání páchaného manžely, ale přitom nemají dostatek financí pro sebe a své děti, tak aby byly schopny uživit sebe i děti. On sám vidí tento nedostatek především jako podporu násilí ze strany státu. Toto tvrzení zakládá na vlastní zkušenosti, kdy jeho matka byla několik let pod silným psychickým tlakem jeho otce, ale protože měla velmi nízký příjem a nižší vzdělání, trpěla toto psychické týrání dlouhou dobu i kvůli dětem. Po jejím odchodu z tohoto manželství se projevilo dlouhodobé psychické týrání na jejím duševním zdraví a byla nutná psychiatrická léčba.

I6: „*Určitě by měla být větší osvěta u násilí v rodinách, ono to probíhá často tak skrytě, že si toho nikdo nemůže ani všimnout a hlavně, když má ženská na krku děti a málo peněz, tak se nemůže sebrat a jít, jak to všude radí, protože by skončila na dlažbě a děti v děčáku. Nejsou žádné příspěvky pro matky s dětmi, které se rozhodli z manželství odejít a začínají od nuly. Stát podporuje spíš to násilí tím, že nejsou úplně možnosti dávek pro oběti násilí, jako okamžitá pomoc, aby byla nízká rozvodovost, ale nepodpoří to potřebný...“*

Touto problematikou by se mohl zabývat záměr evaluace sociálních programů, respektive návrh s názvem Evaluace programů pro sociální začleňování rodin postihnutých rozvodem, podrobněji popsany v příloze této práce. Tento návrh byl vytvořen v předmětu Evaluace sociálních programů, vedeným PhDr. Martinem Smutkem, Ph.D..

5.9 Shrnutí výsledků

V této kapitole budou zodpovězeny hlavní výzkumná otázka a vedlejší výzkumné otázky, položené na začátku. Na základě výsledků vyzkoumaných dat budou souhrnně vyhodnoceny.

5.9.1 Hlavní výzkumná otázka

HVO: Jak rozvod manželství rodičů ovlivňuje jejich děti v sociálním začlenění ve společnosti?

Dle vyzkoumaných výsledků lze potvrdit vliv rozvodu na děti v jejich sociálním začlenění ve společnosti. Informanti ve svých výpovědích zmínili vliv rozvodu manželství jejich rodičů na jejich sociální začlenění hned v několika sférách jejich života, především se jednalo o rodinný život a manželské či partnerské svazky, kde jednají s mnohem větší opatrností ze strachu z rozpadu rodiny či samotného rozvodu jejich manželství. Byl vysledován i dopad na zakládání vlastní rodiny, informanti si počínají velmi opatrně, aby předešli podobným zážitkům, jaké sami prožívali, u svých vlastních dětí. U odpovědí informantů byl zaznamenán silný dopad rozvodu na vzdělání, především pak financování jejich studia na vysoké škole, s tím souvisí i jejich profesní zařazení. Také potvrdili pozitivní i negativní vliv rozpadu manželství rodičů na svůj minulý i budoucí život a to kromě rodinného a profesního života i v oblastech zadluženosti nebo drogové závislosti.

5.9.2 Vedlejší výzkumné otázky

VO1: Jak ovlivňuje rozpad rodiny důvěru informantů v rodinné vazby a partnerský život?

Informanti sdělili ve svých odpovědích, že často nevěří v manželství, vnímají jej pouze jako formální zajištění úředního dokladu o existenci jejich partnerského vztahu. Mnozí z nich právě z těchto důvodů netouží, nebo dokonce nechtějí vstupovat do manželského

svazku. Často se objevovaly odpovědi, že informanti nechtějí rozvod zažít ve svém vlastním manželství, nejen kvůli sobě, ale hlavně kvůli svým dětem. Naopak důvěru a hlavně touhu po rodinných vazbách neztratili. Buď proto, že jim rodina schází, protože o ni dle svých slov v důsledku rozvodu přišli, nebo ji berou jako vhodné prostředí pro výchovu dětí a celkovou vlastní existenci. Aby se vyhnuli rozvodu, chtějí si pečlivě vybírat partnera či partnerku pro svůj budoucí život. U dvou dotazovaných byl rozvod spíše nevyhnutelným a potřebným zásahem, jelikož chování otců bylo v obou případech velmi špatné.

VO2: Jaký vliv má rozpad rodiny na zakládání vlastní rodiny u informantů?

Kromě jedné informantky, která nevěří v dlouhodobé trvání vážných partnerských vztahů, ostatní uvedli, že se zakládání vlastní rodiny nebrání. Avšak nespěchají do manželství ani do plození vlastních potomků, spíše je odkládají na pozdější dobu. Pokud ale založí vlastní rodinu, chtějí se vyvarovat rozvodu, hlavně z důvodu, aby jejich děti byly ušetřeny bolestivých zážitků. V tomto slova smyslu především hovoří o negativních pocitech z rozpadu rodinných vazeb a nespolečné rodiny, než o samotném formálním ukončení manželství.

Dvě informantky mající již své vlastní děti uvedly, že rozvod rodičů je patrně ovlivnil v rodičovské roli, kdy se snaží zvládat situaci tak, jak jejich matky, nebo odstranit nedostatky, které v dětství v důsledku rozvodu pociťovaly.

VO3: Má rozvod rodičů vliv na vzdělání a pozdější profesní život informantů?

Obvykle byl zmiňován vliv rozvodu na financování studia na vysoké škole, jelikož rodiče si často nemohli dovolit a také nechtěli, aby jejich dítě po maturitě dále studovalo. Nepřímý vliv uvedl jeden z informantů, jehož nevhodné chování, pravděpodobně způsobené probíhajícím rozvodem a nežádoucím chováním otce, zapříčinilo vstup na méně prestižní střední školu, kde svých slov nedosáhl takové kvalifikace, jako na jiné, jím vybrané škole.

VO4: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně negativně ovlivnilo a zapříčinilo nějaký nezdár v jejich vlastním životě?

Informanti potvrdili, že u velké části z nich zapříčinil rozvod nějaký nezdar, často je zmiňováno nevystudování vysoké školy a problémy doprovázející studium na vysoké škole. Také se zde objevily informace o dluzích informantů a nedostatku financí, především po rozvodu nebo v dětství informantů. Příčinou sporů jsou v mnoha případech noví partneři rodičů, kteří nemají dobré vztahy s dotazovanými. Ojediněle se vyskytly i informace o psychosomatických potížích a také drogová závislost v důsledku ztráty zázemí a rodinných vazeb.

VO5: Vnímají informanti rozvod rodičů jako něco, co je výrazně pozitivně ovlivnilo v jejich životě?

Informanti se v důsledku rozvodu cítí psychicky odolnějšími a mnohem samostatnějšími lidmi. V tomto ohledu však mnoho příznivých aspektů rozvodu manželství rodičů nevnímají.

VO6: Opakují informanti nějaké chyby rodičů související s rozvodem, získali nějaký přínos z rozvodu rodičů?

Nechtějí opakovat chyby svých rodičů a pokud možno žít lepší život, ale uvědomují si, že občas tak činí a kopírují některé chybné chování rodičů. Co se týká přínosu, chtějí se vyvarovat rozvodu, špatnému výběru manžela nebo manželky. Zmínili však, že ačkoliv je rozvod velmi nepříjemný, nejedná se ale o takovou závažnost, jakou je například vážná nemoc a podobně. Podle jejich vyjádření se nejedná o tzv. konec světa.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak rozvod rodičů ovlivňuje osoby v jejich sociálním začleňování. Zjistila jsem, že všichni informanti pocítili určitý dopad rozvodu na nějakou sféru svého života, popřípadě životní etapu.

Informanti velmi citlivě vnímají rodinné vazby, kde označují rozvod jako jeden z činitelů, který jim vztahy s členy, ať už užší nebo širší rodiny, narušil. Proto by se rádi ve svém budoucím životě vyvarovali rozvodům pečlivým výběrem svého protějšku, nebo projevům chování, které jim přišly jako vztahově neakceptovatelné. Jestliže už u nich došlo k rozvodu a rozchodu s životním partnerem, v tomto výzkumu s otcem jejich dětí, chtějí obdobně zvládat situaci jako jejich matky. S tím rozdílem, že chtějí dítěti dát to, co ony samy postrádaly. U ostatních informantů bylo zjevné odkládání založení vlastní rodiny, odůvodněné většinou právě hledáním vhodných partnerů, a zajištění zázemí, které jim přijde pro rodinu adekvátní. V partnerských vztazích se nejvíce promítalo nějaké chování naučené od rodičů spojené s rozvodem, jež bylo označeno za nežádoucí a do jisté míry i pro tyto vztahy jako destruktivní.

V souvislosti s jejich profesním životem velmi často zmiňovali vysokou školu jako jednu z věcí, která díky rozvodu nebyla rodiči podporována většinou z finančních důvodů. Přímoú souvislost se současnou nebo poslední vykonávanou profesí spíše nevidí. V kontextu se studiem a jeho výsledky nejvíce uváděli právě nedostatek financí především u rodiče, kterému byli oni sami svěřeni do péče, a neochotu rodičů financovat studium.

Pozitivní vliv rozvodu vidí informanti v jejich osamostatnění, větší nezávislosti na druhých a psychické odolnosti, kterou obvykle projevili vyrovnáním se s rozpadem manželství rodičů a s jeho následky. Díky této životní zkušenosti získali nadhled a poučení do jejich vlastního rodinného života, ve kterém se chtějí vyvarovat především chyb rodičů a ideálně samotnému rozvodu.

U informantů jsem zjistila, že zásah odborníka, pokud vůbec byl, z řad sociálních pracovníků, psychologů nebo pedagogů u nich převážně vyvolával pocity strachu a neochoty hovořit s cizí osobou v nesnadných chvílích, kdy se vyrovnávali s realitou

rozvodu. Ačkoliv tyto osoby jim měly pomoci, oni sami je cítili spíše jako nepotřebnou, až nepříjemnou a nadbytečnou součást procesu rozvodu.

Na konci rozhovorů jsem u dotazovaných zaznamenávala, že oni sami příliš o rozvodu, jejich problémech s ním spojených a především o vlivu na jejich budoucnost nepřemýšleli a ani se obvykle s těmito myšlenkami nikomu nesvěřovali. Dle výpovědí komunikace o rozvodu spíše probíhala mezi dospělými, než že by byla směřována právě na děti.

Tento výzkum obohacuje odborníky v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a ostatní sociální pracovníky především v ohledu většího porozumění osobám, které si v dětství již prošly, nebo právě prochází rozvodem manželství rodičů. Také lepšímu povědomí o tom, co v důsledku rozvodu tyto jedince nejvíce zasahuje v jejich pozdějším životě. Zároveň vnímám jako přínosný poznatek do praxe, že děti se sociálními pracovníky a jinými odborníky, kteří v rodině v rozvodu zasahují, nerady komunikují a mají ostych nebo obavy z hovoru s nimi. Díky těmto výsledkům by měli sociální pracovníci, již významně zasahují do života dítěte, více vystupovat v souladu s požadavky dítěte a jeho zájmy, aby je nehodnotilo negativně, a zároveň komunikovat s dítětem tak, aby se cítilo co nejlépe.

Seznam použité literatury a zdrojů

Monografie a další odborné zdroje

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případová konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-246- 0139-7

HAMPLOVÁ, Dana (ed.); CHALOUPKOVÁ, Jana; SOUKUPOVÁ, Eva; SUNEGA, Petr; ZEMAN, Kryštof. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2007. ISBN 978-80-7330-128-6

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 4. preprac. a rozš. vyd. Praha: Portál. 2016. ISBN 978-80-262-0982-9

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi: Rozvod – děti – výživné*. 1. vyd. Plzeň: C. H. Beck. 2000. ISBN 80-7179-293-4

HUDECOVÁ, Anna. Osamelá matka ako klient sociálnej práce. In: JANEBOVÁ, Radka; KAPPL, Miroslav; SMUTEK, Martin, eds. *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-118-6

KAPPL, Miroslav; MUSIL, Libor. Teorie komunikativního jednání. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7

KRAUSOVÁ, Lucie; NOVOTNÁ, Věra. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: ASPI, a. s.. 2006. ISBN 80-7357-214-1

KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ, Radana; VACULÍKOVÁ, Jitka; PODANÁ, Alena. Jak žijí „samoživý“ (?): spokojenost s bydlením pohledem samoživitelek. *Sociální práce*. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

LÁZNIČKOVÁ, Milada; PLACHÁ, Veronika. Zkušenosti žen, které prožily domácí násilí, se zaměřením na vnímání od pomáhajících profesí. *Sociální práce*. 2016, roč. 16, č. 6, s. 78-85. ISSN 1213-6204

MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X

MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-897-0

MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a. s. 2002. ISBN 80-247-0332-7

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3

MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 2. rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X

NAVRÁTIL, Pavel a kol. *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7504-7

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9

NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1

NOVÁK, Tomáš; CORRADINIOVÁ, Simona; VYPUŠŤÁK, Radim. *Kontakt s dětmi po rozvodu. Jak nepřijít o dítě*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-910-6

NOVOTNÁ, Věra; FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha. 2009. ISBN 978-80-86723-77-8

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. 1.vyd. praha:Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7

TÓTHOVÁ, Jana. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. 1.vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2

WARSHAK, Richard A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8

Zákony a metodické příručky

MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. §655-975*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Leges., 2016. ISBN 978-80-7502-004-8

MPSV. *Manuál implementace: vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte: pro orgány sociálně-právní ochrany*. 1. vyd. Praha: MPSV. 2014. ISBN 978-80-7421-101-0

Internetové zdroje

BARTOŠOVÁ, Michaela. *Životní dráhy prvorodiček po třicítce: proč mít dítě později?*. [online]. 2007. [cit. 26. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/17b45c9c2abbb618fb5df44f02245e0c1409cdf2_zivotni-drahy-prvorodicek-po-30.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚRAD. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost*. [online]. 3. 10. 2016 [cit. 17. 11. 2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/47411902/1300691603.pdf/8a565466-a60e-4011-bdda-f3df6e929645?redirect=https%3A%2F%2Fwww.czso.cz%2Fcsu%2Fczso%2Fvyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky%3Fp_p_id%3D3%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dmaximized%26p_p_mode%3Dview%26_3_groupId%3D0%26_3_keywords%3Drozvodovost%26_3_structs_action%3D%252Fsearch%252Fsearch%26_3_redirect%3D%252Fweb%252Fczso%252Fkatalog-produktu-vydavame%26_3_y%3D0%26_3_x%3D0

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost*. [online]. 3. 10. 2016 [cit. 17. 11. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/47411902/1300691602.pdf/3543b462-a5ee-403e-8bf0-eae5b155a0c2?version=1.1>

JACKSON, Kate. *How Children Grieve — Persistent myths may stand in the way of appropriate care and support for children*. [online]. 2015 [cit. 26. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.socialworktoday.com/archive/030415p20.shtml>

KRAV MAGA GLOBAL. *Nenechte si ubližovat*. [online]. 2013 [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <http://nenechtesiuublizovat.cz/>

LABUSOVÁ, Eva. *Šťastní i nešťastní singles*. [online]. Listopad 2007 [cit. 17. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/clanky/singles.php>

LABUSOVÁ, Eva. *Hádky rodičů mohou dětem ublížit i prospět*. [online]. 2015 [cit. 17. 12. 2016]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/hadky-rodicu-mohou-detem-ublizit-i-prospet-148.html#hadka-jako-hadka>

NOVÁK, Jan A. *Prokletí nemanželských dětní*. [online]. 2013 [cit. 26. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=1561#>

PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY. *Uzavření manželství – formou občanského nebo církevního sňatku* [online]. 3. 3. 2014 [cit. 17. 11. 2016]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/183/186/4443.html#obsah>

SLOVNÍK SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Kolizní opatrovník*. [online]. 2016 [cit. 17. 1. 2017]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/kolizni-opatrovnik.html>

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Vliv rozvodu na duši a chování dítěte*. [online]. 2012 [cit. 26. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete-38.html>

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha A: Scénář rozhovorů

Příloha B: Ukázka rozhovoru a kódování

Příloha C: Záměr evaluace sociálního programu

Příloha A: Scénář rozhovorů

Informace o respondentovi:

1. Věk
2. Pohlaví
3. Dosažené vzdělání
4. Rodinné poměry v současnosti (počet dětí, rodinný stav)

Otázky:

1. Kolik ti bylo let, když se tvoji rodiče rozvedli?
2. Kolik dětí se v manželství narodilo (kolik máš z tohoto manželství sourozenců)?
3. Víš příčiny rozvodu, popř. jak se ti to snažili rodiče tehdy vysvětlit?
4. Působil nějaký profesionál (psycholog, pedagog, sociální pracovník atd.) nebo někdo jiný v rodině v době rozvodu a po něm?
5. Pociťoval/a jsi změny v chování rodičů k sobě v porovnání před rozvodem, v době rozvodu a po něm?
6. Pociťoval/a jsi nějaké změny v chování okolí v porovnání před tím, než se rodiče rozvedli a potom?
7. Připadal/a sis ve společnosti nějak znevýhodněn/a z důvodu toho, že rodiče se rozvedli, popř. naopak to mělo nějaké výhody?
8. Jaké vztahy s rodiči jsi měl/a před rozvodem a jaké jsou nyní?
9. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj partnerský život a jeho vnímání?
10. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj rodinný život a rodičovství a jejich vnímání?
11. Myslíš si, že rozvod tvých vlastních rodičů má vliv na tvé názory ohledně instituce manželství?
12. Měl rozvod nějaký vliv na tvé vzdělání (studijní výsledky, vstup na střední, vysokou školu, zanechání či neumožnění studia atd.)
13. Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj profesní život?
14. Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v negativním slova smyslu?
15. Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě negativně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?

16. Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v pozitivním slova smyslu?
17. Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě pozitivně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?
18. Myslíš si, že opakuješ nějaké chyby rodičů, které souvisí s rozvodem, popř. jaké?
19. Měl rozvod rodičů pro tebe nějaký přínos?
20. Co si myslíš, že by bylo ve tvém životě jinak, kdyby se tvoji rodiče nerozvedli?
21. Chceš něco ještě dodat k tomuto rozhovoru, co tě například napadá v souvislosti s tímto tématem?

Příloha B: Ukázka rozhovoru a kódování

Informant č. 1

Informace o informantovi:

- Věk - 24
- Pohlaví - muž
- Dosažené vzdělání – středoškolské s maturitou
- Rodinné poměry v současnosti (počet dětí, rodinný stav) – svobodný, bezdětný

T = tazatelka

I1 = informant č. 1

Otázky:

T: Ahoj, dnes jsme se sešli, abychom spolu hovořili na téma týkající se rozvodu tvých rodičů. Veškeré tvé odpovědi jsou anonymní a budou pouze použity pro účely vytvoření mé diplomové práce na téma „Dopady rozvodu na dítě“.

1. T: Kolik ti bylo let, když se tvoji rodiče rozvedli?

I1: No byl jsem asi **ve druháku na střední, takže asi těch 15 mi bylo**. Ono spíš šlo o to, že **oni se rozvedli kapku dýl, ale takový ty hlavní střety a odstěhování táty proběhlo v tuhle dobu, já to za sebe беру jako rozvod**. Nějaký to úřední potom už mě moc nebere, spíš prostě to, jak se rozešli, to byl pro mě rozvod jako takový.

2. T: Kolik dětí se v manželství narodilo (kolik máš z tohoto manželství sourozenců)?

I1: Mám ještě **bráchu, je starší**.

3. T: O kolik je starší a případně ho i popiš, jaký je, jaké jsou vztahy mezi vámi dvěma a jaké má třeba vztahy s rodiči.

I1: **Je mu teď už skoro 30 let**, žije v Praze a má se celkem fajn, protože dobře vydělává, jako vlastně má se hodně dobře, odešel odsud a asi udělal vážně dobře. Vystudoval vysokou ekonomickou, dělá manažera jedné známé firmy a celkově si žije podle svého. **Máme vztahy, bych řekl, dobrý, moc se teda nevidíme, ale jako když ještě žil s námi, tak jsme spolu hodně trávili čas a bylo to fajn. Dneska je dost zaneprázdněný svou prací, tak už je to chladnější, ale mám ho rád**. Na co, že ses ptala ještě?

4. T: Jaké má on vztahy s rodiči?

I1: (úsmev) Tak **on rozhodně hodně dobrý**, je to takovej mazlík. Je úspěšný, tak jsou rodiče na něj víc pyšný, než třeba na mě. On má sice svůj život už, ale stýkaj se a není mezi nima žádný problém, možná teda nemusí tátovu novou přítelkyni, to máme stejné.

5. T: Víš příčiny rozvodu, popř. jak se ti to snažili rodiče tehdy vysvětlit?

I1: **Tak příčina je jednoznačná a to je tátova nová milenka**. Sice mi teda tvrdil tenkrát, že už to mezi ním a mámou neklapalo, a proto se rozešli, ale prostě časem jednoznačně vyšlo najevo, že on **2 roky udržoval poměr s ní a doma mámě lhal**. Než to prasklo, tak se choval jako by nic, jako úplně normálně, nic nevypadalo na nějakou krizi. Naši to nejdřív moc nechtěli s náma řešit, jen jsem věděl, že jak se hádali, že je to kvůli nějaký smsce od ní a sám jsem **taky jednou viděl u něj na telefonu**, že mu psala, že se sice maj rádi, ale že přece on má rodinu a tak. Ale prostě jako nebylo pochyb, že důvod je prostě nová ženská. Navíc i časem pak máma sama začala o tom mluvit, že prostě ta nová byla důvodem.

6. T: Působil nějaký profesionál (psycholog, pedagog, sociální pracovník atd.) nebo někdo jiný v rodině v době rozvodu a po něm?

I1: **Ne**, tak naši se na všem dohodli a my už byli stejně dost velký. Oni s tím rozvodem asi **právě čekali na to, až nám bude mnohem víc**, takže tohle úřední se řešilo asi, až když jsem maturoval. Naši se nás ptali, kde a jak chceme žít, brácha už byl stejně v Praze, tak nebylo co řešit, já jsem chtěl zůstat hlavně doma v bytě, takže s mámou.

7. T: Pociťoval/a jsi změny v chování rodičů k sobě v porovnání před rozvodem, v době rozvodu a po něm?

I1: Jo tak **před tím, než ta tátova nevěra praskla, tak bylo všechno v pohodě, jezdili jsme na dovolený, máma normálně fungovala, táta taky, prostě normální**. Nic nenasvědčovalo tomu, že by bylo něco špatně. Naši spolu normálně i žili, prostě jako manželé, komunikovali, jezdili **na nákupy**. Dokonce vlastně v té době i předělávali byt, takže se všechno nově zařizovalo, jezdili spolu do Brna. **Pak když přišel ten jejich rozchod, tak jako jednoho dne prostě přišel za náma táta do pokojíčku a řekl, že odchází, že prostě už s mámou jako nemůžou být**. Tak nějak v klidu to vlastně proběhlo. Žádný vyložené scény nebylo, to fakt ne, tak jako v tichosti. Horší to pak bylo s mámou, tak to brala po čase hrozně špatně, byla taková nervózní i na mě, často brečela, někdy mi to tak trochu i vyčítala. No, a pak začala být najednou úplně jiná, přestala **každý víkend vařit a začala si žít svůj život, našla si nový koníčky**. Asi chtěla dokázat tátovi, že když on si žije svůj život, tak i ona to umí. Takže jako dřív nikam nelítala a teď najednou výlety, procházky, **jakoby se zahleděla do sebe**.

(informant se odmlčí)

Jako oba rodiče se potom změnili, byli takoví víc sebestřední. Každý na tom svém písečku a hotovo.

8. T: Bylo něco, co tě třeba v tu dobu štválo, zasáhlo tě to?

I1: No asi právě ty změny mě zaskočily, táta najednou začal žít se ženskou, co měla taky svoje děti, a on je bral, jako taky kdyby byly jeho, ale ona nás nebrala za vlastní. Spíš mi přišlo, tak jako kdyby chtěla ten náš styk omezit, pořád prosazovala a prosazuje ty svoje dětičky a táta musí asi taky. No a taky mě štválo, že brácha se sebral a tak nějak z té situace vymizel, takže sice měl klid, ale já až tolik ne.

9. T: Pociťoval/a jsi nějaké změny v chování okolí v porovnání před tím, než se rodiče rozvedli a potom?

I1: Docela jo, protože předtím jsme hodně drželi jako rodina při sobě, hlavně teta se strejdou z máminy strany. Jezdili jsme s nima a s bratránkami na dovolený a tak, a to najednou vymizelo. Teta totiž začla šíleně tátu nesnášet, za to co udělal mojí mámě, celkem ho i pomlouvala. Chápu, že bránila svojí ségru, ale někdy toho bylo až moc, třeba na ulici se nepozdravili. Nebo spíš ona ho nepozdravila, prostě ho začala nenávidět, a tak trochu to trvá i dodnes, se mi zdá, nebo teda nevím, už o něm nijak nemluví, ale jak to mají mezi sebou, nevím. Jinak jako sem tam občas se třeba někdo zeptal, jestli naši už nejsou spolu, že tátu někde viděli s tou druhou, ale jinak nic. Dneska je rozvod celkem běžná věc, nikdo to ani moc neřeší, protože skoro každý druhý manželství se rozvede. Takže spíš ta širší rodina. On i děda, jako táta mámy, pak nemusel tátu a babička taky ne. Prostě rodinný setkání se už konalo potom bez něj a bylo to takový už jiný. Chyběl mi tam, to určitě, občas. Závidím občas bratránkům a sestřenkám, že mají tu úplnou rodinu a ty výhody s tím spojené, dovolený, setkávání a celkově, že i ty finance jsou pak vyšší a těm dětem se i víc můžou koupit, než když si žije každý sám. Obzvlášť máma má malou výplatu a takhle to bylo znát, že je táta pryč, musela si najít i brigádu a pořídit malý byt, protože by větší neutáhla.

10. T: Připadal/a sis ve společnosti nějak znevýhodněn/a z důvodu toho, že rodiče se rozvedli, popř. naopak to mělo nějaké výhody?

I1: No jako asi na svém maturitáku, kdy táta strašně brzo z něj odešel, to mi jako bylo líto, protože si toho všimli třeba kámoši nebo tak, že tam není. Asi měl nakázaný příchod domů od tý novy, ale dodneška to nechápu, proč šel, všichni se tam výborně bavili. Máma si to taky užívala a určitě na něj neházela žádný hnusný pohledy nebo tak. To mi tenkrát přišlo, že ze slušnosti přišel, ale nebylo to ono, on se totiž umí bavit a tenkrát vůbec.

11. T: Jaké vztahy s rodiči jsi měl/a před rozvodem a jaké jsou nyní?

I1: Hlavně před rozvodem jsme byli rodina, teď jsme každý sám za sebe, jednotlivci prostě. Jako asi úplně dobré vztahy jako předtím nemáme. Ochladlo to. Neumím to nějak popsat. Každý z nás má svoje věci a ty si řeší, nejezdíme společně někam všichni, je to takový, že se spíš potkáme, pokecáme a konec. Vlastně jako se nesejdeme jako máma, táta, brácha a já. To prostě už není a to mi chybí.

12. T: A nějaké výhody to mělo?

I1: To asi žádné, jako v té společnosti vyloženě ne, naopak.

13. T: Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj partnerský život a jeho vnímání?

I1: No já sám nevím, asi jo, říká mi to každý, i máma, že ty vztahy mám takové divoké. Že sice umím mít rád, ale nedokážu si odpustit takový ten život toho svobodného člověka. Chci dál dělat svoje koníčky naplno a tak, jako táta vlastně. Jako asi by ses musela zeptat na jiných místech... (smích)

14. T: Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj rodinný život a rodičovství a jejich vnímání?

I1: Tak teď dítě ani nějak nechci, je zatím brzo a chci si vyřešit svoje věci a tak. Takže asi v tomhle budu řešit až časem věci, teď na to nemyslím. Nechci se tím ani zabývat, není proč. Jak jsem řekl ale, nechci, aby moje děti zažily rozvod.

15. T: Myslíš si, že rozvod tvých vlastních rodičů má vliv na tvé názory ohledně instituce manželství?

I1: Asi tomu míň věřím, že to vydrží, rozvádí se pořád někdo, tak nějak si myslím, že je to prostě jen papír. Nevím, jestli je potřeba mít papír na to, že s někým chci žít, spíš si myslím, že ne. Oni to většinou stejně hodně chtějí holky, se vdávat a tak.

16. T: Měl rozvod nějaký vliv na tvé vzdělání (studijní výsledky, vstup na střední, vysokou školu, zanechání či neumožnění studia atd.)

I1: Tak brácha vystudoval vysokou, já teda ne. Hned po maturitě, asi měsíc, jsem odjel do Německa za prací, asi zpětně si myslím, že jsem chtěl utéct od toho. Máma sice chtěla, abych šel na vysokou, ale taky docela tenkrát psychicky na tom byla špatně, pořád se řešilo majetkový vyrovnání a mě to už nebavilo. Strejda tam pracuje a je spokojený, tak mě to zajímalo a chtěl jsem taky si vydělat nějaké peníze. Asi na známky ve škole to vliv nemělo, odmaturoval jsem taky v klidu a s tou vysokou... Já nevím, třeba to tím bylo, že jsem tam nešel. Třeba co mě štve, že brácha dostal za maturitu foťák a já nic, protože to už naši nebyli spolu, tak jako pochválili mě, možná vzali na večeři, ale nebylo to jako u bráchy. Vzali to prostě jakože, dobrý, mám to a dál to neřešili. Táta byl asi i rád, že jsem na vysokou nešel, aspoň mi to tak přišlo.

17. T: Myslíš si, že rozvod rodičů má vliv na tvůj profesní život?

I1: Tak já jsem chvíli i dělal jinou práci než teď a asi **nemůžu vyloženě říct, že by na to rozvod měl vliv. Jen když jsem si chtěl podat přihlášku na vysokou, jako si ji dodělat dálkově u práce, tak mi naši řekli, že nevěří tomu, že bych to dokončil a hlavně jako bráchovi ji zaplatili, ale mě prostě už ne s tím, že na to ani jeden nemá peníze.**

18. T: Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v negativním slova smyslu?

I1: **Chvíli jsem s tátou nemluvil, nemám tu jeho novou zrovna moc rád.** Je to taková mrcha, vypočítavá. Taky, když jsem se z Německa vrátil, tak ona nebyla moc nadšená, protože v tom bytě, co jsem dřív bydlel s mámou, tak si ho pak jako majetkové vyrovnání vzal táta a nastěhoval tam i ji. Čili z našeho dětského pokoje byl najednou pokoj pro ty její dvě děti a my s bráchou jsme měli bývalou ložnici. No a jim se to samozřejmě nelíbilo, protože tím pádem museli spát na gauči v obývací místnosti. Takže když jsme se s tátou pohádali a já odešel z toho bytu na přechodnou dobu k mámě, tak si z toho za tu dobu udělali svoji ložnici s tím, že já už se nevrátím prostě. Ani mi nedali vědět. **Takže prostě nechťeli ani, abych tam byl, hlavně ona. Takže víc jak rok jsem bydlel u mámy v malém bytě 1+1. Teď už u táty v bytě nemám ani trvalý bydliště, beztak její práce.**

19. T: Dobře, já třeba vím, že máš nějaké svoje problémy, které ti celkem zamotali život. Můžeš třeba sdělit, o co jde a říci, jestli právě také nesouvisí nějak s tím rozvodem?

I1: Ty myslíš, asi ty finanční. Tak jako jo, trochu jsem **se zamotal do dluhů** a plácal se v tom, už je to lepší. Ale asi jo, **možná na to ten rozvod měl vliv**, protože **máma, když to prasklo, řekla, že se starala, když jsem byl na škole a malý, tak ať si s tím jdu za tátou a ať mi půjčí on, protože ona nemá peníze po rozvodu.** U ní bydlím, nic neplatím, a že mu všechno nechala v tom bytě, co jsme měli mít tam s bráchou pokoj. **Jenomže táta zase, že prej musel mámě vyplatit tu částku za byt a že si na to musel vzít půjčku, čili teď nemá peníze.** A hlavně si museli s tou novou vzít půjčku na nový auto, kterou splácí táta. **Tak nějak si mě přehazovali jako horký brambor. Nakonec mi pomohl až strejda.** Ale jinak oni moc teda ne. Dobře, máma mě u sebe nechala, táta mi sem tam dal nějaké peníze, ale to mi zrovna nestačilo, tak jsem si musel půjčovat. **Kdyby asi byli spolu, tak by se tohle nestalo asi. Hlavně máma pořád říkala, že v tomhle jsem po tátovi, že si neumím vystačit s tím, co mám.** No prostě, že já jako ta černá ovce jsem spíš po rodině táty a brácha, který je úspěšný, že je do máminy rodiny. Rozdělila to takhle a mě to štvalo.

20. T: Myslíš, že tedy rozvod měl vliv, na tvé finanční problémy?

I1: Ano, myslím, že tak trochu jo, spíš než rozvod, tak to, že nejsou spolu a že mi nepomohli. Že prostě jsem se v tom plácal a přehazovali si mě jeden na druhého a tím jsem se dostal do ještě větších problémů, které teď řeším.

21. T: A co třeba dalšího ve svém životě vidíš jako něco, co bylo v důsledku rozvodu.

I1: Asi to, že jsem byl blbec, tak nějak se neuměl v jednom vztahu chovat a ono to skončilo. Ale nechci to dál rozebírat, tohle je už příliš soukromá věc a ty to dobře víš.

22. T: Byla bych ráda, kdybys to přiblížil, ale nebudu tě nutit.

I1: Radši ne, tohle si chci nechat v sobě.

23. T: Dobře, když budeš chtít, můžeme se k tomu pak ještě vrátit. Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě negativně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?

I1: No tak jako, asi kdybych měl děti, tak bych nechtěl, aby zažily rozvod, ale zase na druhou stranu není to žádná tragédie, chvíli je to nepříjemný a pak se jde dál. Ale asi bych nechtěl, aby moje dítě tohle zažilo. Víc nějak nevím, co život přinese.

24. T: Měl rozvod vliv na nějakou tvou životní etapu, kterou výrazně ovlivnil v pozitivním slova smyslu?

I1: Jo tak jako, i když jsem odjel do toho Německa, tak mě to nemrzí, byla to fajn zkušenost, vůbec toho nelituju. Poznal jsem nové lidi, vyzkoušel si i práci, kterou dělám dodnes. Podíval se po tom městě a okolo. Tak nějak jsem se osamostatnil a docela na mě naši byli v té době i hrdý, že jsem tam byl. Ale jinak asi nic nemám pozitivního v tomhle slova smyslu.

25. T: Vnímáš rozvod rodičů jako něco, co tě pozitivně ovlivnilo do budoucna a popř. v čem?

I1: (informant chvíli přemýšlí) No, asi to, že vím, že se musím postarat sám o sebe, protože nikdo jiný to za mě neudělá. Ale jako není asi v tomhle případě co slavit, těžko říct, jak by to vypadalo, kdyby naši zůstali pospolu.

26. T: Myslíš si, že opakuješ nějaké chyby rodičů, které souvisí s rozvodem, popř. jaké?

I1: Ty jo, to jsi mě zaskočila. Já totiž jako asi nevnímám, jestli je něco, co po nich opakuju. Občas to takhle v okolí slyším, že třeba opakuju chyby táty, že třeba občas něco zamlčím nebo tak, ale mě to nepřijde podstatné to říkat, tak to neřeknu. Takže zase spíš si myslím, že by to líp posoudil někdo jiný, já to totiž nevnímám. Ale asi jo, mají pravdu, někdy to dělám.

27. T: Měl rozvod nějaký přínos?

I1: Naučil jsem se být samostatným, jak na mě všichni víceméně kašlali, tak jsem se mohl opřít akorát tak o sebe a to ti hodně dá. No a taky to byla zkušenost do života, žádná

zkušenost není tak marná, i když je špatná, nebo aspoň pro mě teda fakt byla. Každopádně **se sám nechci osobně rozvádět.**

28. T: Co si myslíš, že by bylo ve tvém životě jinak, kdyby se tvoji rodiče nerozvedli?

I1: **Určitě by to asi bylo lepší, když nad tím tak přemýšlím, naši by byli spolu, žádné dělení majetku a celkově bysme byli víc rodina, to teď už nejsem prostě.** Jako určitě si myslím, že by to bylo o dost lepší. Beru to teď, jak to je, ale bylo by to asi lepší.

29. T: Jaké máš vztahy s novými partnery a jejich rodinami?

I1: No tak **máminy vztahy tak nějak neřeším**, když měla ty chlapy, tak oni se nám do života moc nepletli, spíš takoví kamarádi to byli, měl jsem je i rád. Navíc u ní ani nebydleli, čili mě to nijak nezasahovalo. U **tátovy přítelkyně je to trochu horší, moc jsme si nasedli a asi je to i tím, že byla tou příčinou rozvodu.** Její děti, kluk je fajn, holka to je taková maminka, nevím, co k tomu dodat. Rozmazlená je a pořád se jí ve všem ustupuje... Nemáme sice konflikty, ale prostě přijel jsem z Německa a najedou, už byli v tom našem bytě, tak jako je беру normálně, ale nejlepší kámoši z nás nejsou. Prostě tak nějak v klidu.

30. T: A třeba širší rodiny těchto nových partnerů?

I1: **Tak s těma se většinou nestýkám, znám je maximálně od vidění** a ani moje babička nijak ty nové děti nepřijala jako svoje. Každý má svoje prarodiče a jezdí si za těma svýma.

31. T: Co bys k tomu ještě chtěl dodat mimo otázky, které zazněly, nebo co tě napadá?

I1: **Asi to, že jsem o tom moc nikdy nepřemýšlel a s nikým o tom ani nemluvil.** Bylo to takové, že **je to realita a moc jsem se nezabýval tím, co by, kdyby, nebo jestli nějaké moje současné problémy s tím souvisí.** Takže asi to, že o tom takto mluvím poprvé, ani naši nebo tak okolí, jsem s nima o tom nemluvil. Nechtěl jsem to moc řešit a teď poprvé se nad tím víc zamýšlím.

T: Moc ti děkuji za poskytnuté informace.

Příloha C: Záměr evaluace sociálního programu

Uchazeč o grant	Ústav sociální práce, Univerzita Hradec Králové Sídlo: Hradec Králové
Odpovědný řešitel projektu	Jméno: Lucie Příjmení: Mrázková E-mail: mrazklu3@uhk.cz Pracovní zařazení (funkce): Student magisterského studijního programu Sociální politika a sociální práce
Spoluřešitel(é)	Jméno: Příjmení: E-mail: Pracovní zařazení (funkce):
Datum podání projektu	2. 1. 2017
Doba řešení projektu	3 měsíce (1. 2. 2017 – 1. 5. 2017)

Název projektu:
Evaluace programů pro sociální začleňování rodin postihnutých rozvodem
Project Name:
Evaluation of Programs for the Social Inclusion of Families Affected by Divorce
Klíčová slova:
evaluace, rozvod, sociální začlenění, rodina, dítě, rodič, sociální program
Key Words:

Abstrakt: (cca 10 řádků)

Tento záměr evaluace sociálního programu je zaměřen na hodnocení sociálního začlenění rodin, které postihl rozvod manželství rodičů a nachází se v této rodině nezletilé dítě nebo děti. Zabývá se hodnocením informovanosti dospělých o možnostech pomoci při krizi způsobené rozvodem. Zda lidé vědí, kde mohou pomoc v sociálních službách hledat a jaké možnosti pomoci lze poskytnout. Také evaluace zjišťuje, jaké potřeby mají současné rodiny postihnuté rozvodem, zda současná nabídka sociálních služeb je dostatečná pro tyto rodiny, nebo jestli je třeba zařadit v rámci této problematiky do poskytování sociálních služeb i nové služby. Evaluace probíhá formou kvantitativního výzkumu, kdy jsou respondentům podány k vyplnění dotazníky. Cílovou skupinou jsou osoby, které prošly, nebo právě prochází rozvodem. Osoby nejsou omezeny věkem, pouze se musí v manželství vyskytovat jedno nebo více nezletilých dětí.

Abstract: (approx. 100 words)

The intention of the social program evaluation is aimed at assessing the social inclusion of families who have suffered a parental divorce and is located in the family of a minor child or children. It deals with the evaluation of the awareness of adults on how to help in a crisis caused by divorce. Whether people know where they can help in social services to look for and what options can help provide. Also evaluation of figuring out what needs are present, families affected by divorce, whether the current range of social services is sufficient for these families, or whether it should be included within this issue in the provision of social services and new services. Evaluation takes the form of quantitative research, where respondents were given questionnaires to fill out. The target group are people who have gone through or is going through a divorce. Persons are not limited by age, only to be married occur one or more minors.

Hlavní cíl evaluačního projektu

Cílem evaluačního projektu je:

Zjistit, jaká je informovanost o poskytování sociálních služeb v oblasti rodiny, která prochází nebo prošla rozvodem.

Hlavními evaluačními otázkami jsou:

Jaké potřeby mají rodiny postihnuté rozvodem v oblasti sociálních služeb?

Jak jsou lidé informováni o možnostech pomoci v sociálních službách?

Vybrané dílčí otázky navrhovaného evaluačního projektu:

Jaké sociální služby lze dle respondentů využít v rámci krize v důsledku rozvodu rodiny?

Na koho/jakou instituci je možné se obrátit v případě potřeby pomoci v oblasti sociálních služeb?

Kde mohou respondenti hledat informace o možnostech pomoci v rámci sociálních služeb?

Zdůvodnění návrhu a kontext výzkumu (background), metodologické ukotvení

Zdůvodnění navrhované evaluace a kontext

Současnost s sebou přináší tzv. krizi rodiny, kdy velmi často dochází k rozpadu rodin, odloučení partnerů, vychovávání dětí pouze jedním z rodičů. V důsledku vysokého počtu rozvodů rodin, kde vyrůstají nezletilé děti, je třeba se zabývat otázkou, zda tyto rodiny z důvodu rozvodu netrpí často krizí, se kterou by jim mohly pomoci sociální služby. Krize v rodině v důsledku rozvodu může mít negativní vliv i na vývoj dítěte, které se může stát hůře sociálně adaptabilní. Rodina prožívá složitou situaci, kdy jeden z partnerů odchází od rodiny a s tím mohou souviset další náležitosti, které situaci zhoršují.

Často se jedná o nedostatek finančních prostředků v důsledku odchodu jednoho z manželů, což může rodina řešit mnoha způsoby, např. půjčkami. Zde ale hrozí reálné riziko zadluženosti a v dlouhodobém časovém horizontu i spadnutí do tzv. dluhové pasti.

Dále potom má nedostatek financí i za následek horší přístup nezletilých ke zdrojům, což je může poškozovat i v kolektivu. Například z důvodu nedostatku peněz se nemohou účastnit některých aktivit ve škole (sportovní kurzy, výlety, divadla atd.), nemohou vlastnit podobné věci, jako mají jejich spolužáci nebo kamarádi (mobilní telefon, hračky, atd.). To zhoršuje jejich pozici v kolektivu, ze kterého mohou být na základě těchto atributů vyloučeny. Vyloučení ze strany vrstevníků z kolektivu s sebou přináší i psychické strádání, dítě tedy netrpí jen rozpadem rodiny, ale může trpět právě tímto vyloučením. V tomto případě může dojít k poškození sociálního vnímání u dítěte. Přátelský vztah mezi dětmi lze vnímat jako podpůrný ve složitých situacích, kterým rozvod bezesporu je, a pokud přátelé v životě dítěte chybí, může postupně docházet k různým psychickým potížím v důsledku frustrace ze ztráty blízkých osob dítěte.

Ve chvíli, kdy dochází k rozvodu a jeho součástí je i nezletilé dítě, je třeba, aby dospělí jedinci hlídali změny, které se u dítěte projevují a v případě nutnosti adekvátně zasáhli. Pokud si nejsou jisti, jak dítěti pomoci, měli by vyhledat odbornou pomoc. Problém některých z nich však spočívá v tom, že se o pomoc bojí nebo stydí požádat. Je tedy nutné veřejnosti vysvětlit, že v případě nouze lze bez obav vyhledat odbornou pomoc, která jí poskytne adekvátní pomoc, nebo případně odkáže na příslušné pracoviště, kde lidé mohou o tuto pomoc požádat. Informovanost obyvatel České republiky je nutná z důvodu ochrany nezletilých dětí, jejichž sociální vývoj může být právě kvůli rozvodu narušen, což se dále může projevit i v dospělosti. Takové děti mohou mít i v pozdějším věku zkreslené vnímání o společnosti, mohou být náchylnější ke konání trestné činnosti, braní drog, násilí nebo k různým psychickým poruchám v důsledku frustrace.

Kromě dětí se rozvod týká především dospělých. Pokud partner výrazně trpí ztrátou toho druhého je vystaven psychickému vypětí, které může řešit i nepříliš vhodným způsobem jako je pití alkoholu, vybíjení si zlosti na dětech, zanedbávání péče o dítě aj. Jestliže si je dospělý vědom, že v nějaké oblasti selhává, opět je dobré, aby navštívil odborníka a nevystavoval dítě dlouhodobému působení jeho nevhodného chování.

Nejen samotní aktéři rozvodu by se měli zajímat o negativní následky, které rozvod mohl způsobit, je třeba informovat i širokou veřejnost, že může pomoci svou radou. Tedy kromě lidí postihnutých rozvodem by měli být i ostatní občané České republiky seznámeni o možnosti využití sociálních služeb v případě jejich potřeby. V případě, že

je člověk ve stresu v důsledku rozvodu a jeho následků, může vnímat situaci zkresleně a nemusí si ani připouštět, že nějakou pomoc skutečně potřebuje. Pokud si to však uvědomuje jeho okolí, může mu nabídnout informace, kde takovou pomoc najde. Je tedy důležité, aby s možnostmi sociální pomoci byli seznámeni všichni.

Je vhodnější a pro státní pokladnu levnější preventivně informovat obyvatele než řešit následky způsobené dlouhodobým působením negativních vlivů. Nehledě na vedlejší efekt mezilidské solidární pomoci, který tato forma pomoci ze strany laické veřejnosti může s sebou přinést. Předjít následkům způsobených absencí pomoci je jedna z vizí tohoto projektu.

V literatuře postrádám informace o tom, jak na tom česká populace je s využitím sociálních služeb v rámci rozvodu a také vzhledem k poměrně častým rozvodům ve svém okolí vnímám silný nedostatek informací, kde hledat pomoc a jakou, nebo o jaký druh pomoci lze vůbec zažádat.

Percipované problémy

Jedním z problémů, kterým se bude šetření zabývat, je informovanost oslovených o tom, jak je možné získat sociální služby, pokud uznali, že je ve své situaci potřebují. Tedy, kde mohou potenciální klienti požádat o pomoc sociálních služeb, jestliže se dostali do složité situace, ve které si sami nedokážou pomoci. Zda si respondenti myslí, že tyto informace najdou na webu, případně na kterých úradech či institucích. Zda je nejdříve nutné podat nějakou žádost nebo stačí osobně navštívit nějakého pracovníka a jemu sdělit své potřeby. Je třeba zachytit, jaké povědomí má veřejnost o vyhledávání a možnosti získání sociálních služeb.

Dále bude dán zřetel na zjištění o povědomí, jaké služby je možné lidem postihnutých rozvodem poskytnout, zda lidé vědí, jaký druh pomoci sociální služby jim mohou nabídnout v rámci České republiky. Účelem je vytvořit určitý rámec služeb, o kterých si lidé myslí, že je sociální složky poskytují a je možné si o ně zažádat.

Pozornost bude věnována také vlastní zkušenosti právě s informovaností v době, kdy respondent pomoc sociálních služeb potřeboval. Jak tehdy postupoval, kde získal

informace, případně od koho, a jak se lišila jeho představa o možnosti poskytované pomoci s realitou. Osobní zkušenost je nezaměnitelná a odráží velmi dobře skutečnost, do které se člověk při prožívání krize v důsledku rozvodu dostává. V dotazníku bude respondent tázán na samotný průběh informovanosti o možnostech sociálních služeb, a pokud je využil, jaké typy pomoci očekával, jakých se mu reálně dostalo a jak s nimi byl spokojen. Rozhodně je dobré zařadit mezi otázky i ochotu odborníků sociálních služeb poskytovat nejen samotné služby, ve kterých jako odborníci pracují, ale i kontakty na jiné služby, které by klientovi usnadnily jeho přístup k pomoci.

Výzkum se bude také zaměřovat na subjektivní vnímání potřeb rodin, které prochází nebo již prošly rozvodem. Respondent bude tázán na otázky spojené se subjektivním vnímáním potřeb v dané době, které pociťoval jako podstatnou součást pomoci, jaké se mu v této oblasti dostalo pomoci a v jaké naopak ne. Cílem výzkumu je také pokrýt potřeby, kterých se lidem v rámci sociálních služeb nedostává a oni sami je považují za důležité, ne-li klíčové v procesu pomoci. Tyto druhy pomoci mohou být dány lokalitou, etnickou příslušností, věkem, počtem nezletilých dětí v rodině, aktivitou sociálních služeb v dané oblasti, pohlavím atd.

Téma občanské solidarity sice není primární pro tento projekt, ale je možné, že v mnoha odpovědích se vyskytne právě pomoc ze strany široké rodiny, blízkých přátel nebo jiných lidí, kteří respondentům pomohli v nelehké životní fázi. Je nutné i s touto formou odpovědí počítat a na základě toho se dá i zjistit, jak na tom jsou lidé v této zemi s pomocí druhým, a zda se jedná opravdu o nezištné pomáhání, nebo je to krajní nouze, protože chybí pomoc ze strany sociálních služeb.

Kromě všech výše zmíněných problematik se šetření zaměří i na vnímání aktuálních potřeb při rozvodu, tak jak jej vnímali respondenti v dané době a jak vnímají tyto potřeby s odstupem času teď. Jestli ty potřeby, které tehdy měli, byly opravdu ty nutné, nebo zda by jednali dnes jinak a proč. Právě zde se může odrazit i časový horizont, během kterého respondenti změnili svůj názor na situaci ohledně rozvodu a bezprostředně po něm.

V neposlední řadě bude zjišťována spokojenost se sociálními službami, které jim byly poskytnuty, případně jakou formou. Pokud byli respondenti s něčím nespokojeni, tak budou tážáni, co konkrétně jim vadilo. Vymezení spokojenosti lze v dotazníku docílit pomocí škály 1-5, formou suplovaného známkování jako ve škole, kde 1 je hodnocení

pro největší spokojenost a 5 pro absolutní nespokojenost. Právě u odpovědí označených cifrou 4 a 5 bude odpověď možné doplnit vlastním upřesňujícím komentářem, s čím přesně byl respondent nespokojen. Toto může po vyhodnocení vyhodnotit kvalitu poskytovaných služeb z pohledu klientů a dále posloužit ke zkvalitňování sociálních služeb a jejich poskytování.

Tím, že předvýzkum bude informace získávat i u odborníků, poskytovatelů sociálních služeb, je možné, že dotazník by mohl být výrazně ovlivněn jejich pohledem na věc. Důraz je nutno v tomto případě dát na pilotní výzkum, tedy předložení dotazníků potenciálním respondentům, kteří mohou zpětnou vazbou tazatele upozornit na nesrozumitelnost otázek nebo odpovědí, na nevýznamnost některých otázek či odpovědí a podobně.

Na závěr je nutno zmínit, že tento výzkum je primárně zaměřen na osoby s českým občanstvím nebo dlouhodobě žijící na území České republiky.

Přínos navrhované evaluace – důvody pro financování studie

Přínosy navrhované evaluační studie lze spatřovat v:

- a) zlepšení kvality sociálních služeb a jejich účinnějšímu zaměření
- b) zjištění rozsahu informovanosti veřejnosti o sociálních službách
- c) zlepšení situace rodin postihnutých rozvodem v důsledku poskytnutí adekvátních sociálních služeb

Předpokládaným klíčovým přínosem evaluačního projektu je pro hodnocený program (intervence), případně pro klienty, pro sociální vědy a společnost:

Zlepšení sociálního začlenění rodin postihnutých rozvodem

Metodologické ukotvení

Pro realizaci výzkumu je nejdříve potřeba obstarat určité informace od profesionálů, kteří se tematikou potřeb rodin postihnutých rozvodem zabývají. V tomto případě se jako nejlepší způsob sběru dat jeví kvalitativní metoda. Formou rozhovoru se výzkumník dozví nejdůležitější informace a nejčastější problémy a potřeby osob, které potkal

rozvod. Tento první krok vytvoří určitý rámec informací, ze kterých později výzkumník bude vycházet při tvorbě dotazníku.

Druhým krokem je vytvoření dotazníku, který bude dál distribuován mezi respondenty. Dotazník musí obsahovat jasné a zřetelné otázky a dostatečné množství jasně definovaných odpovědí, aby si respondent mohl dle svých potřeb a názorů vybrat. Dotazník nesmí být zbytečně dlouhý, aby respondenta neunavil a předešlo se zkreslení tím, že respondent bude chtít mít dotazník co nejdříve hotový a nebude dostatečně otázky a odpovědi číst a přemýšlet nad nimi. Zároveň ale nesmí být ani příliš krátký, aby zjistil co nejvíce informací a byl účelový. Měl by také obsahovat informace o respondentovi, především se jedná o pohlaví, věk, vzdělání, povolání a další. Pro účely co nejefektivnějšího zpracování je dobré zařadit také počet a věk nezletilých dětí v rozvádějící se rodině, délka trvání manželství a případně i důvod rozpadu manželství. Tyto poznatky jsou důležité především z hlediska statistických dat, která budou v závěrečné zprávě moci odhalit i možnou spojitost určitých potřeb v kontextu věku respondenta, délky trvání manželství, počtu nezletilých dětí v rodině atd. Tyto informace mohou být ve vyhodnocení dotazníků velmi důležitým aspektem a proto je potřeba na ně nezapomenout.

Dalším krokem realizace výzkumu je určení si cílové skupiny. Tedy je třeba vytvořit určité kvóty, které musí zúčastnění respondenti splňovat, aby mohli být do výzkumu vhodně zařazeni. V tomto konkrétním případě je jeden z požadavků alespoň jedno, nebo více nezletilých dětí v domácnosti rozvádějícího se páru. Jedná se o prvek, který je povinný, pokud chybí, takový dotazník nebude zařazen k výzkumu. Co se týká věku, cílem tohoto výzkumu je zpracovat data od lidí různého věku, tedy neomezovat se na nějakou věkovou skupinu. Dále potom je důležité pohlaví, ve výzkumu bude brán zřetel na poměrné zastoupení dotazovaných mužů a žen, stejně tak různý stupeň vzdělání respondentů by se v šetření měl vyskytovat v poměrném zastoupení. Cílem výzkumu je zahrnout co nejrozmanitější znaky populace, aby nedošlo ke zkreslení výsledků v důsledku zkoumání pouze určité skupiny lidí podle vzdělání. Informace o povolání jedince může mít v šetření opět významný vliv vzhledem k různému finančnímu ohodnocení určitých profesí bez ohledu na vzdělání. V tomto ohledu je důležité i poměrné zastoupení krajů, silně by výzkum mohla ovlivnit zaměstnanost dané oblasti,

možnosti různých nízkoprahových center a podobných organizací v lokalitě.

Práce přímo v terénu vyžaduje odvahu výzkumníka oslovit potenciální respondenty, předpokládaný počet respondentů je asi 800 lidí. Informace o rozvedených osobách lze získat s odkazem na tento výzkum na matrikách či u soudů nižší instance, které se jimi nejčastěji zabývají. Zde bych ale klidně využila metodu sněhové koule, tedy získávání dalších respondentů pomocí již oslovených. I zde je však nutné mít na paměti důležitost různorodosti oslovených, aby respondenti nebyli příliš homogenní.

Kvantitativní metoda sběru dat, zaměřená na výběr předem zadaných možností odpovědi je zvolena z důvodu lepšího obsáhnutí většího množství populace, kde by kvalitativní způsob sběru dat byl příliš finančně nákladný a časově náročný. Pro tento způsob výzkumu je důležité získat nejdříve poznatky v předvýzkumu, vytvořit si jistý rámec informací z populace, který je možné aplikovat právě na tento výzkum a poté jej realizovat.

Výstupem tohoto šetření je vytvoření závěrečné zprávy z vyhodnocených dat získaných z dotazníků.

Možné sledované znaky sociálního programu:

Informovanost o sociálních službách, využití sociálních služeb, průběh rodinné situace v rozvodu a po něm, role psychické zátěže

Diskuse – rizika zvoleného evaluačního přístupu (cca 1 strana)

Evaluační přístup může s sebou nést riziko zkreslení otázek v dotazníku. Především se jedná o tendenčnost ze strany autora, který do dotazníku může nevědomě vnést vlastní názory. Je třeba zvolit otázky tak, aby nepodsouvaly respondentovi názory nebo nenaváděly respondenta k určitým odpovědím u jednotlivých otázek.

Je možné, že z odpovědí, které se budou nacházet v dotazníku, dotyčný ani jednu nevybere, neboť jeho zkušenost byla zcela jiná. Zároveň se může stát, že respondent má nějakou silně se odlišující zkušenost, která nebude do dotazníku zahrnuta a která by velmi silně mohla výzkum ovlivnit a posunout.

Dále může dojít ke zkreslení výsledků z důvodu špatně zvoleného vzorku tázaných osob.

Reprezentativnost vzorku zkoumaných osob je jedna z nejdůležitějších věcí tohoto výzkumu. Je třeba vybrat osoby dle předem stanovených kritérií a zároveň napříč věkovými skupinami, podle různého ekonomického zajištění rodin, počtu dětí v rodině, povolání rodičů, délky manželství. Je nutné nezapomenout i na menšiny, které mohou mít jiné potřeby než většinová společnost. Zároveň může určitý poměr zkreslení způsobit i prostředí, ve kterém rodina žije, především bych si všímala bydliště. Tam, kde je nižší zaměstnanost nebo obecně nízké platy, budou mít lidé pravděpodobně větší potřebu ve finančních záležitostech, naopak v oblastech jako je např. hlavní město Praha lze očekávat menší problém s financemi v důsledku dostatku pracovních míst a vyšších mezd, naopak zde je vyšší kriminalita oproti jiným krajům, která by mohla ovlivnit i tento výzkum.

Další proměnnou je asi nejhůře ovlivnitelná a to snaha lidí v dotazníku svou situaci vykreslovat jako mnohem horší než byla nebo v současnosti je. V opačném případě bagatelizovat situaci z důvodu cítění určitého studu za to, že nebyli dostatečně schopní takovou životní etapu dle svého názoru zvládnout. Je třeba dostatečně upozornit oslovené respondenty, že dotazník je anonymní. V tomto případě jsou všechny odpovědi založeny na dobrovolnosti a vlastním uvážení respondenta, kterého neznáme a nemůžeme posoudit, zda jsou jeho odpovědi adekvátní k jeho prožitkům.

Opět velmi špatně odhalitelné je zkreslení v důsledku vlivů z vnějšího okolí, které působí na jedince a jejich aktuální psychické rozpoložení. Veškeré události mohou mínění jedince do značné míry ovlivnit a tím pádem i mít vliv na evaluaci.

Rámcový sled výzkumných aktivit:

1. vypracování návrhu projektu pro evaluaci

2. žádost o grant na realizaci projektu

3. vytvoření dotazníku pro šetření
4. vytvoření vzorku respondentů dle předem stanovených parametrů a realizace projektu formou kvantitativního výzkumu pomocí dotazníkového šetření
5. vyhodnocení výsledků a vytvoření závěrečné zprávy o výsledcích evaluace

Odpovědný řešitel: Bc. Lucie Mrázková

V Hradci Králové dne 2. 1. 2017

Přílohy:

1. Požadované finanční prostředky na zpracování evaluační studie = 100 000 Kč
 - 20 000 Kč – náklady spojené s cestováním výzkumného pracovníka + strava
 - 10 000 Kč – náklady spojené s vytištěním dotazníků
 - 60 000 Kč – odměna pro výzkumného pracovníka (ve financích jsou započítány i povinné odvody na zdravotní pojištění, sociální pojištění atd.)
 - 10 000 Kč – náklady spojené s vyhodnocováním dotazníků (energie pro provoz počítače, papíry, likvidace dotazníků atd.)